

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2019- YL-091

MODERNLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK
VE ALEVİ KİMLİĞİNİN DEĞİŞİMİ: AYDIN'DA ALEVİ
KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

HAZIRLAYAN
Gamze SAĞIR

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

AYDIN- 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gamze SAĞIR tarafından hazırlanan “Modernleşme ve Kentleşme Sürecinde Alevilik ve Alevi Kimliğinin Değişimi: Aydın’da Alevi Kimliği Üzerine Bir Çalışma” başlıklı tez,/.../2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Üye :			
Üye :			
Üye :			

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans Tezi Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Gamze SAĞIR

ÖZET

MODERNLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK VE ALEVİ KİMLİĞİNİN DEĞİŞİMİ: AYDIN'DA ALEVİ KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Gamze SAĞIR

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

2019, XV+122 sayfa

Kentleşme ve modernleşme süreci, yakın döneme kadar geleneksel yapıların, kurumların ve ilişkilerin çözüldüğü, bireyselleşmenin, rasyonelleşmenin, mesleki/sınıfsal aidiyetler üzerinden kurulan dayanışma ve bilincin başat olduğu bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu bakış açısından modernite, zaman içerisinde geleneksel aidiyetlerin çözüleceğini ve böylelikle homojen bir toplum oluşacağını varsaymıştır. Ancak modern topluma yüklenen bu ilerlemeci tarih anlayışı, son yıllarda ortaya çıkan siyasal, kültürel ve kuramsal gelişmeler ve değişimler ışığında sorgulanmaya başlanmıştır. Bilindiği üzere ülkemizde özellikle 1950'lerden itibaren gerçekleşen kentleşme süreci, sanayileşmeyle eş zamanlı ilerlememiştir. Bu açıdan kentlerde, gecekondu alanları, işsizlik sorunu, kimlik eksikli yerleşim alanları, kimlik temelinde inşa edilen kent kurumları gibi oluşumlar meydana gelmiştir. Bu oluşumlar, bir taraftan modernleşme teorisinin bakış açısına paralel olarak uyum mekanizmaları olarak adlandırılmışsa da diğer bakış açısından bireyin ve beraberindeki geleneksel aidiyetlerinin kentleşme sürecindeki aktif rolünün araştırılmasını gündeme getirmiştir. Tüm bu oluşum ve değişim sürecine aktif olarak katılan topluluklardan birisi de Alevilerdir. Siyasal, toplumsal ve dinsel baskılar nedeniyle, geçmiş yüzyıllarda merkezden uzağa yerleşen ve buna bağlı olarak da, kırsal toplulukların yapısına uygun olarak birincil ilişki ağlarının egemen olduğu, ekonomisi genelde kır işgücüne dayalı, homojen bir grup olarak yaşam süren Alevi toplumu, kentleşme süreciyle birlikte değişim yaşamaktadır. Bu süreçle birlikte bazı geleneksel kurumlar işlev kaybına uğramakta, bazı kurumlar ise yeni biçim ve işlevler üstlenerek kendini kentsel mekânda yeniden üretmektedir. Özellikle kente özgü kurumlar olan dernek, vakıf gibi oluşumlar, Alevi aidiyetlerinin kentlerde sürdürülmesinde, topluluk üyelerinin geleneksel aidiyetlerini yeniden inşa etmesinde ve baskı grubu olarak kamuoyunda Alevi kimlik talepleriyle gündeme gelmesinde belirleyici olmuştur. Bu deneyimden yola çıkarak kentleşme sürecinde

Alevilerin ve Alevi kimliğinin deneyimi, çalışmamızın temel konusu olmuştur. Yaşanılan bu sosyal süreçlerden yola çıkılarak gerçekleştirilen bu alışma, Aydın'da Aleviliğin kentleşme ve modernleşme sürecinde yaşadığı değişimi analiz etmeyi amaçlayan alan araştırmasına dayalı bir çalışmadır.

ANAHTAR KELİMELELER: Kentsel Alevilik, Kentleşme, Geleneksel Alevilik, Aydın

ABSTRACT

ALEVISM AND CHANGE IN ALEVI IDENTITY WITHIN THE PROCESS OF MODERNIZATION AND URBANIZATION: A STUDY ON ALEVI IDENTITY IN AYDIN

Gamze SAĞIR

MA Thesis in Sociology

Supervisor: Doç. Dr. Emin Baki ADAŞ

2019, XV+122 pages

Until recently the process of urbanization and modernization has been conceptualized as a process in which the traditional structures, institutions and relations will dissolve, individualization, rationalization, solidarity and consciousness based on professional/class memberships would become dominant. From this point of view, modernizationist perspective assumed that in time traditional identities and collectivities would dissolve and thus a homogenous society will emerge. However, this progressive historical conception of modernity has been begun to be questioned in the light of the political, cultural and theoretical developments and changes that have emerged in recent years. As is known, the urbanization process in Turkey, especially since the 1950s, has not progressed simultaneously with industrialization. In this respect, the cities, slum areas, unemployment problem, identity-based settlements, urban institutions built on the basis of identity, such as occurred. These formations, on the one hand, are called adaptation mechanisms parallel to the point of view of modernization theory, but from the other point of view, the study of the active role of the individual and his accompanying traditional belonging in the urbanization process has brought to the agenda. Alevi are one of the communities actively involved in all this process of formation and change. Because of the political, social and religious pressures, Alevi Society, which has settled away from the center in the past centuries and which, in accordance with the structure of rural communities, is dominated by primary relationship networks, whose economy is generally based on rural labor, living as a homogenous group, is changing with the urbanization process. Along with this process, some traditional institutions suffer from loss of function, while some institutions undertake new forms and functions to reproduce themselves in urban space. In particular, formations such as associations, foundations, etc. that are peculiar to the city have been decisive in the continuation of Alevi membership in cities, in the

reconstruction of the traditional membership of the community members and in the introduction of Alevi identity demands in public as a group of pressures. Based on this experience, the experience of Alevites and Alevi identity in the urbanization process has been the main subject of our study. Based on these social processes, this study is based on the field research aimed at analyzing the change of Alevism experienced in Aydin during the urbanization and modernization process.

KEY WORDS: Urban Alevites, Urbanization, Traditional Alevites, Aydin

ÖNSÖZ

Başta yüksek lisans eğitimim boyunca emek veren, akademik bilgileri ışığında çalışmaya destek olan ve bana yeni ufuklar açan danışman hocam Emin Baki ADAŞ'a tez çalışmasına sunmuş olduğu katkı ve vermiş olduğu emek için teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde desteklerini esirgemeyen Aydın ilindeki Alevi dernek ve vakıf yöneticilerine, kadın ve gençlik kolları üyelerine ve tüm üyelere teşekkür ederim. Bu çalışmanın asli unsuru olan tüm canlara, hayat hikayelerini benimle paylaştıkları ve değerli zamanlarını ayırdıkları için tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Tez çalışmasının akademik değerlendirilmesinde yer alan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Elife KART ve Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ'a sunmuş oldukları katkı, ayırmış oldukları kıymetli zamanları, akademik yönlendirme ve değerlendirmeleri için teşekkür ederim. Ve son olarak hayatımın tüm alanında ve zamanında olduğu gibi yüksek lisans eğitim süresi boyunca da yanımda olan, desteklerini esirgemeyen değerli aileme emekleri için ve hayata gözlerini yeni açan sevgili yeğenim Can'a hayatımızda açtığı yeni umutlar için teşekkür ediyorum. Bu tez çalışmamı kendilerine ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ	xii
EKLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Kent, Kentleşme ve Modernleşme.....	5
1.2. Alevilik	16
1.3. Alevi İnançları/Ritüelleri ve Geleneksel Alevi Kurumları	21
1.3.1. Cem İbadeti/Törenleri	21
1.3.2. Kurban, Oruç ve Özel zaman Aralıkları	25
1.3.3. Dedelik Kurumu ve Ocak Kavramı	27
1.3.4. Düşkünlük Kurumu.....	29
1.3.5. Musahiplik Kurumu	30
1.4. Kentleşme ve Modernleşme Sürecinde Alevilik ve Aleviler.....	31
2. BÖLÜM	40
2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	40
2.1. Araştırma Yöntemi	40
2.2. Araştırma Problemi ve Varsayımlar	42
2.3. Araştırma Tekniği ve Örneklem	43
2.4. Anket.....	44

2.5. Derinlemesine Görüşme	44
2.6. Katılımlı Gözlem	45
2.7. Pilot Çalışma.....	45
2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	45
3. BÖLÜM	46
3. AYDIN'DA ALEVİLER VE ALEVİLİK.....	46
3.1. Araştırma Bulguları	46
3.1.1. Demografik ve Sosyo- Ekonomik Bilgiler.....	46
3.2. Alevilik Değer ve İnançları.....	55
3.3. Sosyal İlişkiler, Alevi Kurumları ve Siyasal Eğilimler	78
4. BÖLÜM	89
4. FARKLILAŞMA VE BÜTÜNLEŞME FAKTÖRLERİ.....	89
4.1. Araştırma Bulguları ve İlişkisel Kategoriler	89
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	96
6. KAYNAKLAR	102
7. EKLER	107
ÖZGEÇMİŞ	122

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. Görüşmecilerin Demografik Özellikleri.....	47
Tablo 3.2. Görüşmecilerin Memleket Bilgileri	47
Tablo 3.3. Cinsiyete göre Eğitim ve Çalışma Bilgileri	50
Tablo 3.4. Cinsiyete göre Sınıfsal Konum ve İş Yeri Nitelikleri	52
Tablo 3.5. Hane Ekonomik Durum Göstergeleri.....	54
Tablo 3.6. Kimliksel ve İnançsal Tanımlamalar.....	56
Tablo 3.7. Dinsel Kimlik ve Alevilik Tanımlamaları.....	57
Tablo 3.8. Aleviliğin Temel Kurumlarına Yönelik Değerler	61
Tablo 3.9. Dedelik Kurumu ve Alevi Dedelerine Yönelik Düşünceler.....	70
Tablo 3.10. Cem evleri/Cemlere Katılım ve Destek Durumları.....	73
Tablo 3.11. Oruç ve Kurban Uygulamaları	76
Tablo 3.12. Yerel ve Sosyal İlişki Ağları	78
Tablo 3.13. Yerleşim Alanı Bilgileri	80
Tablo 3.14. Alevi Kimliğine Bağlı Sosyal İlişkiler ve Tepkiler.....	82
Tablo 3.15. Alevi Kimliği Eksenli Tepkiler ve Alevi-Sünni Evliliklerine Bakış.....	84
Tablo 3.16. Vakıf/Dernek Üyeliği ve Siyasal Eğilimler	87
Tablo 4.1. Sınıfsal Konuma Bağlı İlk Kimlik Tanımlamaları.....	89
Tablo 4.2. Yaşa Göre Dinsel Kimlik Tanımlaması	90
Tablo 4.3. Dinsel Pratikleri Uygulama ve Eğitim Düzeyi İlişkisi.....	91
Tablo 4.4. Yaş ve Eğitim Düzeyine göre Musahiplik Uygulaması.....	91
Tablo 4.5. Alevi Ocaklarına Bağlılığın Yaş ve Alevi Dernek/Vakıflara Üyelik Durumuna göre Dağılımı	92
Tablo 4.6. Yerleşim Mekânın Özelliğine göre Alevi Dedelerin Hane Ziyaretleri	93
Tablo 4.7. Alevi Kurumlarına Üyelik ve Cem Evine Gitme Sıklığı	93
Tablo 4.8. İlçelere göre Yerleşim Alanının Seçiminde Alevi Kimliğinin Etkisi	94

Tablo 4.9. Aydın’da Alevi Dernek ve Vakıflarına Üyeliğın Cinsiyete ve Eğitim Düzeyine Bağlı Durumu	95

EKLER DİZİNİ

Ek. 1. Derinlemesine Görüşme Soruları.....	107
Ek. 2. Derinlemesine Görüşmeye Katılan Görüşmecilerin Özellikleri	109
Ek. 3. Anket Formu	110

“İnsan insan derler idi

İnsan nedir şimdi bildim

Can can deyu söylerlerdi

Ben can nedir şimdi bildim ”

Muhyiddin ABDAL.

GİRİŞ

Modern sosyal bilimlerde, toplum ve sosyal süreçler üzerine yapılan analizlerde çoğu zaman ikili kavramsallaştırmalar karşımıza çıkmaktadır. Modern-geleneksel, birincil ilişki ağları- ikincil ilişki ağları, kent- kırsal, cemaat toplulukları-cemiyet toplulukları vb. şekilde çoğaltılabilecek tür kavramsallaştırmalar mevcuttur. Var olan her kavram seti, içerisinde farklı bir sosyal süreci ve toplumsal yapıyı resmetmektedir. Çalışmaya konu olan modern-geleneksel, kırsal ve kent ayrımı kavramları ele alınacak olursa, karşımıza birçok sosyal süreci içerisinde barındıran yapı çıkmaktadır. Modernleşme teorilerinin insan ve toplum analizlerinde, birey inşa edilebilecek bir formda ele alınmıştır. Modernite, içerisinde aklın egemenliği, seküler değerler, özgürleşmiş birey gibi kutsallaştırılmış değerler mevcuttur. Modernitenin tarih anlatısında yer edinen bu değerlerin, içselleştirileceği alan ise kentlerdir. Kentler, mevcut insan ilişkileri, dünya görüşü, davranış kalıplarıyla kendine has öğelerle doludur. Bu açıdan modernitenin kent anlayışı, kendi toplum modelinin gerçekleşmesini sağlaması nedeniyle anlamlı ve işlevseldir. Modernite, yeni bir sosyal sürecin, yeni toplumsal örgütlenmenin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Modernleşmenin yeni anlatısında geleneksel değer ve geleneksel aidiyetlerin yerini, süreç içerisinde aklın ve bilimin alacağı, bireyin bu değerlerden arındıkça özgürleşeceği savı yatmaktadır. Bu açıdan modernleşme, sekülerizm kavramından, kentleşmeden, rasyonalite ve bilimsel ilerleme fikrinden bağımsız değildir. Bilindiği üzere bilimsel alanda yaşanan devrimler, insanı doğa karşısında geçmişte olduğu pasif konumundan alarak aktif bir konuma getirmiştir. Doğanın sırrının çözülmesi, insan aklının gücünü dünyada egemen kılmıştır. Doğa üzerine ve bilim üzerine gerçekleştirilen çalışmaların başarısı neticesinde modernite, bilimde olduğu gibi toplumsal ilişkilerde de ilerleme ve rasyonalitenin inşa edilmesini hedeflemektedir. Bu açıdan modernleşme, sekülerizm kavramında olduğu gibi dinsel inançların 20. yüzyılda yok olacağını varsayılmaktaydı. Ancak süreç içerisinde geline aşamada dinin ve geleneksel değerlerin yok olmaktan ziyade daha yüksek sesle var olduğuna yüzyıl şahit oldu. Bu açıdan modernite, ilk olarak temel argümanı olan sekülerizmin savlarını sorgulamaya açtı. Ayrıca modernitenin argümanlarından olan kent ise modernleşmenin oluşmasını istediği toplum ve özelindeki birey modelinin temel mekânı olarak resmedildi. Yine kentleşme, modernitenin tüm alanlarında olduğu gibi ilerlemeci tarih anlayışıyla resmedildi. Kent, modernitenin anlatısında bireyselleşmenin gerçekleşeceği, geleneksel değerlerin yok olacağı, rasyonel örgütlenmelerin ve ilişkilerin egemen olacağı, sekülerist bir yaşam tarzının egemen olduğu mekân olarak tarif edilmiştir. Modernleşme, kentleştikçe gelenekselin yok olacağını

varsaymaktadır. Dolayısıyla kentleşme, politik ve iktisadi dönüşümler gibi bir dizi faktörden etkilenmektedir. Diğer taraftan göç, kentleşme sürecinin en önemli unsurlarından biridir. Göç eden nüfusun kentteki uyum mekanizmaları, kentin anomik durumu karşısında oluşturduğu ilişki ağları, ikamet örüntüleri, bireyin yeni yapı karşısındaki özgün inşalarıdır.

Kentleşme ve modernleşme sürecinde, ekonomiden dine birçok kurum etkilendiği gibi geleneksel değerler ve kimlikler de etkilenmiştir. Bu açıdan kentleşme ve modernleşme sürecinde geleneksel aidiyetlerin ve inançsal motiflerin değişim noktaları önem arz etmektedir. Modernist geleneğin tarih ve toplum anlayışında, bu aidiyetlere yer verilmezken, post-modernist anlatı ise bu değerleri yüceltmektedir. Bir yaşam biçimi olarak sunulan kentte, bireyin aidiyetleri ve kimlikleri de yer edinebilmekte, oluşturulan bu yaşam biçiminde ise yeni özgün kentleşme türleri karşımıza çıkmaktadır. Göçlerin oluşturduğu bu yeni kentleşme deneyimi ve bu deneyimin aktif öznesi olan göçmen grupların kent içerisindeki konumları, son dönem çağdaş kent analizlerine de konu olmaktadır. Modernitenin bakışıyla ele alınan ilerlemeci ve pozitivist değerlerle yüceltilen kent, bugün yaşanan kentsel çöküntü alanları, gecekondular, sorunları, yerel, etnik, dinsel kimlik eksenli yerleşme alanları, yoksulluk bölgeleriyle farklı sosyolojik analizlere konu olmuştur. Özgün kent çalışmaları ve bireyin ele alındığı çalışmalar Chigago okulunun çalışmalarıyla başlarken, kentin ekonomik, siyasal süreçlerden bağımsız olmadığı yönünde yapılan son dönem çağdaş kent araştırmalarının çalışmalarıyla kent literatürü zenginleşmiştir. Dolayısıyla bir araştırma nesnesi olarak ele alınan kent ve kentteki göçmen grupların sosyo-ekonomik ve kültürel konumları kent araştırmalarında önemli çalışma konuları arasında yer edinmiştir.

Bu göçmen grubun içerisinde yer alan topluluklardan birisi de Alevilerdir. Alevi toplumunun kentleşmesine yol açan etkiler, ülkemizin sosyo-ekonomik süreçleriyle benzer olmakla birlikte kentleşmenin ve beraberinde ulaşılması hedeflenen modernleşmenin Alevilerdeki etkisi kendine özgü sonuçlar barındırmaktadır. Bugün Alevilerin, kentleşme ve modernleşme sürecinde yaşamış oldukları değişim iki boyutta ele alınabilir. İlk olarak kentleşme ve modernleşmenin inançsal ve geleneksel değerlerde ortaya çıkardığı yeni durum, ikinci ise kimliğin maruz kaldığı etkileşim ve kimlik mücadelesinde ortaya çıkan kurumsal yapılardır. İlk boyutta oluşan değişimde, geleneksel Alevi kurumlarında işlev kayıpları karşımıza çıkmaktadır. İkinci boyutta ise kimliğin dinamik yapısına uygun olarak, kentlerde kimliğini sürdürebilmek için geleneksel değerler ile yeni kent yapısının

unsurlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulan somut kent kurumları olan ve Alevi kimlik taleplerinin kamuoyuna sunulmasında aktif rol alan Alevi kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Alevilerin kentleşme ve modernleşme sürecinde içine girdikleri yapıda, geleneksel ve modern değerler karşılaşması bazı geleneksel kurumların işlevlerinde zayıflamaya neden olmakla birlikte öte yandan modern değerlerin unsurlarıyla yeniden inşa edilerek sürdürülmesine imkân tanımaktadır.

Gerçekleşen bu değişimlerden ve buna etki eden süreçlerden yola çıkılarak, Aydın'da Alevilerin kentleşme ve modernleşme deneyimini, bu deneyimin ortaya çıkardığı yeni yapıyı anlayarak açıklamak üzere çalışma oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde literatürde yer alan kent ve kentleşme kavramsallaştırmaları, sosyal bilimcilerin kente ve kentleşmeye yaklaşımları, kentleşmenin modernleşme anlatısıyla olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde ayrıca Alevi kimliğinin literatürde yer alan tanımlamaları, geleneksel Alevi kurumları, Alevi inanç ve pratikleriyle kentleşme ve modernleşme deneyimi içerisinde Alevi deneyimi açıklamaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, araştırmanın yöntemi, araştırma problemi ve varsayımları, araştırma tekniği ve araçları, örneklem üyelerin nitelikleri, anket çalışmasının kapsamı, derinlemesine görüşmeler hakkında bilgi, gerçekleştirilen katılımlı gözlemler, araştırmada uygulanan pilot çalışma ve araştırmanın temel sınırlıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Aydın ilinin 4 farklı ilçesi olan Didim, Nazilli, Köşk ve Aydın Merkez mahallelerinde gerçekleştirilen 212 anket çalışması verileri yüzdeler olarak tablolarla sunulmuştur ve analiz edilmiştir. Ayrıca tablolarda verilen istatistikî veriler, gerçekleştirilen derinlemesine görüşme verileriyle de zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, araştırma verileri ile araştırma problemi arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek için verilerin çapraz tabloları oluşturulmuş ve araştırma problemiyle bağlantılı olarak araştırma verileri analiz edilmiştir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise araştırma konusunun ve araştırma verilerinin genel değerlendirilmesi yapılarak, Aydın ili özelinde gerçekleştirilen çalışma neticesinde Aydın ilinde kent Aleviliğinin ve genel olarak Aleviliğinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Modernleşme teorisinin toplum ve özelinde birey anlayışı, ilerleme düşüncesinde temellenmektedir. Modernitenin ortaya çıkış tarihiyle ilgili bir uzlaşma olmasa da modernite kendisini; Aydınlanma düşüncesinde, Sanayi Devriminde, bilim alanında yaşanan ileri teknolojik gelişmede, pozitivizm, rasyonalizm gibi oluşum ve düşüncelerde somutlaştırmaktadır. Bu açıdan modernite, bilginin ve bilimin yüceltiildiği bir dönemi yansıtmaktadır. Modernitenin temel argümanları, sekülerleşme, bireyselleşme, akıl ile özgürleşme gibi kavramlardır. Modernitenin bu kavramları ve temel düşüncesi, insanı toplumsal yapı karşısında inşa edilebilecek pasif bir özne olarak görmekte aynı zamanda süreç içerisinde geleneksel kurumların, aidiyetlerin, dinsel değerlerin zayıflayarak nihayetinde geleneksel olan her argümanın ortadan kalkacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu ilerleme sürecinde oluşmasını arzuladığı yeni değerlerin ise kentlerde belli bir sosyalleşme süreci sonucunda gerçekleşeceğini, bu süreç sonucunda uyumlu, bütünleşmiş bir toplum modeli ortaya çıkacağı düşüncesi bulunmaktadır. Modernitenin ilerlemeci tarih ve birey anlayışı; son dönemlerde yaşanan yerel, dinsel, etnik, cinsel vb. şekilde çoğaltılabilecek kimlik eksenli hareketler, yerleşim birimlerine bağlı kümelenmeler, göçmen grupların uyum ve davranış sorunları gibi yeni oluşumlarla sorgulanmaya başlamıştır. Modernitenin, kentte oluşmasını hedeflediği ideal toplumun temel yerleşim alanı ise kentlerdir. Dolayısıyla kent, modern argümanların geçerli olduğu, rasyonel aklın işlevsel olduğu, ikincil ilişki ağlarının hâkim olduğu yerleşim birimleridir. Kent değerlendirilmelerinde, kentin salt bir yerleşim alanı, bir yaşam biçimi, politik bir mekân oluşu gibi çeşitli ele alış ve kavrayış biçimleri mevcuttur. Bu nedenle kent, sosyal bilimler literatüründe farklı biçimlerde ele alınan en temel çalışma konularından birisidir.

Tarih içinde ortaya çıkış süreçleri, siyasi, kültürel ve iktisadi olarak farklı dönemlerde üstlendiği işlevler vs. gibi çok yönlü analizlerin merkezinde yer alan kent olgusunun, sosyal bilimciler tarafından ele alınışında tek bir ölçüt üzerinden tanımlamak mümkün değildir. Kent sosyal bilimler açısından bir mekân olmaktan öte üretim ilişkileriyle, toplumsal örgütlenmesiyle, ideolojik söylemle yakından ilişkili bir kavramdır. Kentin insan ilişkilerinde ortaya çıkarmış olduğu yeni sosyal örgütlenme biçimi, iş bölümü ve iş niteliğindeki farklılaşmalar, kentin birey tipolojisi ve bireylerin kentteki konumu gibi noktalarda çeşitli analizlerin geliştirilmesine olanak tanımıştır. Kentin kendisi kadar, bir

süreci anlatan kentleşme ve kentleşme kavramlarına da yer verilmesi önemlidir. Çünkü açıklandığı haliyle kent, toplumsal ilişkilerden bağımsız bir süreç değildir hem toplumsal ilişkilerden etkilenmekte hem de toplum üzerinde de etkili olmaktadır.

İzleyen paragraflarda önce klasik sosyoloji kuramlarında kentin nasıl kavramsallaştırıldığına değindikten sonra ardından Chicago Okulu ve son dönem sosyal bilimcilerin kente ve kentleşmeye dair görüşleri, kentleşme kavramı, kentleşme ve modernleşme ilişkisi ele alınmıştır.

1.1. Kent, Kentleşme ve Modernleşme

İlk dönem sosyologlarından Durkheim kenti iş bölümü ve dayanışma kavramlarıyla değerlendirmektedir. Durkheim'e göre iş bölümünün artmasının temel nedeni yoğunluktur. Yoğunluk; maddi ve tinsel(manevi) yoğunluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi yoğunluk, birim alana düşen insan sayısını ifade etmekteyken manevi yoğunluk, bireyler arasındaki etkileşimi içermektedir (Durkheim, 2008: 226-228). Toplumların tarihleri incelendiğinde yoğunluğun artmasında endüstrinin doğuşu, kentlerin meydana gelmesi ve yol ve ulaşım araçlarının gelişmesi etkili olmuştur. (Kösemişal, 1971: 68-69). Durkheim'a göre belli toplumsal güçlerin gelişmesi için kent, tarihsel önemi olan bir koşuldur. Kentteki nüfus yığılmasının, iş bölümünü özendirildiğini ancak bununla birlikte birtakım anormalliklerin doğmasına da sebep olacağını düşünmektedir. Durkheim, kentlerde çağdaş toplumun anomik durumunun göstergesi olan patolojik bozukluklara da rastlandığına dikkati çekmektedir (Keleş, 2004: 132- 133).

İlk dönem sosyologlarından olan Weber'in ideal tip yönetimi kent çalışmasında da açıkça görülmektedir. Weber, kentlerin sabit bir pazar sisteminin varlığıyla tanımlandığını belirtir. Ekonomik olarak kent, bir pazar yeridir. Weber, ekonomik kriterlere dayanarak tüketici, üretici ve ticaretle uğraşan kentler arasında ayırım yapmaktadır. Politik açıdan ise Weber, kentlerin kısmi politik özerkliğinin önemli bir kriter olduğunu öne sürmektedir. Çünkü kent, politik ve idare ile ilgili özel düzenlemeleri olan bir topluluktur. Bu temelde Weber seçkinler meclisi tarafından yönetilen aristokrat kenti ile seçilmiş vatandaşların oluşturduğu meclis tarafından yönetilen halk tabakasına ait kenti ayırır. Bu açıdan Weber, nihayetinde ideal kent tipini kavramsallaştırır. Weber'e göre tam bir kentsel topluluk oluşturmak için bir yerleşim yeri belirtilen özellikleri gösteren ve bir bütün olan başka yerleşim yeriyle ticari ilişki içinde hâkimiyet sergilemelidir. Bu hâkimiyet için ise gerekli

olan koşullar; bir sur duvarı, bir pazar, kendine ait bir mahkeme ve kısmi özerk hukuk, yerleşim yerine göre örgütlenme biçimi ve en azından kısmi özerklik ve kendi kendini idare edebilme ve böylece, kentliler tarafından seçilen yetkililerin oluşturduğu bir yönetimdir (Saunders, 2013: 39-40).

İlk dönem sosyal bilimcilerinden Marx'a göre ise orta çağlara kadar insan toplumlarının tarihi kırsalın tarihidir. Modern tarih ise kırsalın kentleşmesidir (Güçlü, 2002: 6). Marx, kır ve kent ayrımında iş bölümüne yaptığı vurguyla dikkat çekmektedir. Ortaçağa kadar insan toplumlarının tarihini kırsalın tarihi olarak gören Marx, feodal yapıda ilk kez kır ve kent ayrımının gündeme geldiğini belirtir. Tüccarların Ortaçağ'da kurmuş oldukları ticari bağlantılar ile kentlerin, kırdan farklılaşması gündeme gelmiştir. Bu dönemde kurulan kentlerin, birbirleri arasındaki ilişkisi, biriken sermayenin de etkisiyle kentlerde oluşan işbölümü farklılaşmasını destekleyerek yeni endüstrilerin oluşmasında etkili olmuştur. Kentler arasında oluşan ilişki, üretim ile ticaret arasındaki ayrım, sanayi kentleri arasında yeni üretim farklılaşmasını doğurmuştur. Ancak Marx'a göre sanayi kentleri loncaların etkili olduğu yerlerin dışında enerji kaynağına yakın alanlarda kurulmuştur ve gelişmiştir dolayısıyla bu durum da kentsel mekânın toplumsal ilişkilerde etkili bir öge olduğunu göstermektedir. Böylece yeni gelişen sanayi kentleri, feodalizmin aşılıp, kapitalizme nasıl geçildiğinin biçimsel ifadeleri olmuşlardır. Hem Marks hem de Weber için kentin kendisi bir analiz nesnesi olarak ele alınmamış, feodalizmden kapitalizme geçişte oynadığı rol üzerinde durulmuştur (Aslanoğlu, 2000: 58-60).

Kısaca ilk dönem sosyologlarından olan Durkheim, kentleşmenin ekonomik gelişmeyi, bireyin yaratıcılığını ve yeni moral düzenin oluşmasını teşvik ettiğini ancak aynı zamanda kentleşmenin toplumsal bir yıkılışa ve anominin büyümesine de yol açacağı noktasında var olan endişesini dile getirerek kenti analiz etmiştir. Marx için ise endüstriyel kent, kapitalist üretim modelinin temel özelliklerini yansıtmaktadır. Marx, kentlerdeki işçi sınıfının yaşadığı koşullarla, dengesizliklerle ve sınıflar arası ilişkilere ilgisini yoğunlaştırmıştır. Weber ise modern kentten çok ortaçağ kentlerine yönelmiştir ve Weber'e göre kentler, feodalizmden kapitalizme geçişte yardımcı olmuşlardır ve yeni rasyonellik ruhunun gelişmesini sağlamıştır (Bal, 2011: 14).

Kente dair olan analizlerde önemli gelişmelerden birisi de 1920'lerden 1940'lara kadar çeşitli araştırmalar yapmış olan Chicago üniversitesi öğretim üyelerin analizleridir.

Şikago Okulu tarafından geliştirilen Ekolojik yaklaşım ve şehrin bir yaşam biçimi olarak nitelendirilmesi okulun önemli iki kavramsallaştırmasını oluşturmaktadır (Bal, 2011: 187).

Serter'in (2013: 69-70) Chicago okulunun kent çalışmalarını analiz ettiği yazısında, Chicago okulunun kent sosyolojisinin düşünsel temellerinde, doğa bilimleri ve kültür bilimleri olmak üzere iki katmanı vardır. Chicago Okulu üyelerinden kültür üzerinden kent tanımlaması daha çok Wirth'de belirginleşmekteyken, Park ve Burgess ise kuramlarında doğa bilimleriyle ilişki içerisinde kenti açıklamaya ve analiz etmeye çalışmışlardır. Kentsel Ekoloji kavramında, Comte, Spencer, Darwin, Durkheim gibi birçok düşünürün düşüncelerinin etkisi görülmektedir. Özünde ilkel güdülere sahip olan insan tipi ve bu insan tipinden oluşan toplum yapısına bağlı olarak kent de Park için insanın özünün bir yansıması olarak tanımlanmıştır. Kent içerisinde oluşan hareketler ve bu hareketler sonucu oluşan kentsel mekân, tıpkı insanın özü gibi değiştirilemez bir durumu ifade etmektedir. Chicago Okulunun temel sorunsalları olan göçle oluşan çöküntü bölgeleri, tamamen insanın doğasıyla ilgili bir durumu yansıtmaktadır ve bu durumun kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı görülmektedirler. Kökenleri doğaya dayandırılarak oluşturulan bu kuram içerisinde kent, sistematik bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Park, Burgess ve Mckenzie tarafından Chicago kenti üzerine yürütülen çalışmalarda, pozitivist bir bakışla bitki ve hayvan ekolojisindeki kavramlar sosyoloji alanına aktarılmış ve insan ekolojisi kavramı oluşturulmuştur. İnsan ekolojisinin araştırma birimini, belli bir coğrafi ve kültürel yaşam içerisinde bulunan insanların meydana getirmiş oldukları yerleşme grupları oluşturmaktadır. Her yerleşme grubu hem kendi içerisindeki hem de diğer gruplarda bulunan elemanlarla karşılıklı bağımlılık ve ilişki ağı içerisinde bulunmaktadır. Chicago Okulunun kent çözümlemesinde kendiliğinden oluşan bir düzen vurgusu mevcuttur. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde aynı yerde yaşamak zorunda olan insanlar birbirleriyle mücadeleye girmektedir ve bu mücadele sonucunda her canlı hak ettiği şekilde kendine yer seçmektedir. Chicago Okulu temsilcileri, bu anlamda kenti uzun dönemde dengeye ulaşacak bir eko sistem veya organizma olarak ele almaktadırlar. Bu açıdan okul, kent toplumunun da Ekolojide ortaya çıkan rekabet, istila, yerine geçme, süreçleriyle dengeye ulaşacağını düşünmüşlerdir (Serter, 2013: 69-70).

Chicago Okulu üyelerinden Wirth, kentliliğin, ekolojik, örgütsel, sosyal psikolojik özelliklerini kapsayan bir kent kuramı geliştirmeye çalışmış ve köy ile kentin bir sürekliliğin iki ucunda olduğunu varsaymıştır (Keleş, 2004: 134). Wirth, kentin tanımlamasında

yalnızca nüfusun yeterli olmadığını, nüfusun büyüklüğü kadar heterojenliği ve yoğunluğunun da kent tanımı için önemli bileşenler olduğunu ifade etmiştir (Serter, 2013: 72).

Wirth'e göre kent, sürekli bir yerleşime sahiptir. Kent, "Sosyal dünyanın mozağıdır" ve kentte daha fazla etkileşim, daha fazla farklılaşma, daha özgür, daha fazla grup mevcuttur. Kentte formal kontrolün yerini informal kontrol almaktadır. Bu faktörlerin sonucunda ise kente yerleşenlerin kişilik yapıları ve tutumlarında gelişmenin olacağı fikrindedir. Ancak kentte çok fazla yaşam biçiminin olması ve insan türü bulunması nedeniyle görece bir perspektif gelişmektedir. Kentte, sekülerleşme, birincil ilişkilerden uzaklaşma gerçekleşir ve aynı zamanda kentte güçlü bir katılımdan da yoksun kaldığı için kent, anomi ile nitelendirilir (Güçlü, 2002: 7-8).

Wirth'ün bu görüşleri, kent insanının sosyo- psikolojik özelliklerinin incelenmesi için diğer çalışmalara da öncülük etmiştir. Goffman'ın kentsel mekanlarda toplumsal etkileşim ve gündelik yaşamda yan yan olan bireylerin bir tür göz göze gelmekten kaçınma davranışı içinde olduklarını ifade eden "sivil dikkatsizlik" kavramsallaştırmasını, Gans'ın kent kültürünün giderek toplumsal yaşama egemen olacağı görüşüne karşıt olarak, göçmen nüfusun diğer kuşaklarda da halen etnik temelli ilişkileri sürdürdüğünü ve mekanın cemaat sınırlarıyla tanımlanan yerel bir özellik kazandığını belirten kentli köylüler kavramsallaştırmasını, Simmel'in metropol insanın para ekonomisinin egemen olduğu, rasyonel davranan ve rasyonalist bir bakışla dünyayı algılayan zihinsel yapısı ile kasabada oturanların zihinsel yapıları arasında yaptığı ayrım gibi kentin sosyo-psikolojik özelliklerin ayrıntılı incelendiği çalışma ve kavramsallaştırmalara yol açmıştır (Güçlü, 2002: 8-10).

Kentteki göçmen grubun davranışları, kent insanın sosyo-psikolojik özellikleri gibi çalışmalar böylece aktif olan yapı karşısında bireylerin oluşturduğu etkilerin ve oluşumların da incelenmesine olanak tanımıştır.

Son dönemlerde Avrupa ve özellikle Fransa'da 1960'lı yılların sonlarından bu yana kent ve kentleşmeye dâhil çözümlenmelerde yeni bir Marksist akım gelişmektedir. Bu yaklaşımlarda kentsel sistem; emeğin tüketim süreciyle yeniden üretilmesi sürecinin bir parçası, kolektif tüketime konu olan kent hizmetleri aynı zamanda siyasallaştırmaya elverişli bir yapıdadır ve bu siyasallaşma, kentsel toplumsal hareketlere yol açabilme ve kapitalist sistemin çökertilmesine yol açabilecek ölçüde olmaları gibi çeşitli görüşler mevcuttur. Bu

grup arasında yer alan Castells'e göre, kentin ve kentselliğin ideolojik bir içeriği olduğu fikri öne çıkmaktadır (Keleş, 2004: 140).

Castells'in ifadesiyle "kent, bir çerçeveden çok, sürekli bir akış içinde bulunan bir toplumsal pratiği ifade etmektedir. Dolayısıyla, giderek daha önemli bir konu haline geldikçe, çelişkilerin kaynağını oluşturmakta ve buradaki toplumsal manipülasyonlar, toplumsal ve siyasal çelişkiler bütününe giderek daha bağımlı olmaktadır. Sonuç olarak bütün ilişkiler dizisi, özellikle kentsel çelişkilerden kaynaklanan çatışmalı alan ile toplumsal hareketlerin konjoktürü arasında ortaya çıkmaktadır (Castells, 2014:151-152).

Castells, mekân ile sosyal süreçler arasındaki ilişkiyi birebir hale getirerek mekânsal birim ve sosyal birim tanımlaması yapmaktadır. Castells'in yaklaşımında kentsel mekânı, ekonomik- siyasal ideolojik düzlemde, ekonominin belirleyiciliği oluşturmaktadır. Gelişmiş kapitalist sistemlerde kent üretim mekânı olmaktan çıktığı gibi üretim sürecinde artık farklı merkezlerin olması nedeniyle kentsel mekân, dağıtım işleviyle de açıklanamamaktadır. Castells'de kentsel sisteminin temel işlevi, tüketim sürecidir. Castells, kentleri emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kollektif tüketimin elde edildiği mekân tarifi analizinde, kollektif tüketimle aynı olan bir kentsel mekân tanımlaması mevcuttur (Aslanoğlu, 2000: 64-65).

Harvey'e göre hiçbir mekân politikası toplumsal ilişkilerden bağımsız değildir. Bu toplumsal ilişkiler, mekân politikasına içeriğini ve anlamını kazandırmaktadır (Harvey, 2006: 287). Kent, mekânsal kümelenmelerin, sosyal organizasyonun ve politik bilincin incelenebileceği mekânsal ölçeklerden birisidir (Harvey, 2016: 20). Modernite, mekânı ve zamanı yerel bağlamından kopararak homojenleştirmiştir. Bu nedenle Harvey'e göre kapitalizm, mekânın zaman tarafından yok edilmesine olanak tanımıştır. Harvey, zaman ve mekân kavrayışlarının toplumda hâkimiyet ilişkilerinin önemli bir aracı olarak kullanılabileceğini görüşündedir. Bu açıdan kapitalizmin yeniden üretimi, yalnızca ekonomik anlamda bir yeniden üretim sürecini değil zaman ve mekân kavrayışının zihinlerde yeniden üretilmesidir (O. Işık, 1994: 25).

"Harvey, kenti yapılanmış bir biçim, kentselliği bir yaşam tarzı olarak görür ve bunların birbirinden ayrıldığını iddia eder; Yapılandırılmış bir biçim olarak kent ve bir yaşam tarzı olarak kentselliğin birbirinden ayrı düşünülmesi gerekir, çünkü gerçekte ayrılmışlardır. Bir zamanlar eş anlamlı olan artık öyle değildir. Bu ayrılmanın başlangıcını

geçmiş dönemlerde görebiliriz, ama kent ve kırsal kesim arasındaki karşıtlığın giderilmesi, sanayileşme ve piyasa değişiminin her sektör ve alana nüfuzuyla gerçekleşmiştir. Kent, banliyö ve kırsal kesim şimdi artık kentsel sürecin içinde birleşmiştir... Kent ve kırsal kesim arasındaki eski karşıtlık gittikçe daha önemsiz bir rol oynarken, kentsellik sürecinin bağrından yeni yeni karşıtlıklar doğmaktadır. Küresel düzeyde, metropolitan merkezlerle az gelişmiş ülkeler arasında çatışma vardır. Yerel düzeyde ise kırsal sorunların kentte taşındığını görmekteyiz” (Harvey, 2003, aktaran: Bal, 2011: 216). Harvey’e göre kent, kapitalizmin 20. yüzyıldaki krizlerini çözmek için merkezi bir rolde bulunmuştur ancak kentte kapitalist birikim süreçlerinden özerk bir yapı ve özgünlük atfetmenin de aynı zamanda hatalı olacağı görüşündedir. Kent, kapitalist birikim süreçleriyle anlam kazanmaktadır aksi takdirde diğer türlü Şikago Okulunun yaptığı gibi mekânı toplumsal ilişkilerden bağımsız bir güç olarak ele alınarak, mekânın fetişleştirilmesi anlamına gelmektedir (Bal, 2011: 218).

İlk dönem sosyologlarından farklı olarak Chicago Okulunun kent değerlendirmeleri, son dönemin çağdaş kent çözümlenmeleri, kentin inşasında ve tanımında farklı unsurları belirgin hale getirmektedir. Chicago Okulu ile kente insan faktörünün ele alınması önemli bir değerlendirme olsa da okulun kentli insanı ve yerleşim yerini ele alışında belirleyici olan ekolojik ve doğal süreç vurgusu son dönem çalışmalarıyla sorgulanmıştır. Yerleşim alanı seçiminin doğal bir süreç olmadığı, bu seçimde ekonomik ve sosyal süreçlerin etkileri üzerinde durulmuştur. Bu açıdan kenti, sosyal süreçlerden yalıtılmış bir yaşam alanı olarak ele alan kavramsallaştırmalar, kentli insanı süreç içerisinde uyuma ulaştıracak tarihsel ilerlemeci anlatılar, son dönemlerin kent analizlerinde ekonomik alt yapı, kültürel unsurlar, sosyal ve siyasal süreçlerin etkilerinin de analizlerde yer edinmesiyle kent kavramsallaştırmaları farklı ve zengin bir boyuta taşınmıştır. Kentlerin oluşumu kadar bu oluşum sürecini anlatan kentleşme kavramı da önemli bir kavramdır. Kentleşme, bir süreç olarak ele alındığında öncelikle sayısal bir nüfus artışı belirtmektedir ancak bununla birlikte toplumsal ve ekonomik yapıda ortaya çıkan değişimi de anlatan bir kavramdır. Bu açıdan kentleşme ve bağlantılı olduğu en temel argüman modernleşmenin oluşumuna yer verilmesi de önem arz etmektedir.

Keleş, kentleşmeyi dar anlamda, kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfusun sayısal artışı olarak ifade etmektedir. Kentsel nüfustaki artış, doğumlar ile ölümler arasındaki fark ve köy ve kasabalardan gelen göçlerle artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde

doğurganlık seviyesi azaldığı için nüfus artışı daha çok kırdan kente olan nüfus hareketiyle gerçekleşmektedir. Keleş kentleşmeyi, salt bir nüfus hareketi olarak sunmanın eksik olacağını bu nedenle kentleşme olgusuna neden olan nüfus hareketinin, toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişiminden kaynaklanmakta olduğunu belirtir. Bu nedenle kentleşmenin tanımını ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutlarını da içerecek biçimde “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci” diye yapmaktadır (Keleş, 2004: 21-22).

Sencer'in (1979: 2) çalışmasında “kentleşme, kırdan kente göç yoluyla kent nüfusunun payında bir artış olarak belirdiğine göre, nüfus alışverişinde bulunan yerleşmelerin yapısal biçimlenişleri arasındaki farklılık, bu harekete aynı zamanda bir toplumsal-ekonomik değişme süreci özelliği kazandırmaktadır” diye açıklamaktadır.

Ayrıca Sencer, kentleşmenin, yalnızca yerleşim alanları arasındaki nüfus aktarımı olmadığını bununla birlikte ekonomik kesimler arasında gerçekleşen bir nüfus aktarımı olduğunu belirtmiştir. Kırsal toplumunda başlıca ekonomik uğraşı olan tarımın yerini, kentlerde ikinci ve üçüncü kesimlerde (endüstri, ticaret, hizmetler) ekonomik uğraşlar almıştır. Bu anlamda kentleşme, nüfusun tarımdan, endüstri ve hizmetlere kayması sonucunda kentsel iş gücü biçimlerinin ekonomide etkinlik kazanmasıdır. Kentleşme aynı zamanda fiziksel çevre ve yaşam koşullarında ortaya çıkan bir değişimdir. Kentleşmede daha önce var olan küçük, doğaya göre biçimlenmiş, yaygın işlevleri sınırlı yerleşmeler yerini yoğun ve çok işlevli yerleşmelere bırakmaktadır. Kentleşme olgusunun en belirgin özelliğinden biri de toplumsal değişme ve yeni bir biçimlenme süreci olmasıdır. Kentleşmeyle nüfus, yeni toplumsal ilişkiler geliştirerek yeni bir topluluk oluşturmaktadır. Kırsal topluluklarından farklı ve onlara aykırı özellikleriyle kent, geniş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Kentte bireysel ve toplumsal farklılaşma ve ayrı cinstenlik ayırıcı bir özellik olmakla birlikte kent, gruplaşmaların dengelendiği örgütlü bir birlik ve sistemli bir bütünlük içinde bulunmaktadır. Farklılaşmaya dayanan bu bütünlükle dinamik bir özellik kazanan kent, bu nedenle her türlü değişme ve gelişmenin hareket noktasıdır. Son olarak Sencer'e göre kentleşme, bir yönetsel örgütlenme sürecidir. Köy topluluklarında yönetim, yeterli düzeyde örgütlenmemiştir ancak kent, çok organlı ve merkezi bir dizge içinde örgütlenmiştir (Sencer, 1979: 2-3).

Bal (2011: 68), kentleşmenin yalnızca bir göç, nüfus yoğunlaşması ve tarım dışı üretim süreci olarak değerlendirilmediğini ifade etmiştir. Kentleşme; göç, nüfus yoğunlaşması, tarım dışı üretim süreciyle birlikte sosyal yapıdaki niteliksel değişmeyi, sosyal sınıf ve statülerdeki değişmeyi, sosyal kurumların işlevlerinde artışı, kültürün çeşitlenmesini, doğa insan ilişkisinde farklılaşmayı, doğanın tüketilmesi, iş bölümü ve örgütlenmede farklılaşmayı, demokratikleşmeyi, gücün tabana yayılması vb. özellikleri de bulunmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle kentleşmenin sosyal bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini, kentleşmenin modernleşme sürecinin pozitif ve negatif sonuçlarıyla aynı şeyi ifade etmekte olduğunu, modernleşme, endüstri toplumunun yapısal değişikliklerini anlatmakta iken, kentleşmenin bunun kent mekânlarındaki gerçekleşme biçimi olduğunu kısaca kentleşmenin, sanayileşme ve endüstrileşmenin oluşturduğu toplumsal yapıdaki köklü niteliksel değişmeler süreci olduğunu ifade etmektedir.

Kentleşme; sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkan yerleşim yerlerinde ve toplumsal yapıdaki yapısal dönüşümün gerçekleşmesini meydana getirmektedir. “Modernizm, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal dönüşümün mekânsal yansımalarını, kentli bir toplumsal projenin parçası olarak algılar” (Erkan, 2010: 20).

Tatlıdil’in (1992: 32-33) de ifade ettiği gibi 1960’lı yılların sonuna kadar kültürel içerikli kent çalışmalarında benimsenen görüş, kentlerin gelişiminde Avrupa merkezci gelişim modelini esas almaktadır. Modernleşme kuramında dünya gelişmişlik düzeylerine göre bölgelere ayrılmıştır. Batı ve bazı Doğu ülkeleri gelişmiş veya modern olarak tanımaktayken, dünyanın diğer bölgelerinde yer alan nüfusun daha az gelişmişliği üzerinde durulmuştur ancak bunların da Batı tipi gelişme çizgisi içerisinde kaçınılmaz olarak süreç içerisinde gelişeceği varsayılmıştır. Bu ülkelerdeki gelişme yolu için çizilen ilerlemeci görüş aynı zamanda kentler için de geçerlidir. Kentler, geleneksellikten hareketle modernleşmeye geçeceklerdir.

Bu açıdan bakıldığında kentleşmenin modernleşme argümanından ayrı düşünülemeyeceği ifade edilebilir. Aslanoğlu (2000: 106) çalışmasında “Modernite iki dönüştürücü süreçte birleştirici kavram olarak yer almaktadır: Bunlardan ilki genişleyen kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan, sanayi hamleleriyle, nüfus hareketleriyle, kentleşmeyle yaratılan nesnel modernleşme sürecidir. İkincisi ise kültürel vizyonda ifadesini

bulan modernizmdir. Bu anlamda modernite, iktisadi sürecin ve kültürel vizyonun deneyimidir” diye açıklamaktadır.

Kent, modernleşme sürecinde kırdan göç edenlerin modernleşmeyi deneyimledikleri mekândır. Kırdan, köy cemaatlerinde sağlanan uyum, bu süreçte artık kent içinde gerçekleşecektir. Böylece kent, modernitenin bir üst anlatısı ve kültürünün oluştuğu alandır. Kültürün kentte öğrenileceği ve gelecek kuşaklara aktarılacağı, kente gelen her bireyin, kentin heterojen ve yoğun ortamında kentli olacağı düşüncesi mevcuttur. Bu nedenle modernizmi, “pozitivist-teknosantrik, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlamanın egemen olduğu, bilginin ve üretimin standardize edildiği” bir süreç olarak nitelendirebiliriz (Aslanoğlu, 2000: 107).

Giddens, modernite teriminin genel anlamda, ilk kez feodalizm sonrası Avrupa’da ortaya çıkan 20. yüzyılda giderek dünya çapında tarihsel etkiye sahip olan kurumlar ve davranış biçimlerini ifade ettiğini belirtir. Modernite, kabaca sanayileşmiş dünyaya karşılık gelen bir dönemdir çünkü sanayileşme, modernleşmenin kuramsal bir eksenidir (Giddens, 2014b:28-29). Modernlik, modern toplum ve endüstriyel uygarlığı eş zamanlı anlatan temsili bir kavramdır. Ayrıntılı olarak incelendiğinde bu kavram ilk olarak; dünyaya karşı belirli yerleşik tutumları, insan müdahalesiyle şekil almaya açık bir dünya fikrini, ikinci olarak; ekonomik kurumların karmaşık bileşimini özellikle endüstriyel üretim ve pazar ekonomisini üçüncü olarak; ulus devlet ve kitle demokrasisi dâhil olmak üzere belirli siyasal kurumları göstermektedir. Büyük ölçüde bu niteliklerin bir sonucu olan modernlik, daha önceki toplum tiplerine göre daha dinamik bir yapıya sahiptir. Kendinden önceki toplum tiplerinden farklı olarak geçmişte yaşamaktan çok gelecekte yaşayan bir toplum, bir kurumlar bütünüdür. Modernliğin ortaya çıkışı her şeyden önce modern ekonomik düzenin, kapitalist ekonomi düzeninin ortaya çıkışı olmakla birlikte farklı bir devlet oluşumunun ve farklı örgütlenme türlerini de içermektedir (Giddens ve Pierson, 2001: 83). Giddens, (2014b: 35) modernleşmenin gelenek ötesi bir düzen olduğunu belirtir. Modernliğe dinamizm kazandıran noktalar ise zaman ve uzamın ayrılmasından ve toplumsal yaşam içinde kesin bir zaman-uzam dilimlendirilmesini sağlayacak biçimde yeniden birleşmelerinden, toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılmalarından, toplumsal ilişkilerin, bireylerin ve grupların eylemlerini etkileyen sürekli bilgi girdilerinin ışığında düşünömsel olarak düzenlenme ve yeniden düzenleme sürecinden kaynaklanmaktadır (Giddens, 2014a: 23-24).

Modernlikten söz edildiğinde genelde bir değişim akla gelmektedir ancak modernlik yalnızca bir değişim değildir. Descartes’la başlayan ve Aydınlanma’ya bunların izleyicilerine uzanan modernlik söylemleri akıllı, bilginin ve toplumun ilerlemesinin kaynağı olarak görmüştür. Orta Çağları ya da Feodalizmi izleyen çağa gönderme yapan tarihsel bir dönemselleştirme terimi olarak kullanılan modernlik, geleneksel toplumların karşısında yer almaktadır. Modernizm, Aydınlanma ile gerçekleşen entelektüel dönüşümün ortaya çıkardığı dünya görüşü, hümanizm, sekülerleşme, demokrasi temelli yükselen akılcı, ilerlemeci, insan merkezli yapıyı ifade etmektedir. Modernizm, “Aydınlanma, Rasyonalizm ve Pozitivizmin” üç temel görüşü üzerine kendini cisimleştirmeye çalışmıştır (Kaypak, 2013: 85).

Kaypak’ın (2013: 85) çalışmasında belirttiği gibi modernizm, feodalite ve gelenekselliği tarihe gömme çabası başlatmıştır ve feodalite yerini kapitalist ilişkilere bırakmıştır, bu şekilde alt yapısına uygun üst yapı oturtmuştur. Bilim, bilgi, değer ve inançlar; ortak insani değerler, kesin doğrular ve evrensel değerler vb. modernizmi karakterize eden çeşitli unsurlardır. Modern ortamlar ve deneyimler, her türlü coğrafi ve etnik, sınıf ve ulus sınırlarını, din ve ideoloji sınırlarını kesmekte ve modernitenin tüm insanlığı birleştirdiğini düşünmektedir. Modernite çerçevesinde oluşturulan bu modernist anlatı, zamanla dünyaya da yansımıştır ve modernizm zaman içerisinde tüm geleneksel ve toplumsal kurumları reddederek geçmişi tasfiye etmeyi amaçlayan bir ideoloji konumuna dönüşmüştür. Bu durumda ise eski toplumdaki bütünleşmiş yapının kırılarak, hiyerarşik olmayan toplumun belirginleşmesiyle birlikte sınıflı, bireyin kaybolduğu devletin egemen olduğu bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem içerisinde ise modern kavramı, yeni olanı arzu eden ve tüm insanlığı bir ilerleme süreci içinde gören, içerisinde bu şekilde bir ilerlemeci ruh barındıran durumu anlatmaktadır. İlerleme doktrini, beraberinde modernleşme, bilimsel bilinç, seküler bakış açısı, araçsal aklın üstünlüğü, olgu-değer farklılaşması, bireyci benlik kavrayışı, sözleşmeye dayalı toplum algısı, piyasa güdümlü sanayi ekonomilerinin ortaya çıkışı, bürokratik devlet anlayışı, artan hareketlilik, okuryazarlık ve kentleşme gibi zihinsel ve toplumsal dönüşüm ve değişimleri faydalı görmekle birlikte bunları kaçınılmaz olarak da görmüştür.

Bu nedenle modernitede, ilerlemeci, pozitivist bakış açısıyla hareket eden determinist bir tarih anlayışı ve toplum anlayışının egemen olduğundan söz edilebilir.

Ancak Göle'nin (2014) de işaret ettiği gibi modernlik evrensel ancak modernleşme yerel bir dokuya sahiptir.

Modernleşmenin bireysellikleri, yerel kimlikleri dönüştürücü etkisinin kentleşmeyle birlikte gerçekleşeceği ve sonuçta ortak bir noktada bütünleşmiş bir kentli kimliği ortaya çıkacağı pozitivist ilerlemeci anlayışı, kentlerde yaşanan farklı tür kentleşme deneyimleri, kimlik eksenli yerleşme birimleri, yerel aidiyet ve değerlerin, geleneklerin, inanç eksenli kimlik taleplerinin artan hareketliliğiyle bugün kentleşmenin vaat ettiği birey tasavvurunun sorgulanmasına neden olmuştur. Bu ise yeni bir paradigma değişimini dolayısıyla insanı ve eylemlerini, neden sonuç ilişkisi içinde determinist bir bakışla ele alan yaklaşımların da değişimini gerekli kılmıştır. Bu yeni durumda ortaya çıkan kavram ise postmodern durumla karşımıza çıkmaktadır.

Aslanoğlu'un (2000: 107-109) da belirttiği gibi postmodernizm, bir parçalanma ve yeniden eklenme sürecini ifade etmektedir. Postmodernite, genel geçer meta anlatıları reddeden çoğulculuğu ve parçalanmayı kabul eden, farklılıkları vurgulayan bir durumu ifade etmektedir. Bu açıdan postmodernizm, modernitenin bireyi sınırlayan ve kalıplayan durumuna eleştiri getirmekte, modernizmin ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanları baskı altında tuttuğu düşüncesiyle evrensel ve total tüm söylemlere karşı çıkmaktadır. Postmodernizm kenti, farklılığın ve çeşitliğin mekânı olarak resmetmektedir. Postmodernist kavramsallaştırma, modernitenin sunmuş olduğu evrensel birey mitine, gelişme ve eşit olma efsanesine ciddi eleştiriler getirmektedir. Postmodernizm, kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç edeceklerine aktarılacak bütünsel kentli kültürün mekânı olmaktan çıktığını, parçalanmış, bir yandan farklılığı oluşturan diğer yandan farklılıkları gideren, çeşitli imajların, reklamların gerçek ile gerçek olmayan arasındaki ayırımın belirgin olmaktan kalktığı duruma vurgu yapmaktadır.

Kentleşmenin, modernite ve argümanlarıyla olan bu birlikteliği nihayetinde modern kent insanını inşa edilmesi düşüncesinde temellenmektedir. Bu açıdan modernite, belirtildiği gibi geleneksel olana karşıt bir konumda yer almaktadır. Modernitenin ve kentleşmenin nihayetinde bütünleşmiş, uyumlu, seküler, geleneksel değer ve normlardan arınmış kentli insan tipolojisi son dönemde artan yerel kimlik eksenli dernekleşme, kimlik eksenli mekânsal kümelenmeler ve son dönemde artan kimlik ve inanç söylemleriyle ciddi karşıt durumu oluşturmaktadır. Bu nedenle gerçekleşen değişim ve dönüşümde geleneksel kimliklerin görmezden gelinmesi son dönemlerde artan kimlik eksenli hareketlerle

modernitenin seküler, bütünleşmiş kent toplumu kavramsallaştırmasına eleştiriler sunmaktadır. Gerçekleşen bu hareketler, bugün her toplumsal yapıda olduğu gibi tek tip bir modernleşme sürecinin gerçekleşmediği gibi tek tip bir kentleşme sürecinin de gerçekleşmediğini resmetmektedir. Türkiye özelinde kırsal alanlardan kentlere gelen göçmenlerin kentte uyum mekanizmaları olarak anomiden uzaklaşması noktasında işlev veren aynı zamanda yerel kimliğin sürekli inşa edilerek modernizmin inşa etmeyi tasavvur ettiği kentli birey modelini oluşturmasını engelleyen bir takım durumlara da neden olabilmektedir. Bu nedenle sosyal tüm olgular ve birey üzerine var olan tüm tanımlamalar da determinist ve özcü bir bakış açısının insanın tabiatına çok da uygun olmaması nedeniyle son dönem yükselen postmodernist söylemlerle eleştirilmiştir. Bu amaçla araştırmamıza konu olan Alevilerin, kentleşme deneyimi neticesinde geçirmiş olduğu değişimi açıklayabilmek, kente ve kent kurum ve değerlerine uyumlarını anlayabilmek amacıyla yazının bundan sonraki bölümlerinde geleneksel Alevilik ve kent koşullarında var olan Alevilik üzerine oluşturulan kavramsallaştırmalara yer verilmiş ve bu şekilde bir bütün içerisinde araştırmanın probleminin anlaşılması hedeflenmiştir.

1.2. Alevilik

Tarihsel süreç içerisinde şekillenmiş olan ve bugünün küresel dünyasında birçok alana göç ve kentleşme deneyimiyle yayılan Aleviler ve kimliklerinin, tanım ve kökenine yönelik farklı adlandırmalar ve değerlendirmeler mevcuttur. Alevi kelimesinin etimolojik kökeninden, Aleviliğin hangi kavramlarla ve hangi sınırlarda açıklanacağına dair yer alan bu farklı perspektif ve değerlendirmeler konunun zengin bir boyutta olduğunu daha en başından gözler önüne sermektedir. Bu farklı kimlik açıklamaları, gündelik hayatın akışı içerisinde görülebileceği gibi akademik alanda da bu farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür. Bu farklılıkları konunun en başında, Alevi kelimesinin etimolojik kökeninde bulabileceğimiz gibi söz konusu kimliğin anlamı, Alevi kelimesinin bir kimlik söylemi olarak kullanım tarihi ve diğer inançlarla olan ilişkisi gibi farklı boyutlarda da görmekteyiz. Alevi kimliğine dair yer alan bu açıklamalar, ilgili bölümde de anlaşılacağı üzere genel anlamda, büyük bir çoğunlukla Hz. Ali yolu ve Ehlibeyt sevgisi vurgusuyla temelde İslam dini içerisinde bir inanç grubu olarak kabul edilmektedir. Ancak bununla birlikte Aleviliğin, İslam dini içerisindeki genel Sünni inançtan özgün yorumlamalarıyla ve inanç pratikleriyle de farklılıklarının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Değerlendirmeler arasındaki bir diğer farklılık noktasını ise Alevi kimliğinin, diğer inançlarla olan ilişki boyutu oluşturmaktadır.

Bu noktada, Aleviliğin genel İslami çizgide özcü bir yaklaşımla mı ele alınacağı yoksa diğer inanç öğeleriyle olan ortaklık ve benzerlik, bir açıdan ise tamamen farklılık hususlarında senkretik bir açıdan mı ele alınacağı, İslam dininin dışında mı ele alınacağı gibi konularda da farklı değerlendirmeler vardır. Alevilik üzerine yapılan tüm bu tanım ve değerlendirmelerin hepsi, bizlere Alevi kimliğine dair çalışma yürütmemiz açısından herhangi bir tanımlama ve sınır çizme amacı sarf etmeden, bu tanımlardaki farklı değerlendirmelerin sosyolojik bilgisini sunacağı için bu bölümde, Alevi kimliği hakkında literatürdeki genel tanımlara yer verilmiştir. Bu tanımlarda belirgin olarak görülen farklılaşmalar, özellikle Aleviliğin İslam dini ile olan ilişkisinde farklı düşünceler, Alevi adına dair farklı değerlendirmeler, Aleviliğin diğer inanç öğeleriyle olan ilişkiselliği, Alevi kimliğinin anlamı gibi noktalarda farklı yorumlar ve değerlendirmeler şeklinde gündeme gelmektedir.

“Alevi kelimesi lügavi olarak Arapça'da “Ali'ye mensup” , “Ali'ye ait” anlamlarına gelmekte olup, çoğul şekli Aleviyye ve Aleviyyun' dur. Mezhepler Tarihi ve Tasavvuf edebiyatında ise, “Hz. Ali'yi sevmek saymak ve ona bağlı olmak” anlamlarında kullanılmıştır. Bu bakımdan Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan kimseye “Alevi” denilir” (Fığlalı, R.E., 1978, s.19 : akt: Dalkıran, 2002: 96 - 97).

Aksüt (2012: 14), Alevi teriminin ve kökeninin anlamının gayet açık olduğunu, kelimenin “Ali ‘ye bağlı olan, Ali’yle ilgili” anlamında kullanılan bir terim olduğunu ifade etmiştir.

Zelyurt (2005: 20) çalışmasında, “Alevi sözcüğünün kökeni, Arapça’dır. Aslı “Ali”dir. Ali; yüce, ulu anlamında gelen bir sözcüktür ve tarihte Hazret-i Ali’nin kimliği ile özdeşleşmiş bir isimdir. Alevi, Ali sözcüğüne, mensubiyet-aitlik-özdeşlik anlamı katan “-i” sonekinin eklenmesi ile oluşmuştur ve dilbilgisinde türemiş sözcükler grubundandır. Ali, sözcüğüne yandaşlık, aitlik anlatan –i eki ulanırken araya “-v” kaynaştırma sesi girer ve sözcük “Alevi” halini alır” diye belirtmektedir.

Özkırmılı’ya (1997: 71-72) göre, Alevilik, sözlük anlamına bağlı olarak genel bir tanımla ele alınınca İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed’in ölümünden sonra Ali’nin halife olmasını isteyen ve onu imam kabul eden, daha sonra ise Şii, Bâtını inançlara bağlananların tümüne Alevi dendiğini ifade etmektedir. Alevi inançları ile Şii, Bâtını inançlara bağlı tarikatlar arasında kimi benzerlikler bulunmakla birlikte Alevilerin

mezhepçe Şii olmadığını, bu düşüncenin kelimenin genel kullanımında yer alan, Ali'ye bağlı olanları nitelendirmesi nedeniyle yanlış bir değerlendirme olduğunu belirtmiştir. Alevi sözcüğü, önce Alioğulları anlamında kullanılmış, daha sonraki süreçte ise anlam genişlemesi yoluyla Ali yandaşlarını da kapsamıştır. Bu nedenle Aleviliğin, başlangıçta siyasal bir hareket olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Dinsel gerekçelere dayandırılarak oluşan bu siyasal tavır alış ise süreç içerisinde Sünnilik dışındaki düşüncelerden beslenerek İslamiyet'i kabullenen toplumlarda, egemen dinsel görüşe karşı bir inanç ve hareket niteliğine dönüşmüştür.

Bozkurt (2006: 1-4), Alevi kimliğinin çok eski dönemlere kadar İslam'dan çok eski dönemlere kadar uzandığını ifade etmektedir. Ancak o dönemlerde, Alevi adının geçmediğini, tarihsel açıdan Alevi kelimesinin, "Ali soyundan" gelen demek anlamına geldiğini, bu kullanımın İran'da bu anlama geldiğini ifade etmektedir. Geleneksel İslam dışında bir mezhebi adlandırmak üzere Türkiye'de ortaya çıkışının ise 19. yüzyılda olduğunu belirtmiştir. Bozkurt'a göre Kızılbaş adlandırması, Aleviliğin en eski ve özgün bir adlandırmasıdır. Kızılbaş adı, eski Türklerde "kızgın, toplumdaki genel kurallara uymayan" gibi anlam taşır. Kızılbaş adı ve Kızılbaş inançlı insanların, bu kimlikle anıldığı düşünülen Safevi'lerden çok önceleri de var olduğunu belirtmiştir. Kızılbaş adının tarihinin, Asya'nın derinliklerine ve Türklüğün eski dönemlerine kadar tarihsel olarak uzandığını belirtmektedir.

Melikoff 'a (1993:33) göre ise "Alevilerin tarihteki adı Kızılbaş'tır. XV ve XVI yüzyıllarda, Kızılbaşlar, ilk Safaviler olan, Şeyh Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail taraftarı Türkmen boylarıydılar. Kırmızı bir sepuş giyiyorlar, bunun için de onlara Kızılbaş deniliyordu" diye açıklamaktadır. Melikoff, Kızılbaş sözcüğünün, süreç içerisinde küçültücü bir anlam kazandığını, Celali ayaklanmaları ile tanınan dini sosyal başkaldırı hareketleriyle "dinsiz asi" anlamlarında kullanılmaya başlandığını, bu nedenle de Kızılbaş sözcüğünün yerini günümüzde Alevi kelimesinin aldığını belirtmektedir.

Melikoff (1993: 105-107) ayrıca Anadolu tarihinde kent merkezlerinin resmi dini dışında Anadolu'nun kırsal alanlarında, önce göçer, sonra yarı yerleşik ya da yeni yerleşmiş vaziyette ancak göçebe yaşam alışkanlıklarını devam ettiren gruplar arasında cemaat dışı (heterodoks) olarak nitelenen halk İslamı olarak tanımlanan inanışların var olduğunu, bu inanışların İslam ile kaynaştığını belirtmektedir. Melikoff, Anadolu Aleviliğinin de içerisinde yer aldığı halk İslam'ının evrimleşme sürecinde, şamanik öğeler dışında,

Manicilik, Budhacılık, Musevilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dinler ile tanıştığını, bu tanışmalarda Türk Moğol uluslarına has bir hoşgörü ve henüz güçlü kültür geleneklerini kazanamamış genç uluslarda görülebilen bir benimsenme yeteneği sayesinde, yüzyıllar boyunca birçok inancı içinde eritmiş bir dinler karışması, senkretizmin söz konusu olduğunu belirtmektedir.

Ocak (2003: 16) da Melikoff'la benzer şekilde senkretik bir Alevilik anlayışını kabul etmekte, Alevi inancının temelinde eski Orta Asya Şamanizm'inin yanında belki de ondan daha fazla Budizm gibi eski Uzak Doğu, Zerdüşlük, Mazdekizm özellikle Maniheizm gibi antik İran dinlerinin, çok önemli katkıda bulunduğunu, bir ölçüde Hristiyanlık, Musevilik ve antik Anadolu ve Mezopotamya mitolojisinin de etkili olduğunu belirtmiştir.

Ocak (1999: 386-387), benzer şekilde tarihsel açıdan, bugünkü bilinen anlamıyla kullanılan Aleviliğin yahut tarihsel adıyla Kızılbaşlığın XV. yüzyıl sonlarıyla XVI. yüzyıl başlarında tarih sahnesine çıktığını, o dönemden önce bugünkü anlamı ve yapısıyla bir Alevilik anlayışının mevcut olmadığını belirtmiştir. Ocak' göre tarihsel verilerin ortaya koyduğu bu durumun önemli olduğunu çünkü bugünkü bildiğimiz yapısıyla merkezinde Hz. Ali kültü ve bununla bağlantılı On İki İmam kültü, Kerbela Matemi gibi ona bağlı diğer kültlerin bağlı bulunduğu bir Alevilik olgusu, tarihsel dönemlerin gösterdiği kadarıyla bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle açıklamak gerekirse, bugünkü Alevilik muhtemelen bir dereceye kadar İsmaili kalıntılar üstüne daha önemli ölçüde XIV. yüzyılda Hurifi etkilerle temellenmiş, XV. yüzyıl sonlarında Şeyh Haydar'la yavaş yavaş şekillenmek suretiyle asıl halini XVI. yüzyılda Şah İsmail'le başlatmıştır. XV. Yüzyıldan önce sonradan Kızılbaş yahut Alevi adını alacak bu toplulukların arasında, belirtmiş olduğu bu kültlerin bulunduğu dair tarihsel bir verinin bulunmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu dönem, özellikle bugün bilinmekte olan Alevilik teolojisinin oluşması ve toplumsal yapılanmasının, organizasyonun yapısı bakımından da önem arz etmektedir. Bununla birlikte Alevi tarihine ilişkin, söz konusu kültlerin bulunmadığı ancak Sünnilikten çok farklı bir sosyal taban ve teolojinin Türklerin Müslümanlığı kabul etmeye başladıkları X. yüzyıla kadar giden bir zaman ve mekân boyutundan oluşan uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu hususlarının da belirtilmesi gerekmektedir. Bu tarihsel bakış açısından Ocak, Aleviliğin tarihini, XV. yüzyılın sonları ve XVI. Yüzyılın başlarını hareket noktası yaparak 2 ana kesitte ele alınmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bunlar;

1) İlk olarak X. Yüzyıldan XV. Yüzyılın sonlarına yani Safevi devletinin kuruluşu ve akabinde Safevi propagandasının başlangıcına kadar olan süredir ve bunu “Şah İsmail’den önceki devre” olarak da tanımlamıştır.

2) Diğeri ise ortalama XVI. yüzyılın başlarından itibaren Safevi propagandası ile başlayan “Şah İsmail’den sonraki devre” olarak da adlandırabilecek dönemdir. Daha açık bir ifadeyle birinci dönemi, Ali’ siz dönem, ikinci dönemi ise Ali’ li dönem olarak tanımlamıştır.

Üzüm’e (2002: 101) göre göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan muhtelif Türkmen oymaklarının kitleler halinde İslam’ı kabul etmeye başladıkları 10. yüzyıldan günümüze, Aleviliğin Orta Asya’dan Balkanlara kadar uzanan geniş coğrafyaya yayılarak, önceki inanışlarla yeni dinin unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşan karma bir yapıyla bugüne taşınmış olduğunu belirtmiştir.

Aydın, Alevilik kavramının yaygın kullanımının 19. yüzyıl sonlarına denk geldiğini, yaygın adlandırma olarak kullanılan Kızılbaş kavramının, süreğen baskı ortamında artık taşınması zor bir damgaya dönüşerek, Sünniler ve başka ocak ve kökenlerden Alevilerin artan temaslarının sonucunda kendini ayırma ve tanımlama için Alevi nitelendirmesinin güncellendiğini belirtmiştir. İslam dininin, Bâtini topluluklar üzerinde artan kuşatıcı etkisi nedeniyle bu toplulukların, İslam’ın içinden kendileri gibi muhalif ve ezilmiş Ali’yi kendilerine pir ederek Alevi kavramına giden yola girdiklerini aktarmıştır. Aydın, Aleviliğin, tarih dışı bir inanç olmadığı gibi hilafet hakkı yenen Ali’nin üzerine oluşmuş bir İslam içi mezhep de olmadığını, Aleviliğin göçle gelen ve burada yaşayan inançların senteziyle, Anadolu’da şekillenmiş bir inanç olduğunu, egemene karşı sahiplenilmiş, özgün bir inanç sentezi olduğu fikrini ileri sürmüştür (E. Aydın, 2011: 110-112).

Şener (1993: 131-132) ise Anadolu Aleviliğinin Şia akımlarıyla, Ehlibeyt ve Ali sevgisi dışında ortak hiçbir özelliği bulunmadığını, Anadolu Aleviliğini; kendine özgü bir yaşam biçimi, bir kültür olayı ve bir kimlik meselesi olarak ifade etmiştir. Anadolu Aleviliği, dinsel ve ırksal olmaktan çok toplumsal bir akım ve bir hayat felsefesidir. Anadolu Aleviliğini; Ali ve ehlibeyt sevgisini, insan sevgisini, kardeşliği, hakça bölüşümü, eşitliği, her türlü haksızlığa karşı olmayı kendisine ilke edinmiş bir dünya görüşü olarak açıklamaktadır.

Akademik alanda Alevilik adına yapılan tüm bu değerlendirmeler farklı bir Alevilik inşa etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Aleviliğin bir kültür, bir yaşam biçimi, bir hayat felsefesi, siyasal bir tavır alışla bir direniş kimliği, senkretik bir inanç, heterodoks bir grup ya da İslam dininin özüne gerçek anlamda bağlı tasavvufi bir yorum gibi çoğaltılabilecek farklı adlandırma ve değerlendirmeler mevcuttur. Tüm bu durum, bugün kendisini tanımlamaya veya tanımlatmaya bir şekilde diğerleriyle arasındaki farklarını net bir biçimde çizmeye zorlanan Alevilerin de karşısına çıkan durumun bir diğer görünümüdür.

1.3. Alevi İnançları/Ritüelleri ve Geleneksel Alevi Kurumları

Her inanç grubu içerisinde, dinsel ve kültürel unsurların etkisiyle oluşmuş, çeşitli ibadet ritüelleri ve değerleri bulunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde şekillenmiş olan Alevi inancı ve geleneğinin de tarih içerisinde geçirmiş olduğu sosyal, dinsel, siyasal, ekonomik değişimler ve etkiler nedeniyle kendi iç kurumları oluşmuş, bu kurumlar dinsel motiflerle, zaman zaman da geleneksel motiflerle desteklenmiş ve Alevilerce bugüne kadar yaşatılarak ulaşılmıştır. Geleneksel Alevi kurumları olarak adlandırılan bu kurumların anlamı ve fonksiyonlarına yer verilmesi, konunun ve araştırma verilerinde değişim noktalarının daha iyi analiz edilmesi açısından katkı sunacağı şüphesizdir. Konunun geleneksel ve modern kent döneminin koşullarıyla belirlenebilmesi amacıyla geleneksel Alevi kurumları ve esasları açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle Alevi inancının temel bileşeni olan cem törenleri, inançsal diğer ritüeller olan kurban, oruç kavramları ve Alevilikte özel günlerin neler olduğu daha sonra ise Alevi kurumlarından olan Ocak kavramı ve dedelik kurumu, düşkünlük kurumu, musahiplik kurumunun anlam ve işlevlerinin açıklamaları yapılarak geleneksel Aleviliğin temel esasları ve görünümü anlaşılmasına çalışılacaktır.

1.3.1. Cem İbadeti/Törenleri

“Cem, sözcük olarak toplanma, birlik olma, bir araya gelme anlamında olan Arapça bir sözcüktür. Alevi inancında ibadet için cem olma; bir araya gelme kavramından yola çıkılarak, bütünleşme anlamında kullanılır. Aleviliğin temel ibadet şekli ‘‘cem’’dir. Cem ibadetinin yapıldığı mekâna ‘‘cemevi ya da cemhane’’ denir’’(Dedekarginoğlu, 2012: 121).

Cem kelimesinin akademik kökenini tartışmalı olmakla birlikte, ayin-i cem kelimesi, inananlar tarafından yorumlandığı şekliyle topluca yapılan ritüeller anlamında ibadet ile topluluk arasındaki bağa işaret etmektedir (Kehl- Bodrogi, 2017: 167).

Ayin-i Cem, bireysel ve toplumsal fonksiyonları olan Alevi Bektaşilerin uyguladığı ve önem verdiği ibadetlerindendir (Uçar, 2004: 74). Bu ibadetinin icra edilmesinde, zaman ve bölgeye göre farklılaşmalar bulmakla birlikte, ibadette ortak tema olarak Kırklar cemi esas alınmaktadır (S. Yılmaz, 2011: 73).

Cemin, tarihsel ve dinsel dayanakları noktasında, çeşitli görüşler mevcuttur. Rençber (2012: 76-78) çalışmasında, cem törenlerinin tarihsel ve dinsel dayanakları noktasında yapılan hipotezleri 7 başlık altında toplamıştır. Bunlardan birincisi, cemin Hz. Muhammed'in miraçtan döndükten sonra "Kırklar Meclisi" olarak adlandırılan topluluğu ziyaret etmesi ve orada gerçekleşen eylemlere bağlanmasıdır. İkinci ise, Türklerin İslam dinine geçmeden önce kadınlı erkekli toplanarak içki içip eğlendikleri, çalgılı sema gösterisi yaptıkları toplantılarıdır. Bu dini toplantılar, İslamiyet'in kabul edilmesiyle İslam öğeleriyle birleşerek zenginleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında, cemlerin en az iki bin yıllık bir geçmişte bulunan İslami renge bürünmüş dini toplantılar olduğu fikri ön plana çıkmaktadır. Üçüncü yaklaşım ise, cem törenlerinin antik Anadolu kült ve kültüründen etkilenerek günümüze kadar taşınan bir erkân olduğudur. Bu açıklamada cemin, geçmişte Anadolu'da üzüm toplama döneminde uygulanan "Dionyos" ayinlerinden etkilendiği ifade edilmektedir. Dördüncü yaklaşımda ise şaman liderliğinde kadın erkek bir araya gelerek daire şeklinde toplanan Yakutlardaki Isı-ah ayinleriyle olan benzerliğidir. Beşincisi, Farsça bezm (meclis, eğlence) ve cem kelimelerinden yapılmış bir tamlama olarak "cem meclisi" anlamına gelmektedir. Cem kelimesi, taşıdığı anlam dolayısıyla "hükümdar meclisi, sultan meclisi" anlamlarına da gelmektedir. Klasik Türk ve Fars edebiyatında ilk defa içki meclisi kurarak bezmi icat eden, Cem olduğu için bezm ona izafe edilmiş ve "Bezm-i Cem" tamlaması ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de her türlü içki meclisine "Bezm-i Cem" ya da kısaca "bezm" denilmiş ve bu kavram edebiyatta önemli konular arasında yer edinmiştir. Altıncı yaklaşımda, Hacı Bektaş Veli'nin sohbetlerinde bir araya gelen kişiler şiirler söyleyerek, zikir yaparlar ve Kuran okurlardı. İlk cem töreninin temelini bu uygulamalarla atıldığı ifade edilir. Yedinci yaklaşımda ise, ilk cem erkânını İmam Cafer-i Sadık'ın yaptığı yönünde bir inancın bulunmasıdır.

Bakıldığında cemlerin, ilk ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Ancak ortak nokta olarak her cemde 12 hizmet görevlisi vardır, bu görevlilerin yaptığı hizmete göre farklı işlevleri ve uygulama esasları mevcuttur. Sonuç

itibariyle cem ibadeti, kendi içinde çeşitli ritüelleri olan toplu bir ibadet törenidir ve Sünni inancın dışında kalan bir ibadettir.

Zelyurt (2005: 290) cemi “Alevi yolunun temellerinden olan cem töreni; çok karmaşık bir uygulamadır. Bu uygulama, genelde dinsel niteliklidir ama insanların hem tapınma işlevini, hem ruhen yenilenme, yıkanma eylemini, hem de toplumsal ve bireysel sorgulama işini kapsar. Cem yapılırken; müzik ön plandadır. 12 hizmet adı verilen ve 12 İmamlara saygıyı da kapsayan uygulamalar sırasında şiir, müzik, dinsel gösteri (samah) gündeme gelir” diye açıklamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında cemin icra edilmesinde 12 hizmet görevlilerinin temel unsur olduğu anlaşılmaktadır (bkz: Zelyurt, 2005: 296). Tüm bu 12 hizmet sahibinin icra ettikleri görev sonunda cem son bulur. Cemlerin zamanlarına bakıldığında ise genelde kırsal yerleşim ağırlıklı olarak tarıma dayalı iş kollarında yaşayan Anadolu Alevileri için kış döneminde işlerin bitmiş olması nedeniyle cem ritüelinin yaygınlaştığı bilinmektedir. Alevilikte cemler, türlerine göre çeşitlenmekle birlikte zamanı da değişmektedir.

Yılmaz (2005) çalışmasında, cem çeşitlerini genel olarak dörde ayırdığını belirtmiştir. Bunlardan ilki, bir kişinin yola alınması için yapılan ikrar cemi, iki ailenin yol ve ahiret kardeşliğini oluşturan musahiplik cemi, genellikle perşembeyi cumaya bağlayan akşamları yapılan Abdal Musa Cemi ile yıl içerisinde ergin kabul edilenlerin yıl içerisindeki davranışlarının sorgulandığı, toplumsal düzenin sorgulanmasını da içeren görgü cemleridir (N. Yılmaz, 2005: 95).

Uçar (2004: 77-78) çalışmasında cemleri; bir kişinin yola alınmasını içeren, topluluğa gerçek üyeliğini sağlayan ikrar verme cemi, (bu ceme kent Bektaşileri tek başına katılabilirken, köy Bektaşileri ve Kızılbaş Alevileri musahibiyle birlikte girebilir. Bu cem, kişinin ikrar verip inancın tüm öğretilerine uyacağına dair sözünü teşkil etmektedir), yılda bir kez kış aylarında ikrarın tazelenmesini ve Pir’e bağlılığın bildirilmesi için yapılan, davranışların kontrol edildiği görgü cemleri, genç kız ve erkeklere geleneğin ve inancın gereklilikleri ve genel davranış modellerini aktaran koldan kopan cemi, ölen bir kişinin geride kalanlarınca bu dünyadaki hesaplarının verilmesi, helalleşmesi adına, sorumlulukları ölen kişinin velisi veya vasisi tarafından karşılanmak üzere yapılan dardan indirme cemi, yapılışı ve içeriğiyle görgü cemine benzemekle birlikte bazı yörelerde her yıl bazı yörelerde en az dört yılda bir yapılan, kişilerin çevresinden helallik istemesi adına yapılan baş okutma

cemidir. Bu cemler dışında, kış aylarında perşembeyi cumaya bağlayan ve bazı yörelerde gelenekselleşmiş olan Abdal Musa Kurbanı (Cemi), iki ailenin birbirini musahip seçmek için yaptıkları musahip tutma cemi, Kербela’da Hz. Hüseyin ve ailesine yapılan zulüm nedeniyle yaşanan acıyı ifade eden Kербela (Muharrem) cemi gibi cemler çeşitlerine göre ayrılmıştır.

Bir ibadet türü olan cemler, kişilerin manevi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik fonksiyonu bulunmakla birlikte topluca yapılan bir tören olması ve içeriği itibariyle aynı zamanda toplumsal yönü olan bir nitelik de arz etmektedir. Cemlere başlamadan önce var olan rızalık uygulamasıyla, topluluk üyeleri arasında var olan sorunlar çözümlenir, cem aynı zaman da bir dar meydanıdır ve bu yönüyle toplumda var olan anlaşmazlık dışında yanlış diye tanımlanan davranışların da sorgulamasının yapıldığı bir zaman aralığıdır. Bu yönüyle de bir hukuki nitelik taşımaktadır ve sosyal kontrol mahiyeti bulunmaktadır.

Uçar (2004: 78-81) ayin-i cemlerin fonksiyonlarını 5 başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki ayin-i cemin, toplu bir ibadet olması ve Kırklar Meclisini esas alması nedeniyle, kişilerin manevi ihtiyaçlarını gidermesi noktasında ibadet fonksiyonu, ikincisi, Alevi inanç aktarımının sözlü kültüre dayanması nedeniyle cemlerde cemaat üyelerine, bu törenlerle dinsel öğretilerin aktarımı yapılmaktadır bu yönüyle de eğitim ve öğretim işlevinde bulunmaktadır. Üçüncüsü ise, ayin-i cemlere katılan bireyler, grubun resmi üyeliğine geçmektedirler dolayısıyla grubun dinsel ritüellerini içselleştirip buna uygun davranış kalıpları geliştirmesi telkinleri nedeniyle dini sosyalleşme işlevi bulunmaktadır. Dördüncü işlevi ise, ceme girişlerde kişilerden beklenen ahlaki yükümlülükler uyma kuralıdır. Ölmeden önce eylemlerinden sorumlu tutulan kişinin, davranışlarında iyiye ve doğruya yönelik eylemlerde bulunmaya teşvik edilmesi nedeniyle, cem törenleri bireyin oto kontrol sistemini kurmasını telkinlemektedir. Beşinci fonksiyonu ise cemin toplu bir ibadet ritüeli olması ve ceme başlamadan önce rızalık denilen topluluk üyelerin birbirinin davranışları noktasındaki karşılıklı kabulüdür. Bu nedenle ikrar vererek gruba giren kişinin davranışları, toplumun diğer üyeleri tarafından kontrol edilmektedir. Rızalıkla birlikte topluluk üyeleri ayin-i cemde birbirlerine karşı haklarını ve şikâyetlerini dile getirebilmektedirler. Topluluk üyelerinin topluluktaki diğer bireylerin davranışları noktasındaki bu yöndeki kontrolü de cemlerin sosyal kontrol boyutunu oluşturmaktadır.

1.3.2. Kurban, Oruç ve Özel zaman Aralıkları

Alevi inancında önemli yer tutan diğer pratikler ise oruçlar, kurban inancı ve topluluk üyelerince kutsal kabul edilen Nevruz, Hızır vb. gibi özel zaman aralıklarıdır.

Alevi inancında kurban inancı, yaygın olarak uygulanmakla birlikte özellikle cemlerde, türbe ziyaretlerinde, özel zaman dilimlerinde gerçekleştirilmektedir. Alevilikte kurban, canlı bir içerikte bulunabildiği gibi cansız kurban inançları da bulunmaktadır. Canlı ve cansız kurban ayrımı, yapılan uygulamanın mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Alevilerin bir önceki bölümde de açıklandığı şekliyle yaptıkları toplu ibadetlere cem törenleri denilmektedir. Cem törenlerine gelen kişiler, grup üyelerinin nitelendirmesiyle “canlar” elleri boş gelmezler. Ceme katılan her kişi, elinde lokma diye tabir edilen yiyeceklerle gelmektedir. Cem töreni sonunda, dedenin izniyle ve yapılan dualarla, lokmalar üyelere 12 hizmet görevlisince (Lokmacı) dağıtılır ve bu dağıtımda herkese eşit pay düşmesine dikkat edilerek, dağıtım sonunda rızalık alınarak bu ritüel son bulur. Bu açıdan bakıldığında, getirilen tüm bu lokmalar da birer cansız kurban mahiyetindedir. Canlı kurbanlar ise, bir hayvanın kesilmesi şeklinde olmaktadır. Kurbanlar, cem ayini içerisinde gerçekleştirilirse içeri kurbanı, cem ayini dışında kesilirse dışarı kurbanı şeklinde isim almaktadır. İçeri kurbanları ise grubun doğal üyesi olan kişilerin resmi üye statüsüne geçişlerini sembolize eden ikrar vermede kesilen ikrar kurbanı, yıllık sorgulamaların yapıldığı esnada yapılan görgü kurbanı, musahiplik uygulamasında kesilen musahiplik kurbanı, düşkün olan kişinin düşkünlük cezası sonrası düşkünlüğünü kaldırmak için kestiği düşkün kaldırma kurbanı, ölen kişinin ailesi ve ahiret kardeşi olarak da nitelenen musahibi tarafından dede öncülüğünde topluluk adına helalleşme amacıyla yapılan dardan indirme kurbanı, ekinler ekilmeden önce bereket olması adına kesilen Abdal Musa Kurbanı ya da Bereket Kurbanı, Muharrem ayı sonunda yapılan cemde kesilen Muharrem Kurbanı, Hızır orucu sonrası yapılan cemde kesilen Hızır Kurbanı gibi çeşitli zaman aralıklarında yapılan cemlerde kurbanlar kesilmektedir (Üçer, 2005: 168). Genel olarak her cemde kurban kesilmesi nedeniyle cemlerin isimleri de buna göre şekillenmiştir demek yerinde olacaktır. Örneğin ikrar cemi yerine ikrar kurbanı denildiğinde de aynı anlamı karşılayarak Alevi ibadeti işaret edilmektedir.

Alevilerde bir diğer pratik olan oruçlarından ilki Muharrem ayında İmam Hüseyin'in Kerbela'da 72 sahabetiyle birlikte şehit edilmesi sonucunda onlar adına tutulan Matem oruçlarıdır. Bu oruca 14 Masum-u Paklar adına 3 gün de eklenebilir. Bu oruç sonunda aşure

dağıtılır, ekonomik durumu iyi olanlar yoksullara yardımda bulunabilir, kurban kesebilirler. Muharrem orucundan başka 3 gün tutulan Hızır oruçları vardır (Kaleli, 2012: 219).

Üçer (2005: 178) çalışmasında; Aleviler arasında uygulanan oruçların sayıları ve içeriklerinin değişmekle birlikte Muharrem, (12 gün) Medet- Mürüvvet, (2-3 gün) Hızır (3-7 gün), 48 Perşembe, Adak oruçları ve sayıları ve tutumlar değişmekle birlikte Ramazan (3-9-30) orucu diye açıklama yapmaktadır.

Kızılbaşlar/Aleviler için kutsal günler ve kutlamalardan ilki Farsça yeni yıl anlamına gelen Nevruz'dur. Nevruza Kızılbaş/Alevilerin İslami yorumu ise o günün Hz. Ali'nin doğum günü olduğu şeklindedir. İslami yorumlamanın dışında kutlamaların gerçekleştirilme biçimine bakıldığında, Nevruzun doğanın yeniden doğuşuna yönelik kutlamalar, ataların yâd edilmesine yönelik düşüncelerle bağlantılıdır. Nevruz, Tahtacı Alevilerinde coşku ile kutlanmaya devam etmekteyken Anadolu Kızılbaş/Alevileri için eski anlamını giderek yitirmiştir. Bir diğer ilkbahar kutlaması ise 6 Mayıs'ta gerçekleşen Hıdırellez kutlamasıdır. Hıdırellez Rumi takvime göre 23 Nisan'a denk gelmektedir ve aynı gün Hristiyanlar da Müslümanlara benzer şekilde Aziz Gregorius Günü'nü kutlamaktadırlar. Hıdırellez, ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılan Hazreti Hızır'ı anmak için kutlanılır. Hıdırellez ve Nevruz kutlamaları birbirine benzemekle birlikte Nevruzun aksine Hıdırellez Anadolu'nun her yerinde kutlanmaktadır. Nevruz ve Hıdırellez kutlamalarında, ilkbahar kutlamalarıyla bağlantılı olarak eski Türk geleneklerinin, izleri görülmektedir (Kehl- Bodrogi, 2017: 198-200).

Melikoff'a (1993: 82-85) göre ise Hıdırellez ile Hızır kutlaması birbirlerinden ayrı tarihlerde gerçekleşmektedir. Hızır, İranlılarda Nevruz'dan 6 hafta önce, karların erimeye başladığı zamanda kutlanmaktadır ve adına Türkiye Alevilerince Hızır denilmiştir. Melikoff, bu bayramın Türk ve Çin yeni yılına denk geldiğini, bu dönemde kişilerin 3 günlük oruç tuttıklarını, temizlendiklerini ve beyazın ön planda olduğu giysiler giydiklerini ifade etmektedir. Melikoff aynı zamanda Orta Anadolu Alevilerinde Hızır dışında Ermeni ve Grek kökenli olan 10 Ocak'ta 3 günlük oruçla başlayan Kagant Bayramı ile İran kökenli olan 7-12 Mart arası ölümlerin anısına kutlanan Haftamol Bayramı olduğunu da ifade etmektedir. Melikoff'a göre bu üç bayramdan ilki olan Hızır'ın Türk kökenli olması, Kagant'ın, Ermeni ve Grek kökenli olması, Haftamol'un ise İran kökenli olması Anadolu folklorunun kültür senkretizminin açık bir göstergesidir.

1.3.3. Dedelik Kurumu ve Ocak Kavramı

Alevi topluluğu talip ve ocakzadeler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Talipler, acemiler olarak tanımlanırken ocakzadeler ise taliplerin eğitiminden sorumlu, kutsal kabul edilen soydan oluşan kişilerdir. Talip ve ocakzade arasındaki ilişki, ebeveyn ve çocuk ilişkisine benzediği için iki grup arasında evlilik kuralı olarak yasaktır. Ocakzade grupları niteleyen ocak kavramı ise günlük dilde ateş yakılan yer anlamına gelmekle birlikte Kızılbaş/Aleviler için ise bu kavram, özel olarak kutsal kabul edilen soydan gelen belli bir grubu tanımlamak için kullanılır. Ocak üyeleri, topluluğun yönetilmesinden sorumludur. Taliplerin eğitilmesi noktasında kimin yetkili olacağı ve bu eğitimi ocak üyelerinden kimin vereceği ise ocak içerisinde belirlenmektedir. Ocak üyeleri arasında hiyerarşi ise rehber, pir ve mürşit şeklindedir. Ocağın meşruiyeti ise Alevilikte 2 şekilde olmaktadır. Ocakların bir kısmı meşruiyetlerini baba soyundan gelen on iki İmamlara olan akrabalık bağından almaktadır. Bu açıdan taliplerin bakış açısından kişilerin keramet sahibi olmaları ve yol bilgileri, gelmiş oldukları ailenin kutsal soyu sayesinde güvence altındadır. Diğer taraftan Anadolu'da bulunan yaklaşık üç yüz ocak, meşruiyetlerini Hacı Bektaş çevresindeki uluların soyundan gelmeye dayandırır ve bu ocaklar, Hacı Bektaş'taki bel evlatlarını en üst dini otorite olarak değerlendirmektedir ve görevlerini yerine getirebilmeleri için icazet belgelerine ihtiyaçları vardır. İlerleyen süreçte ise Bektaşî tekkelerinin dağılmasıyla birlikte bel evladı kavramının yerini yol evladı şeklinde tanımlanan kavram almıştır. Bu nedenle kutsal kabul edilmeyen bir soydan gelmeden de dedelik yapmak mümkün olabilmektedir ancak bu durum oldukça nadir uygulanmaktadır. Soydan gelmeyen dedeleri niteleyen kavram olan dikme dedenin, göreve gelmesi, kendi kişisel çabasıyla ve bu göreve ocak mensubu dedenin onay vermesi sonucu gerçekleşmektedir. Ocak üyeleri, talipleri farklı soylardan, sülalelerden olacak şekilde kendi aralarında bölüştürmüşlerdir. Bu bölüşüm sistemi içinde hangi talibin hangi ocağa bağlı olacağı ya da hangi ocağın hangi talip gruplarından sorumlu olduğu her iki taraf için de miras yoluyla babadan oğula aktarılmaktadır. Bu şekilde her ocağın tek bir aile üyesinden sorumlu olmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Ocakların birbirleriyle olan ilişkisine bakıldığında ise karmaşık bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Rehber ve pir gibi dini liderlerin denetimi "El ele el hakka" ilkesiyle denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Bu ilke, her rehberin, bir piri ve her pirin de kendi ocağı haricinde bir oaktan piri olması gerektiği anlamına gelmektedir. Pirin piri, acemi taliplerin bakış açısına göre mürşittir (Kehl- Bodrogi, 2017: 156-160).

Wakamatsu (2017: 50) çalışmasında ocak kelimesinin sözcük anlamına bağlı olarak ev anlamına geldiğini ancak Alevi toplumu arasında kutsal kabul edilen aileleri anlatmak için kullanıldığını belirtir. Kutsal kabul edilen bu kişiler ise dede olarak nitelendirilir.

Yaman(2011: 56) yukarıda ifade edilen bu ocakzade dedelerin niteliklerini şu şekilde ifade etmiştir. “Geleneksel olarak Ocak dedeleri şu niteliklere sahip bulunmaktaydılar: 1. Bir ocaktan (ocakzade) gelmek, yani Evlad-ı Resul olmaları veya hizmet veya keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir erenin soyundan gelen ocakzade bir aileye mensup olmak, 2. Bilgili, eğitici ve terbiye edici (mürebbi) olmak,3. Adaletli, ahlaklı ve örnek insani özelliklere sahip (mürşid-i-kâmil) olmak, 4. Temel inanç esaslarını ve uygulamayı gösteren “Buyruk” kitaplarında yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmak” şeklinde açıklamıştır.

Ocakzade dedelerin işlevleri ise sosyal ve dinsel açıdan topluma yol gösterme ve önderlik etme, toplumu bilgilendirme, sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme) yönetmek, adaleti sağlayarak hatalıları düşkün ilan etmek, inancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak, atfedilen kutsal güçleri nedeniyle maddi ve manevi sorunları olanların, hastaların başvurma yeri olmak gibi çeşitli niteliklerde olan işlevlerdir (Yaman, 2011: 56).

Geleneksel Alevilik anlayışında dedelik, soydan ilerleyen bir nitelik arz etmekteyken, talip gruplar açısından da benzer şekilde ocak mensubiyeti aileden aktararak edinilmektedir. Her ailenin bağlı olduğu ocak da babadan oğula miras olarak geçmektedir (Şubası, 2010: 116). Yani kişinin ailesi hangi ocağın mensubu ise kişi de o ocağa mensup olmak zorundadır.

Alevilikte dinsel hiyerarşinin başında, dede vardır. Dedeler, ocak mensubu ailelerin üyeleridirler. Dedelerin eşlerine ana denir ve analar da dedeler gibi toplumda saygın bir konumdadırlar. Dedelerin soyları, Ehlibeyt ailesine dayanır, bu nedenle Seyyid olarak nitelendirilirler. Aleviler, soylarına başka grupların (seyyid olmayanların) karışmaması için bazı kurallar belirlemişlerdir. Örneğin; Bir talip, piri veya mürşidi konumunda olan biriyle evlenememekte, musahip olamamaktadır. Ocakzadeler ise ancak kendisi gibi ocak mensubu olanlarla evlenebilmekte ve musahip seçebilmektedir. Dedeler, Alevi toplumda dinsel önderliği yerine getirirler ve dedelerin taliplerine sunmuş olduğu dinsel, sosyal, hizmetler karşılığında, talipler de dedelerine gönül rızalığına dayalı olarak Hakkullah denilen bir miktar aynı veya nakdi bir şeyler vermektedirler (Dedekargınoğlu, 2012: 110-112).

1.3.4. Düşkünlük Kurumu

Alevilikte önemli olan bir diğer kurum, düşkünlük kurumudur. Bu kurum uzunca bir süre periferide yaşayan Alevi toplumunun kendi iç hukuk düzeninin oluşununun diğer adıdır. Her toplum, kendi iç düzenini korumak için bir takım kurallar inşa etmiştir. Bu kurallar toplumca kabul gören normlardan oluşmakla birlikte, dinsel, kültürel unsurların etkisiyle de desteklenmektedir. Toplumda yer alan kurallar yazılı olabildiği gibi zaman zaman da yazısız olarak da nitelenen kurallar mevcut olmuştur.

Alevi toplumunun genel toplum yapısı içerisinde pozitif hukuk dışında kendine ait bir hukuksal yargı kurumu oluşturmasının nedenini Yıldız (2002: 181-186) şu şekilde açıklamaktadır: Alevi- Bektaşi inanç siteminin insanı temel alan, her şeyi kendinde arayan ve insanı merkezi konuma koyan anlayışı, onu Sünni İşlam hukukundan ayırmaktadır. Bu nedenle Alevi- Bektaşi toplumu kendi iç hukuk sistemini oluşturmuştur. Bu sistemde kişinin yaptđı davranışın sorumluluğunda olması yani fiil ehliyetinde bulunması, kişinin ergin kılınmasına tekabül eden ve toplumun resmi  yesi olarak nitelenmesini sağlayan ikrar verme cemiyle gerçekleşmektedir. İkrar veren her ergin Alevi, davranışlarının sorumluluğu noktasında ergin bir kişi olarak kabul edilmektedir. Bu erginlik fizyolojik olmanın ötesinde psikolojik niteliklidir. İkrar veren her Alevinin, bundan sonraki süreçte toplumsal kurallara aykırı olan her davranışı topluluğun huzuru noktasında kamu adına değerlendirilmekte ve buna uygun yargılama süreci başlatılmaktadır. Aykırı olan her hareket toplumun birliğine, huzuruna karşı yapılmış olmanın yanında mağdura verdiği zarar da göz önünde bulundurulur. Suç teşkil ettiği düşünülen davranış nedeniyle yargılama ise dedenin huzurunda veya seçilen insanlarca olmak üzere gerçekleştirilmektedir. Dede huzurunda yapılan yargılama şekli cemdir. İki etaptan oluşmaktadır. İlki yıllık ikrarın tazelenmesi olan görgü cemleri aracılığıyla, diğerisi ise suç teşkil eden fiili yapması nedeniyle doğrudan kusurlu kişinin yargılanmasına yönelik uygulama şeklinde gerçekleşir. Bir diğer yargılama şekli ise her olaya ayrı uygulanmak suretiyle seçilmiş kişilerce olayın gerçekleşmesi sonucunda yapılan yargılamadır.

Subaşi'ya (2010: 117-118) göre topluluğun devamını sağlayan en önemli yapılar arasında yer alan düşkünlük kurumu sayesinde Alevi hukuku, sosyal hayata yansımaktadır. Anadolu'da değerik dönemlerde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan isyanlar, Alevilerin yerleşim alanlarından g lerine neden olmuştur. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren merkezi devletin periferisine yerleşen Alevilik, giderek Osmanlı toplumunun merkezi katmanlarıyla sorunlu

ilişkiler yaşamıştır. Kurulu düzenle ilişkisini minimum düzeye indiren Alevilik, sıkı dini örgütlenmesiyle, bağımsız yargı merciini oluşturarak kendisini hukuki olarak bağımsızlaştırmıştır.

Düşkünlük kurumunda cezaları, pir veya dede vermektedir ve suçun niteliğine göre cezalar da değişmektedir. Bu cezalar tarik çalmak(değnekle vurmak) ve suçluyu damgalamak şeklinde fiziksel cezalardan başlamakla birlikte para cezası ve suçlu ilan edilen kişiyi toplumdan uzaklaştırmaya varan niteliklere kadar ulaşabilir. Toplumdan uzaklaştırma cezası, verilecek en ağır ceza türü olup, birkaç yıla sınırlı olabildiği gibi ömür boyu da sürebilir. Toplumdan ihraç, öncelikle dini toplantılarla ilgili olsa da genel anlamda toplumdan uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Düşkün ilan edilmiş kişinin, yeniden topluma alınma şansı yoksa kişi, köyünü terk etmeye mecbur kalır. Kişinin yeni bir yere göç etmesi durumunda da yeni bir pire bağlanma olasılığı yoktur. Bu durum, sistemin işlevsel olduğu sürelerde ömür boyu düşkün ilan edilen kişilerin adının ocak merkezlerine iletilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir (Kehl- Bodrogi, 2017: 192-193).

1.3.5. Musahiplik Kurumu

Bir sosyal dayanışma kurumu olan musahiplik, ikrar verecek olan kadın ve erkek çiftin seçmiş olduğu kefil anlamında ahiret kardeşi anlamına gelmektedir. Alevi toplumsal örgütlenmesinin ailede başlayan ilk basamağı olmakla birlikte bir sosyal dayanışma biçimidir. Musahiplik, Bektaşiliğin Babagan kolu dışında tüm Alevi- Bektaşilerde ortaktır. İki aile arasında kurulması hedeflenen dayanışma, dede ve törende bulunanların huzurunda ilan edilerek gerçekleşmektedir. Musahipliğin kaynağı noktasında iki görüş vardır. İlki, musahipliğin Türklere özgü bir kurum olduğu yönündedir. Bir diğeri ise musahipliği inançsal motiflerle açıklayarak Hz. Muhammed ve Hz. Ali arasında kurulan kardeşlik ilişkisinin dinsel tarihsel dayanak olarak ele almaktadır (Gölbaşı, 2007: 50-51).

Biyolojik olarak Alevi anne ve babadan doğan her çocuk ait olduğu topluluğun doğal bir üyesidir, ancak topluluğun tam üyesi olabilmesi için “Muhammed Ali’nin yoluna yönelmeye” hazır olduğunu, özel bir törenle ilan ederek musahiplik kurumu ile topluluğun tam üyesi haline gelmektedir. Musahipler arasında kurulan bağ sonrası, aileler arasında uyulması zorunlu davranışlar oluşur. Musahip aileler birbirleriyle evlenemezler aynı şekilde musahiplerden birinin düşkün olmaması için musahipler birbirlerinin davranışlarını gözetmekle sorumludur.

Kehl- Bodrogi (2017:168-187), Alevilerde olan musahiplik uygulamasının temel felsefesini oluşturan ahiret kardeşliği gibi uygulamanın aralarında farklar olmasına rağmen Moğollarda olan yemin kardeşliği fenomeni olan andalık uygulamasıyla var olduğunu, aynı zamanda Yezitiler ve Ehli- Hak inancına sahip olanlar gibi Ön Asya'daki diğer inanç topluluklarında da olduğunu belirtmektedir.

Kısaca kardeşlik ilişkisine dayalı kurulan bu dayanışma modelinin, farklı kültürlerde farklı ad, içerik ve temellendirmelerle var olduğu ancak özünde kardeş edinmek ve insanlar arası bir sosyal bir dayanışma duygusu motifiyle de ortak öğeleri olduğu anlaşılmaktadır.

Akın'a (2018:307) göre, musahiplik kurumu ile kültürel bellek arasında etkileşim hali mevcuttur. Kültürel bellek üst yapı olarak barındırdığı geleneksel bilgi ile musahiplik kurumunun oluşturulmasında ve devamlılığında kilit bir noktadadır. Musahiplik kurumu ise musahipliğin gereklerine uygun hareket eden kişinin daha üst bir dairede geleneksel bilgi ile donanmasına imkân tanımaktadır. Musahibi olduğu halde musahiplik gereklerine uygun hareket etmeyen kişi ise grup normlarına uymadığı için dede tarafından düşkün ilan edilerek ceme alınmaz. Yasaklama ve engelleme ile karşılaşan bu kişi ise sosyal örgütün dışına itilir ve bu nedenle de kültürel bellekle etkileşim halinde olamayacağından kültürel kodlardan da mahrum kalarak süreç içerisinde öteki konumuna düşmektedir.

Bu açıdan musahiplik kurumunun dayanışmaya dayalı Alevi topluluğu içerisinde, gruba tam üyelik için önemli bir bileşen olması, geleneksel değerlerin kişilere aktarılmasında ve yaşatılması hususunda işlev üstlenmesi, sosyal akrabalık ve dayanışma ağları kurulmasını sağlaması nedeniyle geleneksel Alevi yaşamı için önemli ve işlevsel bir kurumdur.

1.4. Kentleşme ve Modernleşme Sürecinde Alevilik ve Aleviler

Türkiye'de 1950'lerde başlayan ve gerçek ivmesini 1960'larda kazanan kente göç, kırsal kökenli yaşayan Alevi toplumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Kırsal alandan başlayan bu göç dalgasında, özellikle Alevi köyleri daha fazla göç vermiştir. Göç sürecine dâhil olan Alevi göçmenlerin önemli bir bölümü yurtdışına (özellikle Almanya'ya) ülke içerisindeki göçmenler ise küçük ve orta nitelikteki şehirlerden ziyade büyük şehirlere gitmeyi tercih etmiştir (Özdalga, 2014: 148).

Gerçekleşen bu iç göç ve dış göç süreçleri sonucunda hızla kentsel bağlama taşınan Alevi topluluklar, tarihinde sahip oldukları sözlü geleneksel yapıları, ritüel merkezli yaşamları, yaş ve cinsiyetin belirleyici olduğu ataerkil yapıları, güçlü kolektif dayanışma ağları, kırsal geleneksel değerler sistemi ve mevcut sosyal yapılarıyla cemaat tipi bir topluluğun cemiyet tipi bir topluluk içerisindeki yeniden yapılanışının temsilini oluşturmaktadırlar (Şahin, 2012: 41).

Kent mekânının sunmuş olduğu bu mekânsal heterojen yapı, ikincil ilişki ağları, rasyonel söylemin ve rasyonel aklın egemen olduğu modern-seküler yaşam, rekabete dayalı ekonomik sistem örüntüleri yalnızca Aleviler için yeni bir durumu değil aynı zamanda sınırlı kıt kaynaklara sahip olma yarışına birlikte katılan diğer kimlikler için de yeni bir deneyim ortamı yaratmıştır. Kentleşme deneyimini Aleviler açısından özgül kılan durum ise, uzunca bir süre kapalı toplumsal yapıda yaşayan Alevilerin hem geleneksel kurumları nezdinde yarattığı işlev kayıpları hem de kimliğin yeniden inşa süreci noktasında oluşan yeni görünüm itibarıyla kendine has bir durumu oluşturmuştur. Kır kökenli olan geleneksel, dayanışmaya dayalı Aleviliğin kent mekânına yapmış olduğu bu yolculuk, salt bir yer değişikliğini değil aynı zamanda kentleşmenin temel argümanlarından olan modern seküler bir yaşam tarzına, ikincil ilişki ağlarının egemen olduğu yapıya, karma ekonomik- kapital ilişki sistem örüntüleriyle karşılaşmayı da içererek bir inşa sürecini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla uzunca bir süre merkez- çevre ikilemi nezdinde çevrede konumlanan kapalı geleneksel yaşam süren Aleviler için bu yeni bir durumdur. Subaşı'nın (2010:139) ifadesiyle “Alevilik, periferik yapının modernlik karşısındaki konumunu yansıtan kendine has öğelerle doludur.

Aleviliğin kendine has bu kentleşme ve modernleşme deneyimi 2 düzeyde incelenebilir. İlk olarak uzun bir tarihsel geçmişte şekillenmiş olan geleneksel Alevilik kurumlarının işlevleri noktasında yaşanan kayıptır. Ancak kimliğin dinamik bir yapıdan oluşması nedeniyle Alevilik kent mekânında da kendi kimliğini devam ettirebilmek için geleneksel kültürel öğelerini yeni yapının mekanizmalarıyla birlikte işlevsel kılmaya gayret etmiştir. İkinci düzeyde ise kentleşme deneyiminin tarihsel serüveni içerisinde toplumsal, ekonomik, siyasal etkenlerle dönem koşullarıyla kentteki Alevilerin kimliğe dair tutumları ve kentteki konumları değişim geçirmiştir. Öncelikle ilk düzeyde yaşanan farklılaşmalar ele alınacak olursa Aleviliğin geleneksel dinsel kurumları nezdinde yaşanan değişim dikkat

çekicidir. Değişime şahit olan bu kurumlar ocak kavramı ve dedelik kurumu, düşkünlük kurumu, musahiplik kurumu olarak ele alınabilir.

Clarke (2002: 143), geleneksel Alevi yaşam döngüsünde yer alan bu kurumların durumunu “ Dede-talip ve musahip ilişkileri gibi uygulamalar, evliliğin sadece topluma ait kişilerle mümkün olması, anlaşmazlıkların sadece dede tarafından çözüme ulaştırılması vb. toplum içindeki bağların oluşturulmasına ve güçlendirilmesine hizmet eder, üyeler üstündeki kontrolü sağlar ve dış dünyayla alış-verişi kısıtlar” şeklinde açıklamıştır.

Dolayısıyla bu kurumların birinde yaşanacak herhangi bir işlev kaybının bir diğeri üzerinde etkide bulunacağı şüphesizdir. Hatırlanacağı üzere Alevi ocakları, topluluk üyelerinin bağlı oldukları dedelerin kutsal ailelerinden oluşmaktadır. Ocaklar ile talip topluluk arasındaki iletişim, ocakzade dedeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bunun dışında ocakzade olmayan dedeler mevcut olsa da bu zorunlu hallerde uygulanmıştır bu nedenle geleneksel Alevilikte yaygın kabul görmüş anlayış ocakzade dedeler ve onların konumlarıdır. Ocaklar, talip gruplara hizmet götürecek olan dedelerin bağlı oldukları soylardır. Bu nedenle kurumsallaşmış bir geçmişe ve iletişim ağına sahiptir.

Kentleşme öncesinde Aleviliğin eğitim, inanç, hukuk gibi iç yapısal sosyal dinsel organizasyonunu sağlayan Ocaklar, Cumhuriyet dönemi sonrası yaşanan kentleşmeyle dede-talip ilişkilerinin kopması, farklı eğitim ve hukuksal süreçlerin ortaya çıkmasıyla birlikte giderek zayıflamaya başlamıştır ve uygulanan din hizmetleri politikaları nedeniyle ocaklar da dâhil geleneksel kurumlar işlemez hale gelmiştir. Ancak Aleviliğin 1990’lı yıllarda kentlerde canlanmasıyla birlikte ocaklar ve diğer geleneksel Alevi kurumları dönüşüme uğramıştır. Kentlerde ocak dedelerinin yerini cem evi dedeleri almaya başlamıştır. Artık dedeler bağlı oldukları ocaklardan ziyade görev yaptıkları cem evlerinin adlarıyla anılmaya başlamıştır. Daha önce gönüllülük esasına dayalı olarak taliplerinden hakkullah alan ocak dedeleri yerini günümüzde artık cem evlerinden düzenli maaş alan dedelere bırakmıştır. Buna ek olarak geleneksel olarak Perşembe günleri icra edilen cemler artık kentin iş yaşam koşullarına göre hafta sonları da gerçekleştirilebilmektedir. Bu açılarından geleneksel ocak yapılanması ve dedelik bir geçiş sürecindedir denilebilir (Yaman, 2011: 60)

Kent yaşamının dinsel pratiklerde daha somut esaslara dayalı bir kurumsal yapı talep etmesi nedeniyle Alevi kimliği için kentlerde cemleri inşa edilmiştir (Yıldırım, 2012: 147). Bu açıdan Şahin’in(2012: 57) de belirttiği gibi “Cem evi, önceki yapıdan mevcut yapıya bir

geçışı, önceki yapıyı mevcut yapı ile bütünleştirme sürecini ve bu süreçte kimlik referanslarının belirlenmelerini gözler önüne sermektedir”dir.

Daha önce açıklandığı gibi kırsal Alevi topluluğu arasında 2 kesimden söz edilebilirdi. Bunlardan ilki eğitim verici rolünde olan ocakzadeler yani dedeler iken diğeri ise bu eğitimi alacak kişiler olan talip gruplarıdır (Kehl- Bodrogi, 2017: 156). Bu nedenle Alevi dedeler geleneksel toplumsal yaşam içinde tek dinsel bilgi kaynağı, toplumun geleneksel karizmatik otoriteleri, aynı zamanda inanç önderleridir. Bilgi kaynaklarının sınırlı olduğu, az bir kesimin görece eğitim alabildiği köy yerleşim alanından kentin karmaşık iş ağlarına ve farklı sınıfsal konumlarına yükselen, sol ve seküler fikirlerle tanışan kent Alevileri için dedelerin geleneksel rolleri kentleşmeyle birlikte bu nedenle bir ölçüde sorgulanır hale gelebilmektedir.

Bir diğer geleneksel kurum olan düşkünlük kurumunda da benzer nitelikte bir değişim yaşanmıştır. Düşkünlük kurumu Aleviliğin yargısal nitelikli bir kurumudur. Bu kurumda dede, topluluk üyelerinin de görüşlerine başvurarak hata ya da yanlış olarak tanımlanan eylemde bulunan kişiyi düşkün ilan etme yetkisine sahiptir. Dedenin topluluk üyeleri üzerindeki bu hukuksal etkisi de kentleşmeyle birlikte değişim geçirmiştir. Alevi topluluğu, kırsal homojen yaşamlarında topluluk üyeleri arasındaki sorunların çözümünde dedeye başvururken bu kurumun yerini günümüzde resmi kurumlar almaya başlamıştır. Günümüzde kentleşen Alevi toplulukların sosyo- ekonomik yapı içerisinde değişmesi, eski geleneksel hukuk anlayışının da uygulanmamasına neden olmuştur (Yaman, 2012: 27).

Bir dayanışma türü olarak da nitelendirilebilen musahiplik uygulamasında yaşanan değişim de önemli ve dikkat çekicidir. Şahin (2010: 44-45) çalışmasında, inanç akrabalığı ve sosyal akrabalığa dayalı oluşan geleneksel musahiplik yapısının artık göçle birlikte dernek üyeliği şeklinde dönüşüm yaşadığını aktarmış ve bu durumu “kırsal Anadolu’ da, genellikle ocak mensubu dedeler tarafından yönetilen görgü cemleri vasıtasıyla topluluk mensubiyetleri ve Alevi kimlikleri şekillenen, söz konusu kimliğe dayalı rol ve statüleri kazanan, musahiplik bağlamında bir sosyal akrabalığı tesis eden Aleviler, göçle birlikte bu “cemaat” tipi toplumsal yapılarını geride bırakmışlardır. Bununla birlikte, topluluk olarak varlıklarını sürdürmelerine, kimlik referanslarını tazelemelerine ve yerelliklerini korumalarına hizmet edecek yapısal bileşenleri yaratmaya çalışmışlardır” şeklinde açıklamıştır.

Kent merkezlerinde Alevi topluluk arasında kurulan ilişki ağları bir ölçüde artık musahiplik ekseninden dernek üyeliği, vakıf üyeliği gibi kente özgü kurumsal mekanizmalar üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Geleneksel kurumlar nezdinde yaşanan bu işlevsel farklılaşmalar dışında konunun ikinci düzeyini oluşturan tarihsel koşullara göre Alevi kimliğinin görünümü de yaşanan siyasal, toplumsal, ekonomik koşulların etkisini anlamak açısından önemlidir.

Alevilerin göç sürecinin yaratmış olduğu sosyal- politik söylemleri kendi içerisindeki kırılma noktaları ve öne çıkan temel karakterlerine göre Salman (2017: 32-35), 1)Tahakküm altındaki dönem (Cumhuriyet öncesi), 2) Temas ve tasarım dönemi (1919-1959) 3) Takiye, talep ve tehdit (1960-1979) 4) Teyakkuz dönemi (1980-1993), 5)Tepki ve temsil dönemi (Madımak sonrası) olmak üzere 5 tarihsel döneme ayırmıştır. Bu zaman aralığından ilki olan tahakküm altındaki dönem olarak nitelendirdiği Cumhuriyet öncesi dönemde, 16.ve 17. yüzyıldaki siyasal, ekonomik, dini, toplumsal huzursuzluklar Türkmen-Kızılbaş ayaklanmalarına neden olmuştur ve bu ayaklanmalar neticesinde Alevi grup merkezin erişmesinin zor olduğu bölgelere göç etmiştir. Bu zaman aralığında ayrıca 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılması, bazı Bektaşî tekkelerinin kapatılması, bazılarında Nakşi şeyhlerinin atanması gibi olaylar da Alevi-Bektaşî zümrelerin göçüne neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde yaşanan 93 Harbi Osmanlı- Rus savaşı ile kaybedilen topraklardan Anadolu'nun iç bölgelerine göçler başlamıştır. Cumhuriyet öncesi bu dönemin göçünün temel özelliği, 1826 sonrası kırdan kente olan göç hareketi hariç genel olarak kırdan kıra göç hareketi şeklinde olmasıdır. 16. ve 17. yüzyıl sonrası aktif siyasal yaşamdan çekilerek gözden uzak bölgelere yerleşen Alevi nüfus, bugünkü Aleviliğin geleneksel, dini, kültürel ve toplumsal çerçevesini oluşturmuşlar ve kurumsallaştırmışlardır.

1919-1959 dönemi ise modern Cumhuriyetin inşası ile uzunca bir süre merkezden uzakta yaşayan Aleviler için yeni bir durumu içermektedir. Bu döneme kadar direniş kimliği niteliğiyle tanınan Aleviler modernist ve seküler değerlerle, modern bilgiyle karşılaşma olanağı yakalamışlardır. Bunun dışında merkez ise Alevilere Türk ulus kimliğinin inşasında etkili olabileceği için kültürel folklorik öge olarak yaklaşmıştır. Bu dönem göç hareketleri incelendiğinde, Türkiye'nin kırdan kente göç hareketlerinin henüz yoğunlaşmamış olduğu bir dönem olması nedeniyle belirgin bir Alevi göç hareketi de yoktur. Gerçekleşen göçler ise zorunlu iskân dışında yer alan kırdan kıra göçler dışında, kırdan kente yönelen gönüllü göçler, çevre il ve ilçelere mevsimlik göç, yeni açılmış KİT'lere veya köy enstitülerine iş

bulmak veya öğrenim görmek amaçlı bireysel düzeyde yapılan göçlerdir (Salman, 2017: 35-37).

1960-1979 dönemi savaş yıllarının durgunluğunun ardından birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de hızlı ekonomik ve toplumsal dönüşümün başladığı yıllardır. 1945’te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1948’de uygulamaya konan Marshall Planı ve hem kırsal hem de kentsel alanda ekonomik alt yapıyı yatırımlarının artışı kırdan kente göçü tetiklemiştir. Bu nedenle 1945’te %24,9 olan kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payı 1960 yılında %31,9’a çıkmıştır. Göçün kitleliliği, yoğunluğu ve etkileri bakımından 1960’lı yıllar Alevi göçünün de kırılma noktası olmuştur. 1960’lı ve 1970’li yıllar Alevi göçünün kitleleştiği ve yoğunlaştığı, Alevilerin sosyo-ekonomik, siyasal, dini ve kültürel konularında dramatik dönüşümlerin yaşanmaya başladığı yıllardır. Bu dönemde hem ülke içine hem de yurt dışına göç eden Alevilerin ilk aşamada diğer göçmenlerde olduğu gibi barınma ve konut sorunu, iş sorunu, kentsel alanlarda eşitsizlik ve yoksulluk, kendi tampon mekanizmalarını kurma, enformel ilişki ağları gibi kentleşme yazınında görülen süreçleri deneyimlendiği yıllardır. Kökenleri ve geldikleri coğrafi koşullar(yoksul, geri kalmış ve dağlık bölgeler) nedeniyle Aleviler, ilk kent temasında sınıfsal toplumsal konumları itibariyle dezavantajlı bir konumda bulunmaktaydılar. Genellikle kırsal kökenli tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayalı iş kollarında çalışan, düşük eğitim düzeyinde bulunan Aleviler, kente göçle birlikte kentte öncelikle düşük statülü, vasıfsız iş kollarında yer almışlardır. İş bulma sürecinde hemşerilik, akrabalık ve dinsel karakterli musahiplik gibi enformel ilişki ağlarını kullanmışlardır. Kente göç süreci, göçmen grubun uyum sorunlarına neden olsa da Aleviler açısından diğer toplumsal gruplardan farklı olarak bu dönemde Alevilerin, inanç ve kimliklerini geri planda tutarak kent ortamında tutunma ve toplumsal kabul görmeye yönelik bir eğilimde olduğu ifade edilebilir. Bu dönemin dikkat çeken özelliklerinden biri de sol ideolojik söylemin yaygın olması nedeniyle Aleviler, sol siyasetle, sendikalarla, yüksek eğitim kurumlarıyla tanışarak mevcut sınıfsal konumlarında değişim oluşturmuşlar, eğitime toplumsal tırmanma ve sınıf atlama aracı olarak öncelik vermişler, inanç kimliklerini siyasal kimlikle bütünleştirerek Aleviliğin kamusal zeminde tartışılan bir konu haline gelmesine neden olmuşlardır. Bu döneme örnek olarak ilk Alevi siyasi partisi, ilk Alevilik bildirgesi, tiyatrosu ve kent cemleri örnek olarak sunulabilir. Bu dönemde Alevilerin solla kurdukları ilişkide genç kuşak arasında sol/sosyalist bir siyasal kimlik ve daha radikal akımlar ön plana çıkmaktayken, orta yaş ve üstünde ise sosyal demokrat gelenek üzerinden devletle güvenli bir ilişki ön plana çıkmıştır. Bu dönemde

Alevilerin direniş kimliği/proje kimliği ikiliği belirginleşmektedir. Bu dönemi belirgin kılan noktalardan birisi de mevcut ortamda ülkede yaşanan ekonomik kriz ve siyasal gerilimlerin yaşanmaya başladığı 1970'lere yaklaşıldığı dönem olmasıdır. Bu dönemde Alevi kimliğine karşı gerçekleştirilen saldırılar nedeniyle Alevi nüfusu ait olduğu yerleşim alanlarından güvenlik kaygısıyla Türkiye'nin büyük kentlerine ve yurt dışına zorunlu göçlerle göç etmişlerdir. Yaşanan bu olaylar ise 1980 sonrası Alevilerin yeni kimlik inşa sürecine girmelerinin travmatik arka planını oluşturmuştur (Salman, 2019: 117-134).

Çamuroğlu'na (2008:2) göre 1970'lerde doruk noktasına ulaşan kente göç olgusu, Alevilerin ekonomik ve politik gerekçelerle kırsal kesimlerden kentlere göçüne de neden olmuştur. Bu durum Alevilere, yeni ve kentsel ifade biçimlerini dayatmaya başlamıştır. Hızlı kentleşme olgusu, bir yandan cemaatin geleneksel toplumsal yapısında köklü değişimleri getirmiş öte yandan eğitim görmüş Alevilerin hızlı artışı, bir Alevi burjuvazisinin ortaya çıkışını ve dolayısıyla toplumsal tabakalaşmasının oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

1960'lı yıllar Alevilerin eğitim görmüş kesiminin de artık bürokrasi içerisinde yer almaya başladığı, aynı zamanda Türkiye'den önce Almanya'ya daha sonra Belçika, Hollanda ve diğer Batı Avrupa ülkelerine işçi göçünün "İşçi ihracatının" başladığı yıllardır. Bu göçe katılan Alevilerin kendi içerisindeki fraksiyonuna bakıldığında ise özellikle Kürt Alevi köylüleridir. 1960'larda Avrupa'ya giden köylüler, 1970'lerde yaptıkları küçük tasarruflarla ana vatanları olan Türkiye'de müteşebbis olmaya başlamışlardır. Kent mekânlarında bir yandan gelişmeye başlayan Alevi sermayesi diğer yandan Avrupa'da çalışan işçilerin dövizleri ile desteklenerek Sünni pazara girmeye başlamıştır ve bu da pazar rekabetine dayalı kavgaların, kimlik eksenli bir çatışmaya sebebiyet verecek örnek olaylar yaşanmasına neden olmuştur (Şener, 1993: 155-156).

1980-1993, bu dönemde belirgin olan nokta siyaset, ekonomi, ticaret, ulaşım, haberleşme alanında ortaya çıkan ulus ötesi vurgu, askeri darbe sonucu yaşanan gerilimler ve artan şiddet olayları sonucu yaşanan göçlerin çoğunlukla kırdan kente yönelik yaşanan 1960 dönemi göçlerinden farklı olarak küçük il veya ilçe merkezlerinden büyük kent merkezlerine, ya da Avrupa'ya doğru yapılan kentten kente göçler olmasıdır. Bu dönem ayrıca dünya ölçeğinde kimlik siyasetinin gündemde olduğu bir döneme denk gelmektedir. 1980 öncesinde gerek yurt içinde gerek yurt dışında daha çok işçi birlikleri, sendikal örgütler ve yerel hemşerilik dernekleri şeklinde örgütlenmiş olan Aleviler bu dönemde artık

sol siyasetin zayıflaması, yaşadıkları travmatik şiddet olayları neticesinde devlete ve sağ siyasete duydukları güven kaybıyla kendi kimlikleri ekseninde kendi örgütlenme sürecini başlatmışlardır. Bu nedenle bu dönem, Aleviler için yayın, örgütlenme ve görünürlükleri noktasında bir teyakkuz dönemine işaret etmektedir (Salman, 2017: 42-43).

1980'lerde yaşanan askeri darbe, birçok siyasi parti, sivil toplum kuruluşlarının kapanmasına neden olmuştur. Bu durumdan etkilenen gruplardan birisi de hiç kuşkusuz Alevi kurumlarıdır. Delibaş (2016: 110)'da ifadesiyle bu dönem Alevi örgütlenmesi için bir dönüm noktası olmuştur. Darbenin ardından yaşanan politik baskı içerisinde Aleviler yeni yollar arayarak kendi örgütlenmelerini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemde dikkat çeken husus Alevi kurumlarının politik olarak değil zararsız görülen kültürel organizasyonlar gibi farklı adlarla bir örgütlenme sürecine girmiş olmalarıdır.

Dönem içerisinde oluşmaya başlayan Alevi örgütlenmeleri, özellikle darbeye neden olan askeri yönetimin baskıcı tutumun azalmasıyla birlikte 1980'lerin ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bugünkü anlamda başlayan ilk örgütlenme, İstanbul Kadıköy'de kurulan Hacı Bektaş Veli Kültür derneğidir. Bu dernek 1989'da kurulmuştur. Bu derneğin TV ve basında yer alan etkinlikleri, dönemde Alevi kimliği eksenli canlanan Alevi yayımları, Aleviliğin yazılı ve görsel basında ifade edilmeye başlamasıyla diğer yerlerde de Hacı Bektaş Veli kültürünü tanıtmaya adı altında dernekler kurulmasına öncülük etmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren örgütlenmeye başlayan Aleviler, 2 Temmuz 1993 Sivas ve Gazi olaylarından sonra daha yoğun bir örgütlülük sürecine girmişlerdir (Gölbaşı, 2007: 55-58).

Alevilerin 1980'lerin sonlarından itibaren kimlik eksenli dernek, vakıf gibi örgütler kurmaları, özellikle dünya ölçeğinde yaşanan kimlik eksenli taleplerin görünür olduğu dönemin postmodernist söylemi ve yükselen siyasal İslamcı düşünceye karşı savunmacı tepkiyle ilişkili olduğu ifade edilebilir.

1993 sonrasındaki göçler, kırdan kente göçün zirve noktasına ulaştığı, göçlerin kitlesel özelliğini yitirip iş, eğitim, ekonomik beklenti, daha iyi yaşam gibi bireysel ve ailevi düzeyde gerçekleşmiştir. Bu dönemde belirgin olan noktalar ise Alevi kitlesinin yaşamış olduğu güvenlik olayları nedeniyle diğer gruplara ve devlete karşı olan tavır ve tepkisi, bir diğeri ise Alevi örgütlenmesinin Alevilerin kendi imkânlarıyla gerçekleştirilmesinin hedeflendiği ve sivil toplum, medya ve basında kimlik eksenli yükselen temsil taleplerinin

belirginleşmesidir. Kentleşme süreciyle doğrudan bağlantısı bulunan Alevi kimlik talebinde bu dönemde ortaya çıkan en temel simgeyi, cem evleri oluşturmuştur. 2000’li yıllardan itibaren Aleviler artık siyasal kimlik eksenli değil inanç kimliğini de içerek biçimde taleplerin dile getirildiği dönemin bileşenini olmuşlardır. Yarım asırlık kentleşme serüveni içerisinde günümüzde Alevilerin artık kentlerin yerleşikleri olarak nitelendirebileceğimiz bir parçası olmalarına rağmen inançsal kimliklerinin bir parçası olan cem evlerinin resmi ibadethane statüsü elde etmemiş olması ve bu sürecin günümüze kadar taşınması aşılması gereken tartışma başlıklarından birini teşkil etmektedir (Salman, 2017: 44-46).

Dolayısıyla kimliğin inşası devam ettiği gibi kent mekânlarına taşınan Alevi kimliğinin deneyimlemiş olduğu değişime siyasal, sosyal, ekonomik değişimlerin tümünün bir ölçüde etkide bulunduğu ifade edilebilir.

2. BÖLÜM

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırma Yöntemi

Sosyal bilimlerde gerçekleştirilen saha araştırmalarında nicel ve nitel olmak üzere iki araştırma yöntemi ve bu yöntem dâhilinde olan araştırma teknikleri kullanılmaktadır. Kullanılan her araştırma yöntemi ve metodolojisi, araştırma paradigmasıyla ilişkiseldir. Sosyoloji biliminin bağımsız bir disiplin olması, doğa bilimlerinde önemli çalışmaların gerçekleştirildiği 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk çeyreğine denk gelmektedir. Bu dönemde hakim olan pozitivist paradigma, sosyoloji bilimi için de geçerli olmuştur. Pozitivist paradigmanın sosyal gerçekliği ele alış şekli dolayısıyla sosyoloji, uzunca bir süre araştırma sahasında ölçülebilir ve sayılabilir veriler üzerinden toplumsal gerçekliği açıklamıştır.

Epistemolojiyi ve metodolojiyi, kısaca paradigmayı belirleyen ana kaynak ontolojik kabullerdir. Bireye zihinsel evren haritası sunan paradigma, varlık alanındaki temel kabullerle ilk şeklini almakta, bilgi ve bilgiye ulaşma ile ilgili kabullerle biçimlenmektedir (Dikeçligil: 2002: 106).

Toplumsal olanın çok yönlülüğü ve anlam bağımlı olması sosyolojide, metodolojik temelde sosyoloğu anlamaya, bir başka deyişle toplumsal olanın anlam dünyasına dâhil olmaya zorlamaktadır (M. Akın, 2008:112). Weber'in de ifade ettiği gibi sosyoloji, toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğruluğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklamak isteyen bir ilimdir (Weber, 2011: 15). Pozitivist araştırma paradigmasının temelini oluşturan ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların sosyal bilimlerdeki görece hegemonyası bugün giderek yok olmaktadır. Bu değişim sürecinin ardında iki ana parametre yatmaktadır. İlk olarak tarihsel ve kategorik olarak yöntem bilimsel kavram ve araçların bir inşa ürünü olan sosyal gerçekliği açıklamadaki yetersizliğinin anlaşılmasıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise sosyal bilimlerin giderek özerkleşmesi sonucu sosyal bilimlerin kendine ait yöntemsel kavram ve araçlar geliştirmesidir. Sosyal bilimlerde etki alanı giderek genişleyen nitel veri analizinde kullanılan kimi kavram, araç ve yöntemler ise bunun en güzel örneklerini oluşturmaktadır (Özdemir, 2010:339).

Nitel araştırma, sosyo-kültürel gerçekliğin kendine özgü doğası nedeniyle, doğa bilimlerinin metodu olan pozitivismi reddetmektedir. Bu nedenle araştırmacının amacı, nedensellik ilişkilerini açıklamaktan ziyade, tekil durumlarda, bu durumu yaşayan insanların perspektiflerini, algılarını anlamaktır. Araştırmacının, incelediği sosyo-kültürel gerçeklikle ilgili soruları vardır ve araştırmacı buna cevap aramak için sahaya inmektedir. Nitel araştırmada, araştırmacının hakkında bilgi sahibi olmak istediği öznelerle arasında yakın ve uzun süreli ilişki kurması esastır. Bu durum araştırmacıya, öznelerin bakış açısını görme olanağı sağlamaktadır. Nitel araştırma, nicel araştırmadan daha az sayıda insan topluluğuna ulaşabilse de daha derin ve zengin veri toplama hedeflemektedir. Toplanan veriler nicel araştırmada olduğu gibi yüzdelerle ifade edilmemektedir çünkü aksi takdirde tekil öznelerin bakış açılarının, çoğunluk içerisinde kaybolacağı düşünülmektedir. Ayrıca nitel araştırma yöntemiyle toplanan verilerin bağlama özel olması nedeniyle, daha geniş bir sosyal çevre için genellemesi de söz konusu değildir. Sosyolojik araştırmada uzunca bir süre egemen olan nicel araştırma ise, pozitivist paradigmayla uyuşmakta ve bu nedenle nesnel ve ölçülebilir bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle nicel araştırma kapsamında araştırmacı, ele aldığı olguyu etkileyen nedensellik ilişkisine uygun düşen literatürde var olan teoriden yola çıkarak, bu teoriyi somut olarak izlemeye yarayacak hipotezler oluşturmaktadır. Kurulan hipotezler ise bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yer aldığı nedensellik önermeleridir. Değişkenlerin operasyonel tanımlarını yapan araştırmacı, değişkenler arası ilişkileri ölçmeye elverişli verileri toplar ve topladığı verileri istatistiksel işlemlere tabi tutarak hipotezini veya hipotezlerini test eder. Bu şekilde ele alınan sosyal olgunun açıklanmış olduğu kabul edilir. Örneklemden elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirliği ise yine sayısal olarak test edilir. Bu şekilde araştırma sonuçları, evrenin tümüne genelleştirilerek başka durum ve zamanlara dair araştırmacıya yordama imkânı tanımaktadır (Öktem, 2003: 47-48). Dolayısıyla sosyal bilimler literatüründe sosyolojinin bir bilim olma çabasıyla ortaya çıkış sürecinde hâkim olan pozitivist paradigmanın etkisiyle nicel araştırma yöntemi ve teknikleri egemenken ilerleyen süreçte pozitivist paradigmanın sorgulanması, anlamacı ve yorumlayıcı sosyolojinin de etkisiyle sosyolojide nitel araştırma yöntem ve teknikleri de kullanılmaya başlanmıştır. Ancak araştırma sürecinde önemli olan husus ise araştırma konusunda, araştırmacının alan çalışmasına dair en uygun araştırma yöntemini seçmesi ve araştırma planını hazırlamasıdır. Her iki yöntemin de kendine has araştırma planı, araştırma teknikleri vardır. Nicel veriler vasıtasıyla açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan formlarla mevcut durum analizi yapılmaya çalışılmaktadır. Nicel veriler, daha çok kişiye ulaşma ve ölçümlerin daha kolay yapılması noktasında kolaylık

sağlamaktadır ancak görüşmecilerin kendi düşünce ve konuya dair belirlenmiş formlarda yer almayan bilgilerin detaylı ölçümü ve görünümü yapılamamaktadır. Nitel veriler yardımıyla ise yapılandırılmış formlar dışında, örneklem üyelerinin araştırma konusundaki görüşleri detaylı olarak öğrenilebilmektedir. Ancak araştırma aşamasında nitel verilerin elde edilmesi nicel verilere göre daha fazla zaman almaktadır. Dolayısıyla araştırmacının hem araştırma konusuna dair gerçekliğe ulaşmak için yöntemler arasında uygun modeli seçmesi hem de her iki yöntemin de avantaj ve dezavantajlarını da düşünerek araştırma planını hazırlaması gerekmektedir. Bu nedenle nicel ve nitel verilerin tek başına araştırma konumuza dair yeterli olmayacağı noktalar nedeniyle bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla çalışmamızda her iki araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın modernleşme ve kentleşme sürecinde Alevilik ve Aleviliği konu alması nedeniyle hem mevcut durumun açıklaması noktasında nicel araştırma yöntemi kapsamında anket çalışmasına hem de tekil olarak bireylerin araştırma konusuna dair öznel bakış açılarının anlaşılması noktasında nitel araştırma yöntemi kapsamında derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem tekniğinin kullanılmasına uygun olacağı düşünülmüştür. Her iki araştırma yöntem ve tekniklerinin kullanılmasının amacı araştırma konusuna dair tek bir yöntemin vermediği bilgilerin elde edilebilmesi ve araştırma konusuna dair gerçekliğe yaklaşma düşüncesidir. Bu amaçla nitel araştırma yöntemi kapsamında derinlemesine görüşme, katılımlı gözlem teknikleri, nicel araştırma yöntemi kapsamında ise anket tekniği kullanılmıştır. Anket çalışması kapsamında elde edilen veriler SPSS programı vasıtasıyla çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

2.2. Araştırma Problemi ve Varsayımlar

Araştırmanın temel problemi, kentleşme ve modernleşme sürecinde Alevilik ve Alevi kimliğinin temel özelliklerini, değişim noktalarını belirlemektir. Kentleşme ve argümanları olan modernleşme ve sekülerleşmenin etkisi ile Alevi kimliğini ve temel karakteristiğini, kentsel alanlarda var olan Alevi dernek/vakıf ve cem evlerinin Alevi kimliğine etkisini ve Alevi kimliğinin kentsel mekânlarda kişilerce algılanış ve yaşayış formlarının yeni halini incelemektir.

Araştırmamızın birinci varsayımı Alevi kimlik ve inancına, temel kurumlarına kentleşme ve kentleşmenin argümanlarının etkide bulunduğuudur. Araştırmamızın ikinci varsayımı, kentleşme sürecinde özellikle 1990 sonrası yaygınlaşan Alevi örgütlerinin, Alevi kimliğine, Alevi kimliğinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmasının yanı sıra yeni kavram

setleri ve oluşumlarıyla geleneksel Aleviliğe etkide bulunduğudur. Araştırmamızın üçüncü varsayımı ise Alevi kimliğinin son yıllarda önem kazanması ve Alevi bireylerin diğer kimliğe sahip bireylerle etkileşiminin artmasına kentleşme süreciyle birlikte tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyo-politik oluşum ve koşulların da etkide bulunduğudur.

2.3. Araştırma Tekniği ve Örneklem

Araştırma, Alevi kimlik ve inancın kentleşme ve modernleşme sürecindeki yeni görünümünü konu alan Aydın ilinde uygulanan sosyolojik bir alan araştırmasıdır. Araştırma kapsamında hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda nicel veriler için 212 görüşmeciyle anket çalışması, nitel verilerin elde edilmesi için ise 21 görüşmeciyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Alevi inancının ve kimliğinin temel bileşeni olan cemlere, Alevi dernek/vakıf/cem evlerinin düzenlemiş olduğu kültürel, inançsal ve sosyal etkinliklere katılım sağlanarak katılımlı gözlemler yapılmıştır. Elde edilen tüm veriler ve literatür taraması neticesinde kentleşme ve modernleşme sürecinde Alevilik ve Alevi kimliğinin görünümü, değişim noktaları Aydın ilinde gerçekleştirilen alan çalışması verileriyle sosyolojik olarak analiz edilmiştir.

Araştırmamızın evrenini, Aydın ilinde bulunan Alevi kimliğine sahip bireylerin tümü ve Aydın ilinde bulunan Alevi dernek, vakıf ve cem evlerine üye olan tüm Alevi kimliğine sahip bireyler oluşturmaktadır. Bu nedenle hem Alevi bireylere ulaşabilmek hem de Alevi dernek, vakıf ve cem evlerine ulaşabilmek gerekmektedir. Çalışma kapsamında kartopu yöntemiyle Alevi bireylere ulaşılmış, örneklem üyeleri arasında ise Alevi dernek, vakıf ve cem evlerine üyelik durumlarına, cinsiyet, yaş, eğitim durumu kriterlerine dikkat edilmiştir. Ayrıca örneklem grubun seçilmesinde Aydın merkez, taşra ilçe ve turistik ilçe gibi mekân kategorileri dikkate alınmıştır ve araştırmanın uygulanması planlanmıştır. Bu çerçevede araştırmanın örneklemini, Aydın merkez, Aydın Köşk, Nazilli ve Didim ilçelerinde yaşayan toplam 212 kişiden oluşan Alevi görüşmeciler oluşturmuştur. Bu kapsamda inanca ve kimliğe dair görüş ve yaşayışa etkide bulunan unsurların, farklılık ve benzerlik noktalarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Şehir merkezi kapsamında Aydın merkezde yaşayan 62 görüşmeciye, taşra ilçe kategorisinde nitelendirdiğimiz Nazilli ilçesinde yaşayan 60 görüşmeciye, Köşk ilçesinde yaşayan 50 görüşmeciye, turistik ilçe olan Didim ilçesinde yaşayan 40 görüşmeciye anket çalışması uygulanmıştır. Ayrıca konunun detaylı bilgisini edinebilmek, Alevi topluluğun kendi kimlik ve geleneksel kurumlarına günümüzdeki bakışlarını ve mevcut durumlarını öznelere gözünden anlamak

amacıyla 21 kişiyle konuyla ilgili derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubumuzun 102'si erkek, 110'u ise kadın olmak üzere toplam 212 kişiden oluşmaktadır. Görüşmecilerden 91 kişinin Aydın'da bulunan Alevi dernek, vakıf ve cem evlerine üyeliği bulunmaktadır. Nazilli Eğrek mahallesinde uygulanan anket çalışmasının yürütülmesine Alevi Kültür Dernekleri Nazilli şubesi Cem evi gençlik kolları üyeleri katkı sağlamış ve anketler uygulanmıştır. 121 kişi ise herhangi bir Alevi dernek/vakıf veya cem evine üye olmayan örneklem grubu oluşturmaktadır ve toplamda 212 görüşmeyle çalışma tamamlanmıştır.

2.4. Anket

Araştırma kapsamında daha çok kişiye ulaşma imkânı veren ve zaman tasarrufu sağlayan anket tekniği seçilmiştir. Anket çalışmasının seçilmesi örneklemin genişlemesine katkı sağlamasının dışında verilerin istatistikî ölçülebilirliği noktasında da yarar sağlamaktadır. Anket çalışması kapsamında toplam, 212 kişiye açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket formu uygulanmıştır. Anket formu 6 bölümden oluşmakta olup toplamda 95 soru içermektedir. Anketin ilk bölümünde demografik ve sosyo-ekonomik durum bilgileri, ikinci bölümde görüşmecilerin Aydın iline göçüne ilişkin bilgileriyle ve memleket bilgileri, üçüncü bölümde inançsal değerleri ve Aleviliğe dair görüşleri, dördüncü bölümde kentsel ilişki ağları ve sosyal ilişkileri, beşinci bölümde cem evleri, Alevi dernek, vakıflar ve cemlerine olan üyelik ve katılım durumları, altıncı bölümde siyasal tutumların ölçülmesine olanak sağlayan sorular yer almaktadır. Anket çalışmasına Haziran 2018 tarihinde başlamış olup Kasım 2018 tarihinde anket çalışması sona ermiştir. Çalışma kapsamında uygulanan anketlerde eksik bilgiler içeren anketler ise değerlendirmeye alınmamıştır.

2.5. Derinlemesine Görüşme

Çalışma kapsamında araştırma problemimizle bağlantılı olarak 21 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde kentleşme ve modernleşme sürecinde Alevi kimlik algısı ve Alevilik inancının, geleneksel Alevi kurumlarının işlevlerinin, sosyal ilişkilerin, Aleviliğin mevcut durumunun anlaşılması noktasında derinlemesine bilgilerin edinilmesi amaçlanmıştır.

2.6. Katılımlı Gözlem

Araştırma Alevi inanç ve kimliğini araştırma konusu olarak seçtiği için kimliğin temel bileşeni olan Alevi inanç ve ritüelleri noktasında bilgi sahibi olmak amacıyla evlerde ve cem evlerinde gerçekleştirilen cemlere katılım sağlanmıştır. Ayrıca Alevi dernek, vakıfları tarafından düzenlenen kültürel, inançsal ve sanatsal etkinliklere de katılım sağlanarak Alevi bireylerin görüşleri ve ilgili kurumların işlevleri noktasında gözlemler yapılmıştır.

2.7. Pilot Çalışma

Pilot çalışma kapsamında, 5 kişiyle derinlemesine görüşme, 20 kişiyle de anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen pilot çalışma sonucunda, görüşmecilerden edinilen geri dönüşler ve gerçekleştirilen gözlemlerle anlaşılmayan sorular noktasında düzenlemeler yapılmış ayrıca eksik olduğu düşünülen sorular anket formuna eklenerek anket formunun son hali düzenlenmiştir.

2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın temel sınırlılığı çalışmanın yalnızca Aydın ilinde gerçekleştirilmesidir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, araştırmanın Aydın ilinde yalnızca 4 farklı ilçede uygulanmasıdır. Yerleşik Aydın kökenli Alevi köylerinin de örnekleme dâhil edilerek araştırmaya alınması göçe tabi olan Aydın'a göç etmiş kişiler ile yerleşik Alevi nüfusun değerlendirmeleri noktasında ikili bir karşılaştırma olanağı sağlayacağı için yararlı olacağı düşünülmektedir. Ancak araştırmanın modernleşme ve kentleşme deneyiminin etki ve boyutlarını anlayabilmeyi hedeflemesi nedeniyle çalışma homojen bir gruptan ziyade heterojen olduğu düşünülen ilçeleri ve grubu örnekleme dâhil etmiştir.

3. BÖLÜM

3. AYDIN'DA ALEVİLER VE ALEVİLİK

3.1. Araştırma Bulguları

Bu bölümde alan çalışması kapsamında elde edilen tüm araştırma verileri yüzdelik tablolarla analiz edilmiştir. Diğer bölümde ise araştırmanın amacı ile araştırma verileri arasındaki ilişkinin açıklanması için çapraz tablolar oluşturulmuştur.

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen verilerin yüzdelik dağılımları 3 alt kategoride toparlanmıştır. İlk bölümde örneklem grubun demografik ve sosyal ekonomik statüleri analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise örneklem grubun kimliğe dair tanımlamaları, Alevi inanç ve ritüellerine, Aleviliğin temel dinsel sosyal kurumlarına dair görüşleri analiz edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise örneklem grubun yerel kimliklerine dayalı ilişki ağları, grup içi ve grup dışı sosyal ilişki ağları, siyasal tercihleri, dernek, vakıf ve cem evi üyelikleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler tablolarla sunulduğu gibi derinlemesine görüşme anlatılarıyla desteklenmiş, yer yer teoriye ve akademik çalışmalara da atıfta bulunularak analizler zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Demografik ve Sosyo- Ekonomik Bilgiler

İnanç ve kimlik araştırmalarında özellikle katılımcıların sosyal ekonomik durum göstergeleri önemli bileşenleri oluşturmaktadır. Karmaşık parçalar bütünü olan kimliğin ve kimliğe atfedilen değer ve tanımlamaların kişilerin sosyal ekonomik statüsüyle anlamlı bir bağı bulunmaktadır. Genel toplum yapısı içerisinde alt kültür grubunu oluşturan Aleviler de kentleşme sürecine paralel olarak homojen toplumsal yapılarından koparak heterojen toplumsal yapıya doğru bir geçiş yaşamışlardır. Bu süreçte, kişilerin sosyal ekonomik statüleri de değişim ve dönüşüm yaşamıştır. İzleyen sayfalarda toplamda 212 görüşmeciyile gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında ilk olarak katılımcıların sosyal ekonomik profili analiz edilmiştir.

Tablo 3.1. Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

n:212		%
Cinsiyet	Erkek	48,1
	Kadın	51,9
Medeni Durum	Evli	69,3
	Bekâr	21,7
	Nişanlı	0,9
	Boşanmış	2,8
	Eşi Vefat Etmiş	5,2
	Diğer	0,0
	Yaş	18-35
	36-50	29,2
	51-65	25,5
	66-89	9,4

Tablo 3.1'in veri dağılımlarını incelediğimiz zaman örneklem grubun %48,1'i erkek görüşmecilerden, %51,9'u kadın görüşmecilerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin yaş dağılımlarına baktığımız zaman ise %35,8'inin 18 ile 35 yaş aralığında, %29,2'sinin 36 yaş ile 50 yaş aralığında, % 25,5'inin 51 yaş ile 65 yaş aralığında, % 9,4'ünün ise 66 yaş ile 89 yaş aralığında bulunmakta olduğunu görmekteyiz. Alevi inancının çeşitli pratiklerinde (musahiplik gibi) belirleyici özelliği bulunan medeni durum dağılımlarını incelediğimizde, araştırmaya katılan görüşmecilerin % 69,3'ünün evli, %21. 7'si ise bekâr görüşmecilerden oluşmaktadır.

Tablo 3.2. Görüşmecilerin Memleket Bilgileri

		%
Doğulan ilin coğrafi bölgeleri	İç Anadolu Bölgesi	5,2
	Doğu Anadolu Bölgesi	56,1
	Ege Bölgesi	23,1
	Akdeniz Bölgesi	2,4
	Karadeniz Bölgesi	9,4
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1,4
	Marmara Bölgesi	1,9
	Yurtdışı	0,5
Aydın'da bulunma süresi	Doğma Büyüme Aydınli	20,3
	Yeni Göçmen(1-15 yıl)	32,1
	Yerleşik Göçmen(16 yıl ve üzeri)	47,6

Tablo 3.2’de anket çalışmasına katılan görüşmecinin doğdukları illerin coğrafi bölge sınıflandırmaları ve Aydın’da bulunma süreleri yüzdelik olarak gösterilmiştir. Örneklem üyelerinin doğdukları illerin coğrafi bölge kategorilerine göre dağılımlarına baktığımız zaman görüşmecilerin %56,1’i Doğu Anadolu Bölgemizde yer alan bir ilde , %23,1’i Ege Bölgemizde yer alan bir ilde, %9,4’ü Karadeniz Bölgemizde yer alan bir ilde, %5,2’i ise İç Anadolu Bölgemizde yer alan bir ilde doğduğunu belirtirken geri kalan bölgelerin daha düşük düzeyde dağılım sergilediğini anlamaktayız. Görüşmecilerin doğum yerlerine göre coğrafi bölge kategorileri içerisinde özellikle ağırlık gösteren iller %25,0’ı Bingöl, %21,7’si Aydın ,%11,3’ü Erzurum, %10,4’ü Erzincan, %7,1’i Çorum, %4,7’si Tunceli doğumlulardan oluşmaktadır. Görüşmecilerin doğum yerlerine göre coğrafi bölgeler arasında tablo verileri görece dengeli bir dağılım sergilenmesine rağmen görüşmecilere aslen nereli oldukları sorusu sorulduğunda, görüşmecilerin %33,0’ı Bingöl, % 19,3’ü Erzurum, % 14,2’si Erzincan, %9,4’ü Tunceli, % 7,5’i Çorum, %4,2’si Sivas kökenli olduklarını belirtmişken diğer iller düşük düzeyde dağılım sergilemiştir. Görüşmecilerin %21,7’si Aydın doğumlu olduğunu belirtmesine rağmen aslen Aydın kökenli görüşmeci bulunmamaktadır. Bu durumda görüşmecilerin önceki kuşaklardan Aydın’a göç etmiş ebeveynlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmecilerin doğdukları yerleşim yerlerinin niteliği incelendiği zaman % 28,8’inin il merkezi doğumlu olduğu, %49,5’inin ilçe doğumlu olduğu, %21,7’sinin köy doğumlu olduğu öğrenilmiştir. Görüşmecilerin Aydın ilinde bulunma sürelerinin dağılımına bakıldığında %47,6’sının yerleşik göçmen kategorisinde nitelendirilerek 16 yıl ve üzeri süredir Aydın’da ikamet ettiği, %20,3’ünün doğma büyüme Aydınli kişilerden oluştuğu, % 32,1’inin yeni göçmen kategorisinde yer alarak 1 ile 15 yıldır Aydın’da bulunduğu anlaşılmaktadır. Doğma büyüme Aydın ilinde bulunduğunu ifade eden görüşmecilerin yaş aralığına baktığımız zaman ise bu görüşmecilerin %93’ü 18 yaş ile 35 aralığında yer alan genç kuşaktan oluşan kişilerden oluşmaktadır. Görüşmecilere Aydın iline kendisi veya ailesinden ilk göç eden kişi veya kişilerin göç tarihleri sorulduğunda görüşmecilerin %34,9 ‘u ile 1968-1987 yılları arasında göçe tabi olduğu, %32,5’i 1988-2002 yılı arasında göçe tabi olduğu, % 30,7’i 2003 ile 2017 yılları arasında göçe tabi olduğu, % 1,9’u 1967 ve öncesi dönemde göçe tabi olduğunu belirtmiştir. Görüşmecilerin %53,7’si diğer aile bireyleri veya akrabalarının Aydın iline ilk göç eden kişi olduklarını belirtmiş, %46,3’ü ise Aydın iline ilk kendisinin göç ettiğini belirtmiştir. Görüşmecilerden en erken tarihli Aydın iline göç eden kişinin 1950 yılında geldiği öğrenilmiştir. Benzer şekilde Aydın iline 1950 sonrası başlayan göç sürecinin 1980 sonrası da devam ettiği anlaşılmaktadır. Göç gibi sosyal bir olgunun oluşmasında yaşanan yerin itici özelliklerinin

etkisiyle birlikte yeni seçilen yerleşim alanlarının çekici özelliklerinin de göçe etki ettiği bilinmektedir. Görüşmecilerin kendisi veya ailesinin Aydın'a göç etme nedenlerinin ağırlıklı dağılımına bakıldığında ise %50,9'u ekonomik nedenlerle, % 13,2'si iklim ve çevre şartlarından, % 8'i evlilik nedeniyle, % 7,5'i tayin nedeniyle Aydın iline geldiklerini belirtmiştir. Derinlemesine görüşmelerle kişilere göç süreçleri sorulduğunda ise benzer şekilde ekonomik nedenlerin ağırlıklı göç nedeni olduğu anlaşılmaktadır.

1. Katılımcı: ...Köyde doğdum büyüdüm ben(Erzurum). O zamanlar hayvancılık yapardık tabi. Köyde okula gittim. Köy okuluydu bu. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle ilkokul sonrası devam edemedim. Sonra göç ettik buralara. Burada çalıştım. İnşaatlarda çalıştım önce sonra bakkal açtık, kendim çalışıyorum. Halen devam ediyorum bu işe tabi... (Erkek, 49)

10. Katılımcı: ...1970 doğumluyum. Bingöl Kiği'da doğdum. 15 yaşına kadar orada kaldım. Sonra buraya. İlk önce kendim geldim çalışmak için musahibimin yanına. 1 sene tek başına çalıştım sonra ailem geldi. 1986 yılında. İlkokul mezunuyum. Köyümüzde gitmişim okula. Doğup büyüdüğüm köy bir Alevi köyüydü zaten. Buraya göç etme nedenim ise çalışmak için. Tanıdığım insanların yanına geldim, sevdim ve burada kaldık...(Erkek, 48)

Onuncu katılımcının göç sürecinde kullanmış olduğunu belirttiği musahiplik bağı vurgusu, Alevi göçmenin hemşehrilik ve tanıdıklık gibi yerel aidiyetlerle kurduğu kentleşme temasının ayrıca inançsal motifler üzerinden yapılan ilişki ağlarıyla da kurulduğunu göstermektedir.

19. Katılımcı: ...Anlattığım gibi ailem Tuncelili. Ben de Tunceli'de doğdum büyüdüm. Tabi bizim coğrafyada çok fazla iş imkânı olmadığı için birçok kişi gibi ben de göç ettim. İlk olarak İstanbul'a gittim daha sonra Almanya'ya. Tabi memleketimi hiç unutmadım. Sürekli gider gelirdim. Halen de öyle. Kardeşlerim de var. Ailemin diğer kalanları da var. Bizim orası kırsal bir bölge. Tarım da çok kısıtlı, daha çok hayvancılık yapılırdı. İmkânlar daha kısıtlı tabi şehirlere göre bu da bizi şehirlere itti. Bu şekilde... (Erkek, 50)

Türkiye'de 1950'lerde tarımsal alanda yaşanan gelişmeler, tarımda makinalaşma gibi etmenler kırsal nüfusun iş gücü alanını sınırlandırmıştır. Özellikle kırsal kökenli yerleşim alanında yaşayan Alevi nüfusunun iş kollarının tarım ve hayvancılığa dayalı olması

nedeniyle bu gelişmelerden özellikle etkilenmişlerdir. Buna bağlı olarak kırsal alanlardan kent merkezlerine ve yurtdışına işgücünde yer edinebilmek amacıyla ekonomik temelli göçler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin %50,9'u ekonomik nedenlerle Aydın'a göç ettiğini belirterek Türkiye'nin sosyal ekonomik yapısında yaşadığı dönüşüme paralel cevap vermişlerdir. Kentsel alanları göç sürecinde çekim merkezi yapan olgular olduğu gibi kırsal alanların itici yanları da bu sürece etkide bulunduğu bilinmektedir. Görüşmecilerin %79,7'si aslen Doğu Anadolu Bölgesine ait bir il kökenli olması nedeniyle bölgenin diğer coğrafi bölgelere göre iklim ve çevre şartları unsurlarının sert koşulları, bölgede ekonomik faaliyet türlerinin kısıtlılığı, bölgede terörden kaynaklı güvenlik sorunu, ağılık sistemi gibi etmenler de itici göç faktörünü oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır.

Tablo 3.3. Cinsiyete Göre Eğitim ve Çalışma Bilgileri

		Erkek	Kadın
		%	%
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	2,0	15,5
	Okuryazar	1,0	0,0
	İlkokul mezunu	34,3	25,5
	Ortaokul mezunu	16,7	11,8
	Lise mezunu	22,5	18,2
	Üniversite Mezunu	17,6	19,1
	Yüksek lisans/doktora	1,0	0,9
	Yükseköğrenime devam ediyor	4,9	9,1
Eğitimi Terk Etme Nedenleri	Ekonomik Yetersizlik Nedeniyle	41,2	25,5
	Bireysel Tercih	18,6	25,5
	Ailevi Nedenler	6,9	12,7
	Diğer	9,8	7,3
Çalışma Durumu	Evet	63,7	28,2
	Hayır	36,3	71,8
Çalışmama Nedenleri	Bireysel Tercih	0,0	9,1
	Ev İşleri ve Çocuk Bakımı	1,0	29,1
	Sağlık Sorunu	1,0	5,5
	Yaş Nedeniyle	2,0	5,5
	Emeklilik Durumu	26,5	8,2
	Öğrenci Olması Nedeniyle	4,9	13,6
	İş Bulamaması Nedeniyle	1,0	0,9

Tablo 3.3'ün verilerinde görüşmecilerin cinsiyetine göre eğitim ve çalışma bilgileri analiz edilmiştir. İlk olarak görüşmecilerin öğrenim durumlarının dağılımını incelediğimizde, cinsiyetler arası anlamlı farklılığın özellikle okuryazar olmayanlar arasında belirgin olduğu görülmektedir. Kadın görüşmecilerin %15,5'i okuryazar değilken, erkek görüşmecilerin %2'si okuryazar değildir. Bu durum özellikle ileri yaş grubunda yer alanlar için önemli dağılım sergilemektedir. Diğer öğrenim düzeylerinde cinsiyetler arasında dengeli bir dağılım sergilediği söylenebilir. Erkek görüşmecilerin %16,7'si temel eğitim düzeyinde yer alan 8 yıllık öğrenim mezunu, %22,5'i lise düzeyi öğrenim mezunu, %18,6'sı yükseköğrenim ve üzeri öğrenim mezunu iken %4,9'u ise yükseköğrenimine devam eden kişilerden oluşmaktadır. Kadın görüşmecilerin ise %11,8'i temel eğitim düzeyinde yer alan 8 yıllık öğrenim mezunu, %18,2'si lise mezunu, %20'si yükseköğrenim ve üzeri öğrenim mezunu iken %9,1'i ise yükseköğrenimine devam eden kişilerden oluşmaktadır. Yükseköğrenim düzeyinin altında yer alan görüşmecilerin yükseköğrenimine devam etmeme nedenlerinin yüzdeleri dağılımı incelendiği zaman kadın görüşmecilerin %25,5'i erkek görüşmecilerin ise %41,2'si ekonomik nedenlerden, kadın görüşmecilerin %12,7'si, erkek görüşmecilerin ise %6,9'u ailevi sorunlar nedeniyle öğrenimine devam edemediğini belirtmiştir. Erkekler ile kadınlar arasında ailevi nedenlerin eğitime engel olmasında iki katı bir oran bulunması nedeniyle bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin kadın aleyhine bir rol oynadığı ifade edilebilir. Aktif çalışma durumlarının cinsiyete göre dağılımında ise erkek görüşmecilerin %63,7'sinin, kadın görüşmecilerin ise %28,2'sinin çalıştığı görülmektedir. Cinsiyetler arası eşitsiz rol dağılımlarıyla bağlantılı olarak çalışmama nedenlerinin anlamlı noktaları, özellikle ev işleri ve çocuk bakımı, emeklilik durumu ve bireysel tercih nedenleri arasında belirginleştikleri dikkat çekmektedir. Kadın görüşmecilerin %29,1'i erkek görüşmecilerin ise %1'i ev işi ve çocuk bakımı gibi nedenlerle çalışmadığını belirtmiştir. Bu noktada kadının erkeğe göre çalışma hayatının dışında yer alma sebeplerinin yine geleneksel cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak ev içi emek ve iş rollerinden olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde kadın görüşmeciler %9,1'si bireysel olarak çalışmamayı tercih etmemesine rağmen erkek görüşmeciler arasında çalışmamayı bireysel olarak tercih eden kişi bulunmamaktadır. Yine bu durumun geleneksel olarak erkeğe yüklenen evin geçimini sağlama gereken kişi olması rolüyle bağlantılı olabileceğini düşünülebiliriz. Benzer şekilde emeklilik durumları nedeniyle erkeklerin %26,5'i çalışmamayı tercih edenler arasında yer alırken kadın görüşmecilerin ise %8,2'si emekli olması nedeniyle çalışmadığını belirtmiştir. Bu noktada ileri yaş düzeyinde olan kadın görüşmecilerin geçmişte düzenli olarak güvenceli iş yaşamında yer almadıkları sonucuna ulaşabiliriz. Çalışmama

nedenlerinin sonuçları noktasında son olarak, cinsiyetler arası belirgin farklılaşma nedenlerine göre kentleşmenin aynı zamanda kentlileşmeyi yaratmadığını, kadının geleneksel kır toplumunda var olan cinsiyete dayalı ev içi rollerinin halen mevcut olduğunu, bu durum Alevi göçmen açısından da benzer olduğunu aktarabiliriz.

Tablo 3.4. Cinsiyete Göre Sınıfsal Konum ve İş Yeri Nitelikleri

		Erkek	Kadın
		%	%
Sınıfsal Konum	Vasıfsız mavi yakalı	21,6	22,7
	Vasıflı mavi yakalı	40,2	39,1
	Yeni orta sınıf	7,8	9,1
	Yeni alt orta sınıf	13,7	15,5
	Geleneksel orta sınıf	8,8	10,0
	Çiftçi	3,9	1,8
	Diğer	3,9	1,8
Çalışılan Kurum	Kamu	12,7	9,1
	Özel	51,0	19,1
İş Yeri Niteliği	Kamu Kurumu	12,7	9,1
	Küçük Nitelikte İşletme	49,0	17,3
	Orta Nitelikte İşletme	1,0	1,8
	Büyük Nitelikte İşletme	1,0	0,0

Kişilerin iş yaşamında yer almaları kadar çalıştıkları sektör, çalıştıkları kurumlar da kişilerin sosyal ekonomik statülerine dair önemli bileşenleri oluşturmaktadır. Bu nedenle görüşmecilerin çalıştıkları kurumlar ve bu kurumların nitelikleri sorulmuştur. Görüşmecilerin çalıştıkları sektörlerin dağılımına baktığımız zaman kadın görüşmecilerin % 9,1'i, erkek görüşmecilerin ise %12,7'si kamu kurumlarında çalıştığını belirtmiştir. Erkek görüşmecilerin %51,0'ı özel sektöre ait olan iş yerlerinde çalıştığını belirtirken kadın görüşmecilerin %19,1'i özel sektöre ait olan iş yerlerinde çalıştığını belirtmiştir. Görüşmecilerin çalıştıkları iş yerlerinin nitelikleri incelendiğinde, erkek görüşmecilerin %49,0'ı küçük nitelikli iş yerlerinde, % 12,7'si ise kamu kurumlarında çalışmaktayken büyük ve orta nitelikli işletmelerde çalışan kişilerin oranı oldukça düşüktür. Kadın görüşmecilerin ise %17,3'ü küçük nitelikli iş yerlerinde, %9,1'i kamu kurumlarında çalışmaktadır. İş yerlerinin nitelikleri çalışılan iş yerinin işçi kapasitesi dikkate alınarak 1 kişi ile 99 kişi arasında işçi çalıştıran iş yerleri küçük nitelikli işletme olarak, 100 ile 250 arası işçi çalıştıran işletme orta nitelikte iş yerleri olarak, 250 ve üzeri sayıda işçi

çalıştıranlar ise büyük nitelikte iş yerleri olarak tanımlanmıştır. Görüşmecilerin mesleklerine göre sınıfsal konumları incelendiği zaman erkek görüşmecilerin % 21,6'sı vasıfsız mavi yakalı, %40,2'si vasıflı mavi yakalı, %7,8'i yeni orta sınıf, %13,7'si yeni alt orta sınıf, %8,8'i geleneksel orta sınıf, %3,9'u çiftçi, %3,9'u ise diğer kategorisinde yer almaktadır. Kadın görüşmecilerin ise % 22,7'si vasıfsız mavi yakalı, %39,1'i vasıflı mavi yakalı, %9,1'i yeni orta sınıf, %15,5'i yeni alt orta sınıf, % 10'u geleneksel orta sınıf, %1,8'i çiftçi, %1,8'i ise diğer kategorisinde yer almaktadır. Sınıfsal konum tanımlamalarında kişilerin meslek kategorilerine göre doktor, mühendis, öğretmen, müfettiş ve istatistik uzmanları yeni orta sınıf kategorisinde yer alan meslekleri, memur, polis, astsubay, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire, makine teknikeri, grafik tasarımcısı, maliyeci, muhasebeci vb. meslekler ise yeni alt orta sınıfı, geleneksel orta sınıf meslekleri ise esnaflık ve işletme sahipliği olarak tanımlanmıştır. Vasıflı mavi yakalı olarak nitelendirilenler ise herhangi bir iş gücünde mesleki yeterliliğe sahip kuaför, demirci, inşaat ustalığı, berber, terzi, maden işçisi vb. mesleklerden oluşmaktadır. Vasıfsız mavi yakalılar ise herhangi bir uzmanlık dalı gerektirmeyen tarım işçiliği, mevsimlik işçilik, gündelik işler olarak tanımlanmıştır. Diğer kategorisi ise emlakçılık, müteahhitlik meslekleri olarak sınıflandırılmıştır. İş gücünde yer almayan ve meslekleri bulunmayan kadınlar, eşlerine göre, öğrenciler ise babalarının sınıfsal konumlarına göre sınıflandırılmıştır. Görüşmecilerin yetiştikleri sosyal ekonomik durum ile kendi koşulları arasında karşılaştırma yapabilmek amacıyla ebeveynlerinin de sosyal ekonomik sınıfsal kökenleri öğrenilmiştir. Elde edilen verilere baktığımız zaman görüşmecilerin annelerin %46,2'si çiftçi, % 22,6'sı vasıfsız mavi yakalı, % 17,5'i vasıflı mavi yakalı, % 3,3'ü yeni orta sınıf, % 2,4'ü yeni alt orta sınıf, % 5,2'si geleneksel orta sınıf iken % 2,8'i diğer kategorisinde yer almaktadır. Görüşmecilerin babaları ise % 46,7'si çiftçi, % 23,1'i vasıfsız mavi yakalı, % 17,9'u vasıflı mavi yakalı, %3,3 yeni orta sınıf, %2,4'ü yeni alt orta sınıf, % 5,2'si geleneksel orta sınıf, %1,4'ü diğer kategorisinde yer almaktadır. Görüşmeciler ve ebeveynleri arasında sınıfsal konumlarında belirgin olarak çiftçilik dışında yer alan vasıflı mavi yakalı, yeni alt orta sınıf, yeni orta sınıf, geleneksel orta sınıf gibi konumlarda değişim olduğunu anlamaktayız. Kentleşme kırsal kökenli olan nüfusu kent merkezlerine çekerken aynı zamanda göç eden nüfusu tarım dışı sektörlerle itmektedir. Kentsel alanlarda eğitim olanaklarının artması, iş sahalarının tarım dışındaki sektörlerde yoğunlaşması göç eden nüfusun çocuklarının çiftçilik dışında sosyal ekonomik statülerinde değişimine yol açmaktadır. Araştırmamız kapsamında, görüşmecilerin anne ve babasından farklı bir sosyal ekonomik sınıfsal konumlarda yer almalarını süreç içerisinde gerçekleşen dikey sosyal hareketlilik bağlamında değerlendirebiliriz.

Tablo 3.5. Hane Ekonomik Durum Göstergeleri

		%
Hane Toplam Geliri	Asgari ücretten az gelir sahipleri	8,5
	olanlar(600-1600 TL)	
	1601-2500 TL	21,7
	2501-4000 TL	37,7
	4001 TL- 6000 TL	19,3
	6001 TL ve üzeri	12,7
Konut Mülkiyeti	Kira	9,0
	Başkasına ait ama kira ödemiyor	6,1
	Lojman	2,8
	Ev Sahibi	82,1
Konut Türü	Müstakil Konut(Betonarme)	53,8
	Apartman Dairesi	34,9
	Villa, dublex, triplex tipi müstakil ev	10,8
	Gecekondu	0,5

Tablo 3.5'te görüşmecilerin yaşadıkları konut türleri, konut mülkiyetleri ve hane gelirlerinin yüzdelik dağılımları verilmiştir. İlk olarak görüşmecilerin hane gelir toplamına bakıldığında görüşmecilerin %8,5'inin 2018 yılı içerisinde geçerli olan asgari ücretten az hane geliri olduğunu belirtmiştir. Görüşmecilerin %21,7'sinin ise asgari ücretten bir düzey yukarıda yer alan 1601 TL ile 2500 TL hane toplam gelirinine sahip olduğunu belirtmiştir. Görüşmecilerin % 37,7'si 2501 TL ile 4000 TL arası hane gelirinine, %19,3'ü ise 4001- 6000 TL arası hane gelirinine, 12,7'si ise 6001 TL ve üzeri hane toplam gelirinine sahip olduğunu belirtmiştir. Haneler arasında gelir dağılımlarında farklılıklar olduğu, %8,5 hanenin asgari ücretten az gelirinine bulunduğu bununla birlikte %21,7 hanenin ise hane toplam gelirinine asgari ücretin bir düzey üzerinde olduğu öğrenilmiştir. Görüşmeciler arasında hane gelirlerinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İkinci olarak yaşadıkları konut türlerinin dağılımına bakıldığında görüşmecilerin %53,8'i müstakil betonarme konutlarda yaşadığını, %34,9'u apartman dairelerinde yaşadığını, %10,8'i villa, dublex, triplex gibi lüks kategoride nitelendirilen müstakil konutlarda yaşadığını belirtirken %0,5'i ise çok düşük bir oranla gecekonduya yaşadığını belirtmiştir. Çalışmamız açısından dikkat çekici olan nokta ise görüşmecilerin %34,9'unun apartman dairelerinde ve %10,8'inin ise dublex vb. konut gibi daha çok kentin yerleşiklerinin yaşam alanını oluşturan konut türlerinde yaşamalarıdır. Müstakil betonarme konut türleri, büyük bir oranda Köşk, Nazilli ve Aydın merkezde yer alan Çeştepe mahallesi gibi kent merkezine yakın olmasına rağmen göçe tabi olan Alevi

nüfusun kimlik merkezli yoğunlaştığı gözlemlenen yerlerde yer almaktadır. Görüşmecilerin önemli bir oranında benzer şekilde (%82,1) konut mülkiyet sahipliği yüksek bir orandadır.

3.2. Alevilik Değer ve İnançları

Araştırma bulgularının bu kısmında görüşmecilerin kimlik tanımlamaları, inançsal değerleri, Aleviliğin dinsel ve sosyal kurumlarına ait görüşlerine dair tanım ve değerlendirmeleri yüzdelik tablolarla analiz edilmiştir. İlk olarak örneklem üyelerine son dönemlerin en popüler konularından olan kimlik tanımlamalarına ait sorular yöneltilmiştir. Kimlik, kişinin özne olarak kendisine sorduğu bir içerik olmakla birlikte içeriğinde, toplumsal ve kültürel unsurları da barındırması nedeniyle kendi dışında diğerlerini de hesaba katarak oluşturduğu kavramlar bütünüdür. İçerisinde hem bir içselleştirme hem de dışsallaştırmayı barındırmaktadır. Kimlik kavramı disiplinler arası bir araştırma konusunu oluşturmaktadır. Salt benlikle açıklanmayan kimliğe dışsal ve toplumsal unsurlar da etkide bulunmaktadır. Çeşitlerine göre dinsel, etnik, kültürel, milli vb. şeklide çoğaltılabileceğimiz çeşitli kimlik türleri bulunmaktadır. Bu noktada Alevilik de bir inançsal kimlik olmanın yanında aynı zamanda bir kültürel kimlik ve toplumsal yaşamda da çoğu zaman alt kimlik grubunu oluşturmaktadır. Bu noktada örneklem üyelerine kendilerini tanımladıkları kimlikler, Alevilik tanımlamaları sorularak grubun içerisinde yer alan ve yer almayan unsurların anlaşılması hedeflenmiştir.

Tablo 3.6. Kimliksel ve İnançsal Tanımlamalar

		%
Kendinizi ilk olarak nasıl tanımlarsınız?	Salt Alevilik	47,2
	Önce insan	30,7
	Önce etnik kimlik	6,1
	Önce milli kimlik	4,2
	Diğer	11,8
Herhangi bir dine inanıyor musunuz?	Evet	90,1
	Hayır	9,9
Hangi dine inanıyorsunuz?	İslamiyet	85,8
	Alevilik	3,8
	Herhangi bir dine inanmıyor	9,9
	Deizm	0,5

Alevi kimliği, geçmiş yüzyıldan bugüne geçirmiş olduğu tarihsel birikimin en önemli sahnelerinden birine kentleşme ve modernleşme süreciyle şahit olmaktadır. Özellikle 1980'lerin sonlarında başlayan Alevi yazını, sayıları giderek artan sayıda Alevi örgütleriyle Alevilik sesini yükselterek kentsel mekânlarda görünür olmaya başlamıştır. Bu Alevi uyanışına kentleşmenin ve modernleşmenin yalnız başına etkide bulunduğunu söylemek eksik bir açıklama olacaktır. Bunun dışında ülkemizin siyasal konjonktürü, dünyanın tek kutuplu bir hale gelmesi, yükselen siyasal İslamcı hareketler, tarımsal alanda yaşanan gelişmeler, ülkenin geçirmiş olduğu ekonomi politikaları da bu sürece etkide bulunduğu bilinmektedir ancak kentleşme ve modernleşmenin de önemli bir etkisinin olduğu da unutulmaması gereken bir noktadır. Kentleşme süreci ve modernleşme sürecinde Alevilik, hem kendi değerleriyle bir karşılaşma yaşamış hem de öteki olan diğer gruplarla ilk defa bu kadar yakın temaslarda bulunmuştur. Tüm bu unsurların hep birlikte Alevi kimliğinin inşasına etkide bulunduğu bir gerçektir. Bu sürecin nasıl bir etkide bulunduğu çalışmamız açısından da ele alınmak istenmiştir. Öncelikle tablo 3.6'da yer alan kimlik tanımlamalarının dağılımları incelendiği zaman görüşmecilerin %47,2'si gibi önemli bir oranı kendisini salt Alevi olarak tanımlamıştır. Bunu %30,7'i ile önce insan olmak, %6,1 ile önce etnik kimlik vurgusu, %4,2 ile önce milli kimlik vurgusu izlemiştir. Görüşmecilerin %11,8'si ise kimlik tanımlamalarında diğer kategorisinde birleştirilen önce hemşehrilik kimliği, önce meslek kimliği, önce sınıf kimliği, önce cinsel kimlik, önce siyasal kimlik, önce Alevilik, önce Müslüman kimliği gibi vurgular yapmıştır ancak ilgili değerlerin ayrı ayrı anlamlı bir dağılım sergilememesi nedeniyle diğer kategorisi altında birleştirilmiştir.

Kimlik tanımlamalarında katılımcıların Alevi kimliği dışında cinsiyet, etnisite, millet, sınıf, din, siyasal görüş ve dünya görüşüne vurgu yapmaları da postmodernizmin çoklu kimlik tanımlamaları süreci açısından anlamlı bir durumu sergilemektedir. İkinci olarak görüşmecilere herhangi bir dine inanıp inanmadıkları sorulmuştur. Görüşmecilerin %90,1'i bir dine inandığını, %9,9'u herhangi bir dine inanmadığını belirtmiştir. Görüşmecilerin %85,8'i İslam dinine inandığını belirtmiştir. Görüşmeciler arasında Aleviliği ayrı bir din olarak tanımlayanların oranı oldukça düşüktür.

Tablo 3.7. Dinsel Kimlik ve Alevilik Tanımlamaları

		%
Dinsel Kimliğinizi Nasıl Tanımlarsınız?	Müslüman	2,8
	Yalnızca Alevi	13,2
	Müslüman Alevi	56,1
	Alevi, Bektaşî	14,2
	Kızılbaş, Alevi	2,4
	Ateizm	9,4
	Diğer	1,9
Sizce Alevilik Nedir?	İslam'ın mezheplerinden biri	2,4
	İslam'dan ayrı bir din	1,4
	Kültürel bir kimlik	24,1
	İslam dini içinde bir inanç	52,4
	İslam'dan ayrı bir inanç	0,9
	Yaşam tarzı, hayat felsefesi	13,7
	Diğer	5,2

Kavramsal çerçevede açıklandığı gibi tek bir Alevilik tanımlaması yapmak inancın niteliği açısından zordur. Dolayısıyla kimliğe grup üyelerince yüklenen anlam ve tanımlamaları öğrenebilmek amacıyla yukarıda yer alan tablo soruları oluşturulmuş ve aynı şekilde ilgili sorular derinlemesine görüşmelere de konu olmuştur. Doğanyılmaz (2013:195) çalışmasında da belirttiği gibi Türkiye'de İslam denilince akla büyük ölçüde bir İslam inancı olan Sünni İslam gelmektedir. İslam denilince akla ilk Sünniliğin gelmesi örneğinde görüldüğü gibi Alevilik söz konusu olunca da tek bir Alevilik formu anlaşılmaktadır. Ancak Aleviler arasında da etnik kimlik temelinde, dilde görüldüğü gibi farklılık noktaları vardır.

Dolayısıyla tek özdeş bir kimlik tanımlamasının Aleviler için de geçerli olmadığını, tek bir Alevilik algısı ve formunun da var olmayacağını belirtmek sosyolojik bir gerçektir.

Görüşmecilerin dinsel kimlik tanımlamalarının dağılımına bakıldığında ise %56,1'i kendisini Müslüman Alevi olarak, %14,2'si Alevi Bektaşî olarak, %13,2'si ise yalnızca Alevi olarak tanımlamışken, görüşmecilerin %2,8'i kendisini Müslüman olarak, %2,4'ü ise kendini Kızılbaş Alevi olarak ifade etmiştir. Diğer kategorisi ise insanlık sevgisi ve hümanizm olarak ifade edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Alevi kimliğinin kendisine dair nitelendirmelerde farklı unsurlar yer almakla birlikte bugün örneklem üyeleri arasında Kızılbaşlık kimliğinden ziyade Alevi- Bektaşîliğin, yalnızca Alevi nitelendirmesinin ve Alevilik ile İslam arasındaki ortak nitelendirmenin bir arada olduğu Müslüman Alevi nitelendirmesinin kullanımı yaygındır.

Albayrak (2012: 28-32)'da çalışmasında belirttiği gibi aralarında ortak inançsal unsurlar bulunmasının yanında özellikle Bektaşîlik ve Alevilik arasında sosyal boyutlu farklılıklar bulunmaktadır. Alevilik soydan gelen bir nitelik iken inanmış ve Bektaşî yoluna gönül vermeye hazır herhangi bir kişi Bektaşî olabilir. Benzer şekilde Alevilik kır kökenli iken, Bektaşîlik şehir kökenli bir oluşum içerisinde olmuştur. Diğer farklılık noktası ise dini liderlik vasıflarında Alevilik ocakzade olmayı kural almasına rağmen Bektaşîlikte bu zorunluluk yoktur ayrıca ikrar verme, musahiplik gibi uygulamalarda da farklılık noktaları vardır.

Görüşmecilerin Alevilik tanımlamalarının ağırlıklı dağılımına baktığımız zaman ise %52,4'ü Aleviliği İslam dini içerisinde bir inanç olarak, %24,1'i kültürel bir kimlik olarak, %13,7'i bir yaşam tarzı ve hayat felsefesi olarak tanımlamışlardır. Diğer kategorisi ise insanlık sevgisi, Hz. Ali yoluna bağlı bir inanç, sermaye karşıtı bir sınıf hareketi, yol, tarikat şeklinde birleştirilmiştir. Bu noktada yine görüşmecilerin ağırlıklı olarak İslam dini içerisinde bir inanç vurgusu ve kültürel kimlik vurgusu dikkat çekmektedir. Fırat'ın (2004: 64-66) Ankara'da gerçekleştirmiş olduğu çalışma verileriyle karşılaştırıldığında Alevilerin genel anlamda Aleviliği İslam çizgisi içerisinde inanç ve bir yaşam tarzı ve kültür tanımlamaları noktasında eğilimlerinin olması açısından ortak bulgularına sahip olduğu çalışmamız açısından da ifade edilebilir.

Ecevitoglu'nun (2011: 139-140) çalışmasında da altını çizdiği gibi Aleviliğin salt Ehlibeyt sevgisi ve Hz. Ali yandaşlığına, yol, tarikat ve erkân tanımlamalarına sığdırmak eksik bir söylem olacaktır. Bugün genel kabul gören inanış ve tanımın yanında kendisini Alevi olarak nitelendiren topluluk arasındaki farklı Alevilik nitelendirmelerinin de görülmesi sosyolojik bir gerçeği açıklama noktasında önem arz etmektedir. Dolayısıyla

konuyu müphemleştirmekten kaçınmak ve sosyal gerçekliği anlayabilmek amacıyla aşağıda derinlemesine görüşme anlatılarında da sunulduğu haliyle tek bir Alevilik tanımının ve tasavvurunun olmadığı anlaşılmakta ve aşağıda yer almaktadır.

1. Katılımcı: ...Alevilik İslam dininin içerisinde bir yoldur. Ondan farklı bir şey değil. İslam ile aynı değerlere sahip. Baktığın zaman mesela biz de Allah diyoruz onlarda diyor. İslam'ın özüdür Alevilik... (Erkek,49)

7. Katılımcı: ...İnançtır Alevilik. Allah, Kuran, Peygamber bilen insan topluluğudur. İslam inancıdır... (Erkek, 22)

9. Katılımcı: ...Aleviliğin bir zahiri boyutu var bir de batni boyutu var. Alevilik İslam dini içindedir. Hz. Muhammed öldüğünde halifeliği Hz. Ali'ye bırakmıştır ama makam derdinde olan kişilerce bu engellenmiştir. Alevilerin peygamberi Hz. Muhammed, halifesi Hz. Ali'dir. Ben Aleviliği İslam içerisinde bir mezhep olarak tanımlıyorum... (Erkek, 24)

13. Katılımcı : ...Bence Alevilik her şeyden önce inançtır. Bu inancın kendi kültürü ve yaşam biçimi vardır. İnanç dediğimiz şey her şeyi içine alıyor. İnanç olarak görüyorum. Aleviliği, tüm evrende barışın teminatı olarak görüyorum. Alevilik gerçek İslam'dır... (Erkek, 57)

15. Katılımcı: ...Alevi bir kişinin eline, diline, beline sahip olması gerekir. Aleviliğin yoluna bağlı olmalı kişi. Ahlaki yönü sağlam olmalı. Alevilik nedir sorusu çok soruluyor ama bunlar neye inanıyor diye kimse sormuyor. Bir bağlam içinde olmalı. Alevilik bir İslam inancıdır... (Kadın, 26)

16. Katılımcı: ...Alevilik İslam dinin uygulanış biçimidir... (Erkek, 28)

12. Katılımcı: ...Eskiden tek bir görüş vardı baktığın zaman. Bence bir yaşam felsefesidir Alevilik. Alevilik bir yoldur, din değildir. Alevilik insanı sevmeyi öğretir. Cennet ya da cehennem için ibadet etmezler. Bundan korktuğu için değil. Korkudan ziyade sevgi temellidir. (Erkek, 27)

Yukarıda yer alan derinlemesine görüşme anlatılarında görüşmecilerin özellikle İslam dini vurgusu Alevilik tanımlamalarında belirgin olsa da İslami çizgide olan görüşmeciler arasında da Aleviliğin bir mezhep, bir inanç grubu, yol, İslam'ın

özü ve yaşam felsefesi gibi İslami görüş içerisinde farklı niteliklerle tanımladıkları görülmektedir.

5. Katılımcı: ...Bence Alevilik felsefi bir görüştür. İslam'la hiçbir ilgisi yok. Alevilik doğayla, insanla, dünya insanıyla, eşitlikle, barışla eş değer kavramlarla açıklanabilir. (Erkek,59)

14. Katılımcı : ...Alevilik bir inanç aşlında. Kendine ait yaşam tarzı ve kültürü olan bir şey. Eline diline sahip ol temel felsefesidir. Tüm hayata böyle bakar... (Kadın,43)

17. Katılımcı: ...Aleviliğin temel özelliği insancıl olması... (Erkek, 30)

Yine beşinci, on dördüncü ve on yedinci katılımcının Alevilik tanımlamalarında, İslam dininden bağımsız olarak felsefi görüş vurgusu, yaşam tarzı ve kültür vurguları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hem literatürün vermiş olduğu Aleviliğin farklı tanımlamalarında, hem anket çalışması verilerinin sunduğu farklı Alevilik tanımlamalarında olduğu gibi benzer şekilde derinlemesine görüşmelerde de farklı değerlendirmeler mevcuttur. Dolayısıyla tek bir gruba referans vererek inşa edilebilecek bir İslam inancı olmadığı gibi Aleviliğin tek bir çizgide açıklanması da sosyal gerçekliğe aykırıdır. Bugün Alevilik var olduğu gibi farklı Alevilik anlayışları ve yaşayışlarının da var olduğu belirtilmelidir.

Tablo 3.8. Aleviliğin Temel Kurumlarına Yönelik Değerler

		%
Musahibiniz var mı?	Evet	23,1
	Hayır	76,9
Ailenizin musahibi var mı?	Evet	75,5
	Hayır	24,5
Bağlı olduğunuz Alevi ocağı var mı?	Evet	47,6
	Hayır	29,2
	Bilmiyorum	23,1
Ailenizin bağlı olduğu Alevi ocağı var mı?	Evet	50,5
	Hayır	9,4
	Bilmiyorum	40,1
Alevilikte yer alan düşkünlük kurumu sizce önemli midir?	Evet	92,0
	Hayır	8,0

Alevilik inancında temel dinsel ve sosyal kurumlar mevcuttur. Günümüz koşullarında bu kurumların kişilerce uygulanış ve algılamaları noktalarında herhangi bir değişimin mevcut olup olmadığı önemli araştırma konusunu oluşturmaktadır. Alevilik inancında yer alan temel kurumlar, inancın üyeleri arasında dayanışma, cemaat ruhunu canlı tutma, toplumsal kontrol ve denetimi sağlama, inancın sürekliliğini sağlama gibi çeşitli işlevlere sahiptir. Geçmişte kırsal bölgelerde homojen, küçük gruplar olarak yaşayan Aleviler için bu kurumlar, toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıydı ve günlük hayatlarının tüm rutinlerine etkide bulunma imkânına sahipti. Günümüz kent yaşamının karmaşıklığında bu kurumların nasıl ve ne şekilde sürdürüldüğü çalışmamızda da araştırmaya konu olmuştur. Bu nedenle anket soru formu dışında derinlemesine görüşmelerde de konunun çeşitli boyutları öğrenilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak musahipliğin anlamını kısaca hatırlayacak olursak, musahiplik Alevilikte, inanç yoluna girmenin temel kurumlarından birini oluşturur. Aileler arasında bağlılık kuran ve dayanışma niteliği olan temel inançsal kurumlardan birini oluşturmaktadır. Musahip olan kişiler, hem birbirlerine karşı hem de üyesi oldukları topluluğa karşı sorumludurlar. Musahiplik, Alevilik inancında bütünleştirici bir sosyal kurum olmasının yanı sıra bir kontrol mekanizması işlevine de sahiptir (Albayrak, 2015: 31).

Musahip olan aileler arasında kardeşlik esasına dayalı bir akrabalık bağı kurulur. Bu bağ, inançsal motiflerle zenginleştirilmiş ve kurulmuş bir akrabalıktır. Musahiplik, aileler arasında dayanışma, kontrol ve biz duygusunu pekiştirmektedir. Görüşmecilerin musahip

olma durumlarının verilerine bakıldığında, toplam görüşmecilerin %23,1'i musahibi olduğunu, %76,9'u ise musahibi olmadığını belirtmiştir. Bu durum bir önceki kuşaklar noktasında incelendiğinde ise görüşmecilerin anne ve babasının % 75,5'inin musahip ailesi olduğu, %24,5'inin ise olmadığı öğrenilmiştir. Görüşmeciler ve aileleri arasında musahiplik uygulamasında anlamlı bir değişim oranı bulunmaktadır. Derinlemesine görüşmelerde musahiplik uygulamasına dair görüşler sorulduğunda aşağıda görüldüğü gibi çeşitli nedenler sıralanmıştır.

1. Katılımcı: ... Musahiplik; eskiden daha zordu. Ama şimdi insanlar çalışma şartlarından birbirine sahip çıkmıyor. Bunu hak etmek lazım. Bunu yürütmek lazım. Sadece musahip olmak değil, oluyorsan onu gerektiği gibi uygulaman lazım. Gerekliliğini yerine getirmen lazım aksi takdirde anlamı yok. Benim musahibim yok ailemin var mesela. Ben de istedim ama kuralları zor geldiği için, ağır geldi bu sorumluluk. Musahiplik zor ve önemli bir kurum ben saygı duyuyorum. Musahip demek aile demek, kardeş demek, oğul ve evlat gibi demek. Bir ihtiyacı olunca hemen yardımcı olmak demek. Bunları yapabileceksen tutmalısın. Tabi eskiden dedemler ve babamlar çok iyi uygulardı ama günümüzde zorlaştı bunlar... (Erkek,49)

2. Katılımcı: ...Alevi için olmazsa olmaz değil ama yapmak zor. Güzel bir şey. Düşünsene aynı ana, babadan değilsin ama kardeş oluyorsun. Sanki o benim ailem gibi. Bende şimdiki zamanda insanlarda o saflık kalmadığı için uygulamıyor. Ben bir Alevi olarak o sorumluluğu zor buluyorum. Binde bir insanın onu tam anlamıyla uygulayabileceğini düşünüyorum. Tabi sürdürülmeli, bırakılmamalı. Güzel bir şey yani ama sorumluluğu zor. Ailemin de musahibi var ama yılda bir kez görebiliyoruz birbirimizi. Kentlerde maddi durumlar sık gidip gelmelere engel teşkil ettiği için zayıflattı bu değerleri... (Kadın, 24)

20. Katılımcı: ... Musahiplik bildiğim kadarıyla Alevilikte çok önemli. Müslüman olarak çok önemli. Musahiplikte kendine bir kardeş belirliyorsun. Karşı tarafla olan paylaşmadır. Musahiplikte kardeşten öte oluyorsun. Varlığını ve yokluğunu her şeyini gözetiyorsun. Musahiplikte kesinlikle çıkar ve art niyet olamaz. Musahiplikte Hızır aylarında ocaklara gidilir. Bir yıl o aile diğer yıl diğer aile musahip ocağına gider. Hediyeler götürülür. Cem yapılır. Lokma yapılır, niyaz yapılır. Ama şey yapman lazım. O kadar çok değer vermelisin ki o

kişiyse eksiki neyse gözleyip onu gidermen gerekir. Musahip olan kişiler evlenemez. Musahip olan kişilerin yakınları evlenemez. Olaya kardeş gözüyle bakılır. Sadece sen değil ailen de ona karşı yakın olur. Kardeş olur. Saygıda kusur etmez. Musahip olması için evli 2 çift olması gerek bir bedende iki can olursun. Musahiplikte akrabalık olmaz akraba olmayan kişiler musahip olur. Benim musahibim yok ama olmasını çok istiyorum. Bir musahibim olsun istiyorum ama onu bulmak çok önemli. Bana göre benim bulamama nedenim uzun süre bir yerde değilim ve musahip kriterine sahip kişiyle vakit geçirmemem nedeniyle. O da ne oluyor kendi yakın çevremde tanıdığım insan seçmem lazım ama çevremde genelde Sünniler var. O da olamaz. Kentte yaşamam, sahip olduğum meslek nedeniyle 5-6 yıl bir yerde durup taşıyorum. O nedenle uzun sürede bir kişiyi iyi tanıyamıyorum. Ama elbette yakın arkadaşlarım var tanıdığım ama onlarla kültürlerimiz farklı onun da Alevi olması lazım. Öyle birine denk gelemedim. Musahip olan ailelerin az çok denk olması lazım. Anne-babamın var. Abimin var. Benim yok. İş olsun, hastalık olsun, düğün olsun sürekli gelirler. Hep görüşürüz. Analık-babalık deriz... (Kadın, 33)

Birinci, ikinci ve yirminci katılımcının da açıkladığı gibi kişilerin musahip olmama nedenlerinin musahiplik kurumunun kişilere uyması zor sorumlulukları yüklemesi, bireylerin son dönemde artan mobilitesi nedeniyle insanlar arası uzun süreli ilişkilerin tesis edilememesidir. Dolayısıyla modern dünyanın sunmuş olduğu bireysel yaşantı bir başka insanla kurulması ve uyulması zorunlu olan sorumluluklarını güçleştirmektedir. Bununla birlikte insanların iş yaşamı ve artan mobilitesi ise uzun süreli ilişkileri kurulmasına engel olduğu gibi birincil ilişkilerin kurulmasına engel teşkil etmektedir.

3. Katılımcı: ... Beş on senedir musahiplik değişti. İnsanlar çok yozlaştı. Yılda 1 kez zor görüşüyorum musahibimle... (Erkek, 60)

5. Katılımcı: ...Bana göre Musahiplik, dünya kardeşliğinin bir araya gelmesidir. Bir başka insanla kardeşlik yaratılması bana göre dinsel temelli değil bu. Bunu sadece musahip olduğun kişiye değil diğer tüm insanlara da uygulaman lazım... (Erkek, 59)

6. Katılımcı: ... Musahiplik önemli tabi. Benim de musahibim var ama biz öyle sözle musahip olduk İzmir'de oturur kendisi. Şimdi biraz arayışta değil kendisiyle. Yani zaman zaman görüşürüz ama çok sık değil. Bunu bilen, uyan tutmalı. Önemli bir kurumdur... (Erkek, 48)

Üçüncü, beşinci ve altıncı katılımcıların da vurguladıkları gibi insanlar arası iletişimin değişen rolü musahipliğin sürdürülmesine olumsuz etki etmektedir. Bununla birlikte musahipliğin içeriği noktasında beşinci katılımcının da belirttiği gibi dinsel nitelikli bir söylemden ziyade seküler bir söylemin ve temellendirilmenin var olduğu anlaşılmaktadır.

7. Katılımcı: ... Musahiplik bizim için kardeş demek, ikrar demek. Benim de musahibim var. Daha doğmadan musahip olmuşuz. Şöyle benim musahibim beni rüyasında görmüş ve benim 4 ablam var. Erkek doğacağını ve onunla musahip olacağını babaanneme söylemiş. Sonra babaannem de eğer doğarsa musahibi sen ol demiş ve musahiplik tutmuşuz. Ben razıyım musahibimden. Görüşürüz yılda bir kez mutlaka ziyarette bulunuruz birbirimize. Önemlidir musahiplik. Musahip olunmalı bence günümüzde de. Ben uyarım... (Erkek, 22, bekâr)

8. Katılımcı: ...Musahibim vardı. Ama şimdi rahmetli oldu. Yılda bir kez ailesine gidip gelirim. Onlarda gelir. Musahip malını, mülkünü, parasını, derdini, canını paylaşmalı. Birbirini kırmamalı. Çok sevmeli, saymalı. Benim için anlamı budur. Değişmedi de... (Kadın,70)

14. Katılımcı: ... Ben bekâr olduğum için benim musahibim yok ama ailemin var. Yurtdışında yaşıyorlar. Onlarla hep görüşüyoruz. Çok da seviyorum onları. Musahiplik Aleviler için önemli bir kurum evli iki çiftin anlaşabildiği bir

kardeş ailesi olur. Bu ahiret kardeşliğidir. Ve bu aileler öz kardeşten de ötedir çoğu zaman. Musahibinin tüm derdinde ilk yardımına koşan kişi sen olmalısınız. Ve musahip aileler birbirinden kız alıp vermezler. Tüm aile birbirine kardeş gözüyle bakar. Çok önemli bir kurum aslında tabii günümüzde güven duygusunun bu kadar azaldığı, aile kavramının değiştiği bir dönemde musahiplik de uygulanmamaya başlandı ama uygulanması gerekir diye düşünüyorum... (Kadın,43)

Yedinci, sekizinci ve on dördüncü katılımcılar arasında musahipliğin anlamı ve sürdürülmesi noktasında ortak ifadeler bulunsa da uygulamada yedinci ve on dördüncü katılımcının yapmış oldukları medeni durum vurgusu açısından ise farklı bir değerlendirmenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Alevilikte bir diğer önemli kavram ocak kavramıdır. Ocakların hangi tarihte ortaya çıktığıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur ancak ocakların Alevi inancının temel inançsal örgütlenmesi olduğu ve inancın sistematikleşmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Alevi ocakları Işık ve Aydın'ın belirttiği üzere "Eski Türk inançlarında atalar kültü temelinde oluşan ocak kültü İslamiyet ile bir araya gelerek kutsal görülen ve temizleyici, destek verici gücünün olduğuna inanılan aile yapıları ile birleşmiş ve ocaklar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Alevi inanç ocaklarının iki ana mekanizmadan oluştuğu söylenebilir. Birincisi; peygamber evladı olduğuna inanılan dede ailesi, ikincisi ise bu aileye bağlı olan talip topluluklarıdır. Bir yapının Alevi ocağı olabilmesi için bu iki unsurdan meydana gelmesi gerekmektedir. 15. Yüzyılda buyruklarda, nefeslerde var olan ocaklar; Anadolu'da canlılığını, etkinliğini korumaktadır." dır (E. Aydın, C. Işık, 2018: 53).

Alevi ocaklarında dini önderi olan kişilerin Evladı Resul yani peygamber ailesinden olduğuna inanılır. Her Alevinin bağlı olduğu bir Alevi ocağı vardır. Çalışmamız açısından da günümüzde ocak kavramının sürdürülmesi ve bilinmesi noktasında nasıl bir durum olduğunu anlamak amacıyla kişilere bağlı oldukları Alevi ocakları sorulmuştur. Görüşmecilerin %47,6'sı bağlı olduğu Alevi ocağının mevcut olduğunu, %29,2'si bağlı olduğu Alevi ocağının olmadığını, %23,1'i bu kavramı bilmediğini belirtmiştir. Bakıldığı zaman Alevi inanç öğretisinin geçmişten bugüne taşınmasında en önemli kurumlardan olan Alevi ocaklarının %23,1 oranında bilinmemesi de önemli bir değişim noktasıdır. Özellikle genç kuşak görüşmeciler ocak kavramını bilmediğini belirtmişler veya bağlı oldukları Alevi

ocaklarının mevcut olmadığını aktarmışlardır. Görüşmecilerin ailesinin bağlı olduğu Alevi ocaklarının dağılımı incelendiğinde, %50,5'i ailesinin bağlı olduğu Alevi ocağı olduğunu, %9,4'ü ailesinin bağlı olduğu Alevi ocağı olmadığını, %40,1'i ise ailesinin bağlı olduğu Alevi ocağının olup olmadığını bilmediğini belirtmiştir.

Ocak kavramına dair bilginin yetersiz olmasının en önemli nedenlerinden biri Alevi ocaklarının yerini günümüzde kentlerde kurumsal olan Alevi örgütlerinin alması şeklinde yorumlayabiliriz. Benzer şekilde Yaman'ın(2012) ve Şahin(2012) çalışmalarında görüldüğü gibi Alevi örgütleri, geleneksel kurumların işlevlerini almaya başlamaktadır. Dolayısıyla araştırmamızda da görüşmecilere bağlı oldukları ocaklar sorulduğunda bu kavramı bilmediğini ifade eden önemli bir oranın karşımıza çıkması bu çalışmaları destekler nitelikte ortak bulgulara sahiptir. Özellikle Alevi ocakları noktasında bilgi ve ocaklarla olan bağların sürdürülmesi noktasında yaşın önemli bir değişken olduğu ifade edilebilir. Aşağıda yer alan derinlemesine görüşme anlatılarında da görüldüğü gibi ileri yaş düzeyinde ocak kavramının bilinirliliği artmaktadır.

3. Katılımcı: ... Evet halen sürdürürüm. Her sene Aydın'a dedemiz gelince evimize de ziyarette bulunur. Dedelerimiz Tunceli tarafından gelirler. Biz aile olarak Kureyşan ocağına bağlıyız. Ben de bu ocağa bağlıyım... (Erkek, 60)

6. Katılımcı: ... Evet anlattığım gibi dede-talip ilişkisini sürdürürüm Ama önceki dedemiz daha iyiydi tabi. Zaman zaman dedeler evimize gelir. Duasını verir de. Ailemin bağlı olduğu alevi ocağı var mı bilmiyorum açıkçası ama aşiretimin ismini bilirim... (Erkek, 48)

8. Katılımcı: ... Kureyşan ocağına bağlıyız. Eskiden dedelerimiz gelirdi. Senede 1 kez gelirdi. Özellikle Baba Mansur Ocağından birini görsem mutlaka evime getiririm ve misafir ederim... (Kadın, 70)

Sayıları arasında kesinlik bulunmayan Alevi ocaklarının kutsiyeti ve saygınlığı özellikle ehlibeyt soyundan olmaları noktasında var olan inançtan gelmektedir. Özellikle derinlemesine görüşme gerçekleştirilen yaş grubu ileri olan kişilerde (3. ve 8. katılımcı gibi) ocak kavramını bilme ve halen ocaklarıyla olan dede-talip bağına sürdürme geleneğinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Toplumsal düzeni sağlamada etkili olan düşkünlük kurumu, Alevi inanç öğretisinde yargısal nitelikli bir kurumdur. Bu kurumun sosyolojik olarak işlevi Alevi topluluğunun temel değerlerinin korunmasını sağlamak ve topluluğu muhafaza ederek düzen oluşturmaktır. Düşkünlük kurumu geleneksel, kapalı ve merkezin denetiminden uzak yıllarca sene yaşamış Alevi topluluğu için işlevsel kurumlardan birisidir. Kişi inancın ve topluluğun kurallarından birisini aştığı takdirde geçici veya mutlak olmak üzere cezalandırılır. Böyle bir durumda düşkün olan kişi, toplumsal yaşamın ve insan ilişkilerinin de gerisine itilmektedir. Bu hem kişiye hatasını anlama şansı vermekte hem de topluluğun diğer üyelerine de yanlışın sınırlarını ve sonuçlarını göstermektedir. Günümüzün kentlerinde nüfusun sayıca artması, dedenin ve topluluğun birbirini denetimi zorlaştırdığı gibi yargısal kararlar mahkemelere devredilmiştir. Bu nedenle de düşkünlük kurumu da bu durumdan etkilenmiştir. Bu kurumun etkisini ve önemini anlamak adına görüşmecilere düşkünlük kurumunun kendileri için önemli olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin %92,0'ı kendileri için düşkünlük kurumunun önemli bir kurum olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Bakıldığı zaman uygulanmasını zorlaştıran etmenlere rağmen görüşmecilerin önemli bir çoğunluğu Alevilik inancında yer alan düşkünlük kurumunu halen önemli olarak gördüklerini belirtmişleridir. Derinlemesine görüşmelerde görüşmecilerin aşağıda yer alan ifadeleriyle düşkünlüğün anlamına baktığımız zaman ise düşkünlüğün önemli bir kurum olarak görülmesine rağmen kentsel mekânlarda kontrol sağlama mekanizmalarının zayıflamasıyla işlevsizleşmesinden ve uygulanmamasından duyulan rahatsızlık da dile getirilmiştir.

1. Katılımcı: ... Düşkünlük, günümüzde önemli ama şu an çok uygulanmıyor ya da çevremde düşkün ilan edilmiş bir kişi hiç tanımadım, duymadım mesela. Ama eğer kişi düşkün ilan edilirse toplumdaki ben de ilişkiyi keserim. Önemli değerlerimiz var. Aşılmaması lazım... (Erkek,49)

2. Katılımcı: ... Bence Alevilik kavramları içinde en önemlisidir. İnsan beşerdir. O kişi dışlanmış ama sen onu tekrar topluma kazandırabilirsin. Düşkün ilan edilmiş bir kişi ile bence görüşülmeli. Görüşülmeli ki onu rehabilite edesin. Sen onu davranışlarıyla dışlarsan iyice kötüye gider. Aynı cezaevinde insanları topluma geri kazandırmak gibi düşün. Amaç kaybet değil onu geri kazanmak olmalı. Hukuk kurullarına baktığın zaman yaptırımını daha sert. Onu

hapsedebilirsin. Ama bizde manevi bir düşkünlük var. Tabi bence manevi kısıtlama daha sert bence... (Kadın, 24)

3. Katılımcı: ... Düşkünlük artık eski öneminde değil açıkçası... (Erkek,60)

4. Katılımcı: ... Alevilikte düşkünlük mahkemedir. Alevilik için önemli bir kurumdur. Kendim düşkün ilan edilmiş bir kişiyle iletişim kurmam. Bizde düşkünlük büyük suçlarda olur. Af edersin büyük bir suç işlemiş olması gerek. Bir insanın canına, malına, namusuna göz dikerse o kişi düşkün ilan edilir. Hem toplum hem de kendi vicdanında yargılanır bu durumda... (Erkek, 62)

7. Katılımcı: : ... Düşkünlük önemli bir kurum benim için halen. Çünkü temel kuralları hatırlatır bize. Ama düşkün ilan edilme noktasında şunları söylemek isterim. Eğer dede gerçek bir dedeyse kişinin hatasını herkesin içinde söylemez. O kişiyi toplumdaki dışlamamak lazım. Öyle olursa ne olacak? Bir hata üstüne bir daha hata işleme ihtimali artacak. Kişilerin hatası söylenmeli elbette ama tamamıyla soyutlanmamalı ve geri kazanmak amaç olmalıdır... (Erkek, 22)

9. Katılımcı: ... Her toplumda olduğu gibi bizim toplumda da kurallarımız var. Bugün için sorarsanız düşkünlüğün biraz esnetildiğini düşünüyorum. Aslında uygulanması gerek. Bu kurum önemli bir kurumdur çünkü temel kuralları öğretir. O nedenle uygulanmalı bugün de. Bugün cem evine bakıyorum da düşkünlük konumunda olan birçok kişi var görmezden geliniyor sanki. Buna dikkat etmek gerekiyor... (Erkek, 24)

10. Katılımcı: ... Alevi için bence düşkünlük şarttır. Olmazsa olmaz. Mesela adam öldürmek, hırsızlık yapmak, farklı inançtan biriyle evlenmek bunlar düşkünlük nedenidir. Bugün tabi çok uygulanmıyor ama uygulanırsa iyi olur... (Erkek, 48)

11. Katılımcı: ... Bizde düşkünlük önemlidir. Düşkünlük nedir bilir misin? Bak şimdi çok eşlilik yapan, pis hareketler yapan, sapıklar, kadın taciz edenler, hırsızlık yapanlar, adam öldürenler bu suçları işleyenler düşkün ilan edilir. Önemlidir düşkünlük uygulanmalı bugün de. Mesela bugün cem evinde cemler yapılırca zaman zaman bu kontrol biraz zayıflamış gibi geliyor bana. Buna dikkat etmek gerekiyor. Önemlidir düşkünlük... (Kadın, 39)

15. Katılımcı: ... Basit suçlardan düşkünlük olmaz. Ahlaki kuralları yıkınca düşkün olursun. Hıdır Abdal ocağı denilen düşkünler ocağına kişi gönderilir. Orada suçu neyse onu çeker. Düzelince tekrar dönüş yapar. Bir sürede cemaat içine alınmaz. Düşkünlük kurumu, kişiye hata yapmamayı telkinler. Düşkünlük de kentleşme sürecinde işlevsel değil elbette. Kişilerin düşkünlüğü görünmez hale geliyor ve kontrol edilemiyor çoğu zaman gizleniyor bu. Çünkü dedenin talibiyle olan diyalogu sınırlı kalıyor bu süreçte... (Kadın, 26)

Özellikle hem gençler arasında hem de ileri yaşta yer alan kişiler arasında Alevi inancının hukuksal, ahlaksal öğretilerini oluşturan düşkünlük kurumunun önemli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca görüşmeciler bugün, kentsel karmaşıklığın bu denetimi cem evlerinde zorlaştırdığını ve bu durumdan duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir. Düşkünlüğün, Alevilik inancında önemli bir kurum olarak halen nitelendiriliyor olmasının yanında kent alanlarında uygulanamayışının temel nedenleri; cemaat üyeleri arasında uzun süreli tanınma ilişkilerinin kurulamaması, topluluk üyelerinin yoğun kent mekânında davranışlarının denetiminin zorlaşması, kentin sadece aynı ocağa bağlı talip(inananlar) dışında farklı bölgeler ve farklı ocaklardan kişileri de barındırıyor olması bu nedenle dede-talip bağının zayıflaması, cem evlerinin kamuoyuna açık hale gelmesi, eskiden kapalı olarak yapılan cemlerin artık kamuoyuna da açık olarak, inanan ve inanmayan tüm kişilere açık olarak yapılması, yaptırım gerektirecek davranışların hukuksal mercilere aktarılması, seküler eğilimler gibi faktörlerin etkisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 3.9. Dedelik Kurumu ve Alevi Dedelerine Yönelik Düşünceler

		%
Hanenize Alevi dedeleri ziyarete bulunur mu?	Evet	72,6
	Hayır	27,4
Hanenize gelen dedelere Hakullah/çıralık verir misiniz?	Evet	71,7
	Hayır	11,8
Dini konularda Alevi dedelerine danışır mısınız?	Evet	74,5
	Hayır	25,5
Alevi dedelerin dinsel bilgilerini yeterli bulur musunuz?	Evet	69,3
	Hayır	30,7
Sizce dede soyundan olmayan bir Alevi dedelik eğitimi alarak dedelik yapabilir mi?	Evet	31,1
	Hayır	68,9
Niçin dedelik yapamaz? (Hayır diyenler için)	İnanç gereği dede soyundan olmayan kişi dedelik yapamaz	62,3
	Dede soyundan olmayan kişi dedelik yapamaz ancak bu sorun çözümü için dede soyundan olan kişilere eğitim verilmeli	6,1
	Nedenini bilmiyor	0,5

Alevilik inancının bir diğer belki de en temel kurumlarından biri olarak nitelendirebileceğimiz dedelik kurumu ve Alevi dedelerine taliplerinin günümüzdeki bakışı ve düşünceleri önemli bir husustur. Alevilikte dedeler, inancın temel öğreticisidir. Alevi inancının yürütülmesi, inancın gelecek kuşaklara taşınması noktasında en önemli figürlerden birisidir. Alevilikte dedelerin niteliklerine kutsiyet atfedilmiştir. Bu saygınlığın kaynağı ise İslam peygamberinin ailesinin soyundan geldikleri inancıdır. Alevilikte dedelik soydan ilerler ve dedelerin, cemleri düzenleme, cenaze erkânını uygulama, düşkün ilan etme, düşkünlükten kaldırma, Alevilik inançlarını talip topluluklara aktarma, görgü cemleriyle talip topluluklarını sorgudan geçirme gibi çeşitli görev ve sorumlulukları vardır.

Kentleşme süreci dedeler ile talipleri arasındaki bağları koparmaya başlamış, sol ideolojilerin 1960'lar ve 1970'lerde Alevi gençler arasında yaygınlaşmasıyla dedelerin dinsel sosyal konuları sorgulanmaya başlamıştır. Bu durumların hepsinin dedelik

kurumuna etkide bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle dedelik kurumu ve Alevi dedelerine günümüz kentlerine taşınmış talip topluluğunun bakışı önemli araştırma konusu olmaktadır. Öncelikle görüşmecilerin halen dedelerle olan iletişimlerini anlamak amacıyla hanelerine Alevi dedelerin ziyareti sorulmuştur. Görüşmecilerin %72,6'sı bugün halen hanelerine Alevi dedelerin ziyarette bulunduğunu belirtmiştir. Geçmişte gezici bir durumda olan Alevi dedelerine verdikleri dinsel hizmet karşılığında hakkullah olarak adlandırılan bir miktar nakdi veya ayni destek verilmektedir. Görüşmecilerin % 71,7'si hanelerine ziyarete gelen Alevi dedelerine hakkullah verdiklerini belirtmiştir. Toplumsal yaşamda bilginin ön plana çıkması, dedenin toplumda tek bilgi kaynağı olma rolünden çıkması, sekülerleşme ve rasyonelleşme gibi akımların etkisiyle kentleşme sürecinde karşılaşılan Alevi toplumu açısından Alevi dedelerin bilgi düzeyleri de zaman zaman tartışma konusu olabilmektedir. Bu noktada görüşmecilerin verdikleri cevapların dağılımını incelediğimiz zaman ise görüşmecilerin % 30,7'si Alevi dedelerinin dinsel bilgi düzeylerini yeterli bulmadıklarını ifade etmiştir. Dedelerin bir diğer önemli niteliği ise soydan gelmeleri ve babadan oğula soy yoluyla aktarılmasıdır. Benzer şekilde Alevi bir anne ve babadan doğmayan bir kişi Alevi olarak kabul edilmezken, ocakzade olmayan bir kişi de Alevi toplumunda dedelik görevine zorunlu nedenler haricinde genel anlamda getirilmemektedir. Bu durum Bektaşilikte farklı bir uygulamaya sahip olsa da Anadolu Alevilerinde Ehlibeyt soyuna atfedilen kutsiyet önemli bir değerdir. Bu noktada görüşmecilerin verdikleri cevapların dağılımına baktığımızda % 68,9'u dede soyundan olmayan bir Alevinin dedelik yapamayacağını ifade etmiştir. Bu durumun nedeni ise geleneksel Alevilikte dedeliğin soydan gelmesi gerektiği şeklinde açıklamışlardır.

1. Katılımcı: ... Dedelik önemli. Dede soyundan olmalı ama eğitimi de olmalı. İki birlikte olmalı. En azından eksikliğini görüyor. Kentlerde cem evlerinde sabit bir dede olmalı, sorumlu bir dede. Bu dedenin de bütçesi karşılanmalı, cem evlerinin bütçesinden. Yönetim bunun için var. Cem evleri dinsel değerler için var bunu da dede yapabilir. O nedenle her cem evinin bir dedesi olmalı. Sadece boş bina ile olmaz. İçerisinde dedeler olmalı. Bu dedenin de kişileri yetiştirmesi lazım... (Erkek, 49)

2. Katılımcı: ... Sana bir ütopya kuruyorum mesela. Dedelere temel bir eğitim verilir. Düzenli bir Alevilik programı. Ayrıca bence bunun bir lisans programı olması lazım. Böylelikle hem bilimsel hem de geleneksel olur. Bu lisans

eğitimini Alevi soyundan olanlar almalı tabi yalnızca dedelik yapmaları için. Lisans eğitimi olmalı ki birliktelik sağlansın. Alevi olan ama dede soyundan olmayan bir Alevi de bu eğitimi alarak dedelik yapabilir bence. Önemli olan Aleviliğe, bu inanca kendini adaması lazım Benim için hiçbir sıkıntı yok. Bence soyun değil bilginin, yola adanmışlığın bir amacı olmalı. Dedelere statü verilmeli ama bunun ne şekilde yapılacağının net bir açıklaması olmalı. Devlet memuru mu olacak, din görevlisi mi olacak... (Kadın, 24)

7. Katılımcı: ... Bence dedelik soy üzerinden olmalı. Çünkü bizim için inanç gereği dedelik soydan ilerler. O nedenle aksi takdirde hocadan farkı kalmaz. Ocakzade olmalı. Elbette dedelerimizin eksikleri varsa kendini eğitmeli. Şimdi zaten her dede soyundan gelen kişi dedelik yapmaz. Bir adamın 10 oğlu olsun düşün. Onların içerisinde bu işi gerçekten hak eden ve yapabilecek kişi dedelik yapar ona el verilir. Aksi takdirde olmaz. Zaten başta seçicilik mevcut. Günümüz koşullarında dede ihtiyacı ne şekilde çözülür, öncelikle sabit dedelerimiz olmalı cem evlerinde. Bu şekilde sorun çözülebilir. Dedelere eğitim konusunda ise verilecekse bu eğitimi cem evleri ve Alevi ocakları vermeli Diyanet vermemeli... (Erkek, 22)

15. Katılımcı: ... Alevilikte dedelik ocak sisteminden ilerler. Ocak sisteminden gelen dedeler dedelik yapabilir açıkçası. Bu konu hakkında evet tartışmalar mevcut ama ben geleneksel anlamada ilerlemesi gerektiği kanaatindeyim. Bugün kentlerde dedelere bizler Alevi dernekleri ve vakıfları aracılığıyla ulaşabiliyoruz... (Kadın, 26)

Görüşmecilerin Alevi dedelerinin cemaat içindeki rollerinin geleneksel olarak ilerlemesi fikrine ciddi desteği bulunmakla birlikte kentlerde cem evlerinde dedelerin önemli bir bileşen olduklarına da vurgu yapmışlardır. Dedelerin eğitimleri noktasında eksikliklerin giderilmesi fikrine kişilerden olumlu cevaplar alınmasına rağmen dinsel eğitimin yanında ocakzade olma kriterinin önemle dikkate alınması gerektiği fikrini paylaşmışlardır. Ayrıca dedelere kent merkezlerinde kurumsallaşan Alevi kurumları olan cem evleri, Alevi dernek ve vakıfları aracılığıyla ulaşılabilirdi ancak cem evlerinde sabit bir dedenin olması gerektiği fikri görüşmecilerce ifade edilmiştir.

Tablo 3.10. Cem evleri/Cemlere Katılım ve Destek Durumları

		%
Cem ibadetine hiç katıldınız mı?	Evet	90,1
	Hayır	9,9
Aydın'da cem evine gider misiniz?	Evet, çok sık giderim	34,4
	Evet, sık olmasa da bazen giderim	58,0
	Hayır, gitmiyorum	7,5
Aydın'da bulunan cem evlerine bağış veya yardımda bulunur musunuz?	Evet	86,8
	Hayır	13,2

Her inanç bilindiği gibi içerisinde bir takım uygulanması gereken ritüelleri barındırmaktadır. Alevilik inancının temellerinden birisini oluşturan unsur ayin-i cem törenidir. Cem törenleri, birer inançsal pratik olmasının yanında ceme başlamadan dargınların barıştırılması, topluluğun birbirinden rızalık alması gibi uygulamaları ile üyeler arasında düzen ve birliğin de tesisini sağlayan fonksiyonlara sahiptir. Geçmiş yıllarda dergâhlarda, tekkelerde, köy evlerinde gerçekleşen cemler bugün kent mekânlarında kurumsallaşmış cem evlerinde icra edilmektedir. İnançın en temel unsurunun icra edilmesi için cem evleri, Alevi inanç öğretisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Geçmişte kurumsallaşmayan köylerde bir dedenin evinde ya da en büyük nitelikli bir evde gerçekleşen cem ibadeti bugün kentlerde daha çok sayıda kişiyi barındırma niteliği taşıyan ve kurumsallaşmış cem evlerinde icra edilmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de cem evleri, Alevi inanç öğretisinin yaşatılması ve Aleviliğin temel değerlerinin topluluk üyelerine ritüeller aracılığıyla aktarılmasında en temel kurumlardan birisini oluşturmaktadır. Bu önemli değerden yola çıkarak görüşmecilere hayatlarında ceme hiç katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Görüşmecilerin %90,1'i cemlere daha önce katılım sağladığını belirtirken, %9,9'u ise ceme hiç katılmadığını belirtmiştir. Görüşmecilerin Aydın'da bulunan cem evlerine katılım durumlarını incelediğimizde, örneklem üyelerinin yalnızca %7,5'i cem evlerine katılım sağlamadığını belirtmişken önemli bir oranının gitme sıklığı değişmekle birlikte Aydın'da bulunan cem evlerine katılım sağladığı anlaşılmaktadır. Görüşmecilerin cem evlerine bağış ve destek durumlarının dağılımına baktığımızda %86,8'inin Aydın'da bulunan cem evlerine maddi destekte bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca örneklem üyelerinin seçildiği Aydın merkez, Aydın ilçeleri olan Didim, Nazilli ve Köşk ilçelerinin tümünde cem evleri bulunmaktadır. Bu durumu kişilerin hem cem evlerinin inşası noktasında var olan isteklerini hem de cem evlerini Alevi kimliğinin sürdürülmesi

noktasında temel bileşen olarak gördükleri noktasında gösterdikleri desteğin de bir yansıması olarak nitelendirebiliriz. Katılımcıların cem evlerine büyük bir oranda maddi destekte bulunmaları hem Alevi kimlik mücadelesinin en temel bileşenine olan desteğinin bir göstergesi olmakla birlikte cem evlerinin finansman kaynağında sorumluluğun yalnızca Alevi topluluğun kendisine yüklenmesinin de etkisi vardır. Derinlemesine görüşmelerde cem erkânı ve kentlerde inşa edilen cem evlerinin Alevi kimlikleri açısından rolü aşağıda yer aldığı şekliyle ifade edilmiştir.

3. Katılımcı: ...Cem evleri olduktan sonra inançsal değerlerimiz daha güçlendi, arttı. İnsanlar burada birbirini tanıdı, güçlendiler. Çok iyi oldu yani. Bir araya geldik, yeni insanlar tanıdık. Alevi olarak inancımızı uyguladık. Cenazelerimizi artık cem evinden erkânımıza göre defnettik... (Erkek, 60)

15. Katılımcı: ...Alevilerde cemler şunlardır. Muharrem cemi, birlik cemi, görgü cemi, musahiplik cemi, dar cemidir. Ben dar cemi ve musahiplik cemi hariç diğer cemlere katıldım. Cemın çıkış noktası kırklar cemi ve miraçtır. Bu yeniden yâd ediliyor. Cem evleri, kentlerde toplanma yeri, buluşma noktası. Cem evlerinin amacına uygun kullanılması ve aktif olması lazım. Kentte birbirini bulma noktasıdır cem evleri. Tabi cenazeler, ibadetler bunların karşılanması için gerekli ve olması gereken kurumlar... (Kadın, 26)

17. Katılımcı: ...Ya burada mesela Anadolu Aleviliği hep göçlerle bir araya gelmiş. İnsanların toplanma alanı olarak güzel. Mesela bir cenazede bir eve 300-400 kişiyi sığdıramazsın. Mesela 8 Mart ile ilgili etkinlik yaptık bu açıdan farklı noktalarda aydınlatma işlevi görüyor. Kültürel etkinlikler açısından. Burada Sünni'si de gelip katılır. İsteyen herkes gelir. Şu an eleştirdiğim nokta dernek yöneticilerimizin biraz daha okumuş olmasını isterim. Bu derneği de iyi noktaya getirir... (Erkek, 30)

19. Katılımcı: ... Örgütlenme açısından cem evleri aktör oldu. Alevileri bir araya getiren, bağlayan inancını bir aşamaya getiren yerler olarak cemleri ve Alevi dernekleri önemli yerler oldu. Toplumun bir arada toplanıp inancını gerçekleştirdiği, lokmasını verdiği ibadet ettiği yerlerdir. İbadet merkezleridir. Alevi inancı için olmazsa olmazdır. Cemlerimiz var. Görgü cemleri, birlik cemleri, yası matem cemleri, musahiplik cemleri, hakka yürüyen insanımız için

yapılan cemler gibi çeşitlidir. Cem ibadetine katılınca ilk rızalık alınır. Dede cem olan canlara sorar razı mısınız diye. Temel kural rızalık almaktır. Burada dikkati çeken şey kul hakkına girmemektir. Bizler için birinci kural. Cem de tüm insanlar cinsiyet farkı gözetilmeksizin can olurlar. Can gözüyle bakılır insana. Ne demiş yaratılanı severim yaratandan ötürü. Ben de elbette cemlere girdim katıldım ve sağlığım elverdiğince de katılacağım... (Erkek, 50)

20. Katılımcı: ... Ben hayatım boyunca çok fazla ceme katılmadım ama 2-3 ceme katıldım. Hem dedeler çok gelmezdi hem de kendim dışarıda olmam nedeniyle. Kendi yöremde çok fazla cem olmadığı için katılmadığım için çok fazla fark var mı bilmiyorum. Büyüdüğüm yerde 2 cem evi var ama dedenin gelmeyişi, insanların duyarız ve ilgisinin olmaması nedeniyle cemler çok sık yapılmıyor... (Kadın, 33)

21. Katılımcı: ...Benim tanık olduğum cemler Muhabbet cemleri oluyor hep. Görgü cemi farklıdır. Tabi olduğun pirin sene de bir gelip bağlı olduğu canlara gelir. Ben yaşamadım hiç görmedim bunu. Musahiplik cemini görmedim, Hızır cemi görmedim ama Muhabbeti(cemi) gördüm. Aynı zamanda dara kaldırma cemi var. Musahiplik ve görgü için ocakzade olunması lazım, musahiplik cemine musahibi olmayan giremez. Muhabbet ceminde rehber dikkat eder. Kişilerin yola olan yakınlığa bakar. Muhabbet cemi diğer cemlere hazırlık cemidir. Bir öncü. Bugün kentlerde hep muhabbet cemleri oluyor. Matem cemlerimiz oluyor bir de Muharrem ayında... (Kadın, 53)

Katılımcıların da nitelendirdiği gibi cemler çeşitli türlerde olur. Özellikle görgü cemleri kişilerin bağlı oldukları ocakların dedelerince senede 1 kez talipleriyle bir araya gelmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Burada temel koşul, dedenin taliplerinin bağlı olduğu ocaktan gelmesidir. Ocakzade dedelerin yerlerini günümüzde cem evlerinde bulunan ve tüm farklı ocaktan taliplere hizmet vermekte olan dedelerin almış olması cem evlerinde görgü cemlerinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Yine benzer şekilde musahiplik cemine katılım için ceme gelen kişilerin musahip olma kriteri bulunmaktadır. Görüşmeciler arasında da musahip olma pratiğinin çok düşük olduğu göz önüne alınırsa bu durum musahiplik ceminin uygulanmasına etki etmektedir. Yine katılımcıların üzerinde durduğu noktalara göz atıldığında görgü cemlerinin uygulanamayışının temel nedenlerinden biri ocakzade dedeler ile talipleri arasındaki bağın giderek zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Tablodan da

hatırlanacak olursa görüşmecilerden Alevi ocağının olmadığını belirten(%29,2) ve ocak kavramını bilmeyen(%23,1) oranında kişinin olması da bu durumu destekler nitelikte bir durumu göstermektedir. Farklı ocakzade üyelerin bulunduğu kent koşullarında, inancın tüm herkes için toplayıcı cemi olan Muhabbet Cemleri, Matem Cemlerinde cem evlerinin aktif hizmet vermekte olduğu anlaşılmaktadır. Cem evleri, görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bir inanç merkezi olmanın yanında topluluk üyeleri arasında sosyal ilişki ağlarının tesis edildiği, topluluğun ortak inançsal, kültürel kimlik ruhunun inşa edildiği ve sürdürüldüğü, kimliğin inançsal motifleriyle birlikte kültürel motiflerinde de ortak temaların işlendiği yerler olarak işlevsel olmakta ve kimlik mücadelesinin ortak teması olmaktadır. Bu açıdan kentlerde inşa edilen cem evlerine katılımcıların büyük bir oranda destek vermekte olduğunu hem tablo verileri hem de derinlemesine görüşme anlatıları göstermektedir.

Tablo 3.11. Oruç ve Kurban Uygulamaları

		%
Matem (Muharrem) ayında oruç tutar mısınız?	Evet, düzenli olarak tutarım	25,5
	Evet, düzenli olmasa da bazen tutarım	33,5
	Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden tutamıyorum	24,5
	Hayır tutmuyorum	16,5
Ramazan'da oruç tutar mısınız?	Evet, düzenli olarak tutarım	2,4
	Evet, düzenli olmasa da bazen tutarım	17,5
	Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden tutamıyorum	5,2
	Hayır tutmuyorum	75,0
Hızır Günlerinde oruç tutar mısınız?	Evet, düzenli olarak tutarım	24,5
	Evet, düzenli olmasa da bazen tutarım	32,1
	Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden tutamıyorum	20,8
	Hayır tutmuyorum	22,6
Nevruz'da oruç tutar mısınız?	Evet, düzenli olarak tutarım	7,5
	Evet, düzenli olmasa da bazen tutarım	9,4
	Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden tutamıyorum	14,6
	Hayır tutmuyorum	68,4
Kurban Bayramında kurban keser misiniz?	Evet, düzenli olarak keserim	40,6
	Evet, düzenli olmasa da bazen keserim	35,4
	Kesmek isterim ama ekonomik nedenlerden kesemiyorum	10,8
	Hayır kesmiyorum	13,2

Alevilik inancında kutsal kabul edilen zamanlarda oruç, kurban gibi çeşitli inançsal pratikler uygulanmaktadır. Örnekleme üyeleri arasında oruçların uygulanmasının dağılımına bakacak olursak özellikle Muharrem ayında Ehlibeyt adına tutulan yas oruçlarında, Şubat ayında tutulan Hızır oruçlarında kişilerin uygulama ve isteklerinin daha yoğun olduğu,

Nevruz'da tutulan Nevruz orucunda ve Ramazan orucunda ise daha az bir uygulama ve uygulama isteği bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine Alevi inancında kurban, cem törenlerinde, türbe ziyaretlerinde, mezar ziyaretlerinde, kurban bayramında uygulanmakta ayrıca adak kurbanı inancı da yaygındır. Kurban, Alevi inancında canlı olabileceği gibi cansız kurban şeklinde de olabilir. Tabloda verilerinden de anlaşılacağı üzere kurban uygulamasının örneklem üyeleri arasında genel kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Oruç ve kurbanla ilgili derinlemesine görüşmelerde görüşmecilere sorulan yanıtlar aşağıdaki gibi yer almıştır.

15. Katılımcı: ... Oruç olarak Muharremde 12 gün tutulur ve 13. günde aşure yapılır ve cem olur. Elbette ki oruca inanıyor ve uyguluyorum. Bizde kurbandan ziyade adak inancı var. Adak yaparız. Tığlamak deriz zaten buna da ... (Kadın, 26)

19. Katılımcı: ... Elbette bunlar Alevi inancında birinci önemde olan şeylerdir. Mesela yası matem orucumuz, Hızır orucumuz, Nevruz da eskiden insanların tuttuğu oruç var. Orucun amacı önemli burada. Nefsini terbiye edeceksin. Olmayan bir insanın da halini anlayacaksın. Empati yapıyorsun burada. Bizim için de aynısı geçerli elbette. Bizler Muharrem ayında tuttuğumuz oruca Matem orucu deriz buna. Bizim için yas ayıdır bu. Kerbela şehitlerini anarız. Matem ayı sonunda bildiğin gibi aşure yaparız ve bunu dağıtırız. Matem ayında sadece beden aç bırakılmaz. Gülmezsün, eğlenmezsün Hz. Muhammed'in torunları adına yas tutarsın. Bir yakını kaybeden insan nasıl davranırsa belki daha derinden duyarsın bu yası. Anlamı budur. Ehlibeyt adına tutarsın bu yası. Kurban da önemli bir inanç elbette. Bizler de özellikle Alevilerde kurban inancı önemli yer tutar. Bu hem Kurban Bayramında olur hem de bunun dışında adak inancı olarak da olur. Bir şeyin olmasını dilersem, bir güzel ya da kötü bir olay sonrası da insanlar yapar. Ya da bir türbe ziyaretinde yapılır. Burada Allah adına yaptığın bir inançtır. Ben de elimden geldiğince uygulamam da inanırım da... (Erkek, 50)

20. Katılımcı: ... Muharrem orucu, Matem orucu deriz var, Hızır orucu var, 9 Mart oruçları da var ama bu pek uygulanmıyor ama var, Ramazan orucu var. Kabul ederiz. Evet gün sayısı olarak belli değil ama isteyen 3 gün isteyen 30 gün tutar. 30 gün tutana neden bu kadar tutuyorsun denmez. Demem kendi adıma. Hızır orucu 3 gün tutan lokma yapar, 5 gün tutan kurban keser. Alevilik inancında

çok kurban var. Örneğin, türbe ziyareti, hayırlı bir iş çıkması için, kaza gibi durumlarda. Kurban Bayramında kurban var... (Kadın, 33).

3.3. Sosyal İlişkiler, Alevi Kurumları ve Siyasal Eğilimler

Alevi toplumunun kentlere göçüyle birlikte diğer inanç gruplarından bireylerle mekânsal olarak bir arada bulunmaları dışında iş sahalarında, eğitim kurumlarında, kamusal alan vb. yerlerde karşılıklı görünürlükleri artmıştır. Bu durum özellikle uzunca bir süre kırsalda homojen olarak yaşamış Aleviler için yeni bir durumu oluşturduğu gibi Alevi olmayan grubun da bu kadar yakın teması açısından yeni bir durumdur. Oluşan bu yeni durumda Alevi bireylerin grup içi ve grup dışı ilişki ağları, Alevilerin heterojen kent mekânlarındaki Alevi kimliği ve yerel kimlik eksenli örgütlenme hareketleri, siyasal tutumları, Alevi-Sünni etkileşimi de önemli araştırma noktalarıdır. Bu bölümde bu durumların analizi yapılmıştır.

Tablo 3.12. Yerel ve Sosyal İlişki Ağları

		%
Memleketinize ziyarete gidiyor musunuz?	Evet	72,2
	Hayır	27,8
Memleketinizde yaşayan akrabalarınız var mı?	Evet	92,9
	Hayır	7,1
Memleketinizde yaşayan akraba/tanıdıklarınızla görüşüyor musunuz?	Evet	89,2
	Hayır	5,7
Aydın'da köy veya hemşehri derneğiniz var mı?	Evet	15,1
	Hayır	84,9
Aydın'da bulunan köy veya hemşehri derneklerine üye misiniz?	Evet	1,9
	Hayır	13,2
Aydın'da bulunan köy veya hemşehri derneklerinizin etkinliklerine katılır mısınız?	Evet	1,4
	Hayır	13,7

Tablo 3.12'de görüşmecilerin yerel ve sosyal ilişkilerine dair bilgiler gösterilmiştir. Kentleşme, nüfusun sayısal anlamda mekânsal yer değişimi dışında kente gelen nüfusla birlikte o nüfusa ait olan kültürel değerlerin de taşınması sürecini içerisinde barındırır.

Kırsal alanlardan kentlere göç eden nüfus, geldikleri yerlerle çoğu zaman bağlarını koparmazlar ve bu ilişki süreç içerisinde devam eder. Araştırmamız açısından da bu noktada benzer bir durumun var olduğunu görmekteyiz. Görüşmecilerin % 72,2'si memleketlerini ziyarete gittiklerini, %27,8'i ise memleketini ziyaret etmediklerini belirtmiştir.

Erman (1996: 296) “Alevi göçmen için, dâhil olduğu Alevi cemaatinin bir parçası olmak ve bunu sürdürmek, geçmişle bağlantısını unutmamayı, geçmişini reddetmeyi gerektirmektedir. Aleviler arasındaki yoğun dayanışma ve Alevi kimliği, göçmen için köylü kimliğini sürdürmeyi talep etmektedir” diye belirtmektedir.

Derinlemesine görüşme yapılan on dördüncü katılımcının da aşağıda belirttiği gibi bu ilişkilerin halen yoğun olarak sürdürüldüğü ifade edilebilir.

14. Katılımcı: ...Kahramanmaraş Elbistan doğumluyum. Bekârim. Ziraat Mühendisi olarak çalışıyorum. Kahramanmaraş'ta doğdum. Doğduğum yerde çok fazla gurbetçi aile var. Genelde yurt dışında yaşarlar ve yazın köyümüzün nüfusu 2 katına çıkar. Ben de üniversite okudum daha sonra iş hayatı derken köyümden ayrıldım. Ailem halen orada. Her yaz giderim tabi. 6 yıldır Aydın'da yaşıyorum. Bu şekilde... (Kadın, 43)

Araştırmamıza katılan görüşmecilerin önemli bir kısmı da memleketlerini ziyaret ettiklerini, memleketlerinde yaşayan akrabalarının var olduğunu ve ilişkilerini sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Türkiye'de köyden kente göç sürecinde hemşehri veya köy temelli yerel derneklerin kurulması, yeni göçmenlerin kente uyumunu kolaylaştırdığı gibi zaman zaman geleneksel bağların korunması, eski alışkanlık ve değerlerin de kentsel alanlarda sürdürülerek kente uyumu zorlaştırdığı bilinmektedir. Bu kapsamda görüşmecilere yerel kimlik temelinde kurulan derneklere üyeliği sorulmuştur ancak çalışmamızda Aydındaki görüşmecilerin yalnızca %15,1'i Aydın'da köy veya hemşehri derneğinin bulunduğunu belirtmiştir. Hemşehri veya köy derneklerinin sayısının oransal olarak düşük olmasının yanında bu derneklere üyelik (%1,9) ve katılım (%1,4) da oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Aydın ilinde gerçekleşen çalışmamızda, örneklem üyelerinin köy veya hemşehri temelli kurumlara ilgisinin oldukça düşük düzeyde olduğu bunun yerine Alevi kimliği eksenli (dernek, vakıf, cem evi) kurumlara ilgi ve desteğin yoğun olduğu anlaşılmıştır. Çalışmamızda örneklem üyelerinin hemşehri kimliği eksenli kurumsal mekanizmalar kurmak yerine üst kimlik olan Alevi kimliği ekseninde örgütlenmelere yoğun

ilgi göstermelerinin nedeni; son dönem özellikle 1993 ve öncesinde Alevi kimliğini hedef alan saldırıların ve yükselen siyasi İslamcı düşüncelerin tehdit algısı nedenleriyle Alevilerin mikro ölçekli kurumlardan ziyade üst kimlik ekseninde ortak referans noktaları ve birleşme alanları belirledikleri şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 3.13. Yerleşim Alanı Bilgileri

		%
Şu an ikamet ettiğiniz yerde Alevi komşularınız var mı?	Evet	87,7
	Hayır	12,3
Şu an ikamet ettiğiniz yerin seçiminde bölgede Alevilerin yaşaması etkili oldu mu?	Evet	25,9
	Hayır	74,1
Mahallenizde Alevi olmayan komşularınız var mı?	Evet	99,1
	Hayır	0,9
Alevi olmayan komşularınızla karşılıklı ev ziyareti yapar mısınız?	Evet	97,2
	Hayır	2,8

Erman (2002: 1-2)'in çalışmasında da belirttiği gibi kent sosyolojisinde özellikle 20. yüzyıl başlarında Chicago gettolarında başlayan kentlerde belli mekânlarda yoğunlaşan etnik göçmen gruplaşmalarını konu olan araştırmaların bugünkü araştırmalarla devam ettiği görülmektedir. Erman, mekânsal “etnik yoğunlaşma/mekânsal etnik ayrışma” olgusunun hem olumlu hem de olumsuz işlevlerinin araştırmalarda belirtildiğini aktarmıştır. Örneğin; göçmen için bu durum, yabancılaşmayı ve yalnızlaşmayı önlemekle birlikte kendi kültürlerini yeniden üretmesine de yol açabilmektedir. Oluşan bu durum ise iki farklı perspektiften değerlendirilmektedir. İlk olarak, çok kültürlülüğe olanak vermesi nedeniyle olumlanmakta öte yandan yeni gelen göçmenin yeni girmiş olduğu topluluğun kural ve normlarına uyumunu zorlaştırması, yeni davranış ve değerleri öğrenmesini güçleştirme ayrıca etnik grubun bir mekânda kümelenmesinin bölgenin etiketlenmesine bu durumun ise şiddet boyutunda davranışlara yol açabileceği noktalarında ise olumsuz yönlerine vurgu yapılmaktadır. Erman, Türkiye özelinde gerçekleşen göç sürecinde de benzer nitelikte mekânsal kümelenme olgusu olduğunu, 1950’lerde kırdan göç eden kentteki göçmenlerin kentlerin çeperinde iskân edilmemiş arazilerde köylü, akraba, aynı yörenin insanı olma kriterleri temelinde toplanma eğiliminde olduklarını dolayısıyla bu nedenle göç edilen mahallelerin memleket adlarıyla anılmaya başlandığını belirtmiştir. Erman, kentlerde ortaya

çıkan memleket kökeni bağlamındaki mekânsal kümelenmelerde Alevi ve Sünni farklılaşmasının da etkili olduğunu belirtmiştir.

Bu açıdan çalışmamızda da Aydın'da yaşayan Alevi görüşmecilerin diğer kimliğe sahip bireylerle sosyal yaşam ilişkilerini analiz edebilmek için görüşmecilere ikamet ettikleri yerde Alevi komşularının yaşayıp yaşamadığı ve bu yerleşim alanını seçmelerinde çevrede Alevi nüfusunun yaşamasının etkisinin olup olmadığı, aynı zamanda kimliğe bağlı bir mekânsal kümelenmenin olup olmadığının anlaşılması için yaşanılan mahallede Alevi bireylerin olup olmadığı sorulmuştur. İlgili soruların cevaplarının yüzdelik dağılımına bakıldığında, görüşmecilerin %87,7'si şu an ikamet ettikleri yerleşim alanında Alevi komşularının var olduğunu belirtmesine rağmen bu alanı seçmelerinde %74,1'ü Alevilerin bu alanda yaşamasının etkili olmadığını belirtmişlerdir. Yine tablo verilerinden anlaşıldığı gibi görüşmecilerin %99,1'i de şu an yaşadıkları yerleşim alanında Alevi olmayan komşuların da var olduğunu belirtmişlerdir. Alevi bireylerin diğer kimliğe sahip komşularıyla %97,2 gibi büyük bir oranda karşılıklı ev ziyaretleri yaptıkları öğrenilmiş ayrıca tüm örneklem üyeleri Alevi kimliğinin komşularınca bilindiğini belirtmiştir. Bu durum hem komşuluk ilişkisi gibi temel değerlerin halen korunduğunu hem de farklı kimliğe sahip kişiler arasında karşılıklı iletişimin sürdürüldüğünün göstergesi olması açısından anlamlıdır. İncelendiği zaman Aydın'da gerçekleştirilen örneklem çalışmasında, yerleşim alanlarında kimliğe bağlı bir yerleşim alanı seçme isteğinin etkili olmadığı büyük oranda (%74,1) ifade edilmekle birlikte aynı zamanda örneklem üyelerinin yaşadıkları mahallelerinde Alevi nüfusun (%87,7) benzer şekilde mevcut olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca örneklem üyesi görüşmeciler diğer kimliğe sahip komşularıyla karşılıklı ev ziyareti gibi temel sosyal ilişkilerini halen sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bu durum da bizlere farklı kimlikler arasında var olan diyalogun iyi durumda olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.14. Alevi Kimliğine Bağlı Sosyal İlişkiler ve Tepkiler

		%
Mahallenizde Alevi olduğunuzu	Evet	100,0
komşularınız bilir mi?	Hayır	0,0
Komşularınız Alevi olduğunuzu ilk öğrendiğinde tepkileri nasıl oldu?	Olumlu Tepki Aldım	11,3
	Olumsuz Tepki Aldım	8,5
	Herhangi Bir Şey Değişmedi	80,2
Yakın arkadaşlarınız Alevi olduğunuzu bilir mi?	Evet	99,5
	Hayır	0,5
Yakın arkadaşlarınız Alevi olduğunuzu ilk öğrendiğinde tepkileri nasıl oldu?	Olumlu Tepki Aldım	9,4
	Olumsuz Tepki Aldım	8,5
	Herhangi Bir Şey Değişmedi	82,1

Görüşmecilere Alevi kimliklerini yakın arkadaş ve komşularının ilk öğrendiği anda verdikleri tepkiler sorulduğunda görüşmecilerin %8,5'i olumsuz tepki aldığını belirtmiştir. Bu olumsuz tepkilerin genellikle Alevilere karşı yaygın olan stereotip benzetme, ithamlar şeklinde oluştuğu ifade edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerle günümüz komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin durumu aşağıda yer aldığı şekliyle ifade bulmuştur.

2. Katılımcı: ...Geçmişe kıyasla ilişkiler olumlu yönde değişti. Artık bir insanı tanıdıkça kimliğiyle değil insani değerleriyle görmeye başladık. Artık o yabancı olmaktan çıkıyor ve onu tanıyorsun, senden farklı olmadığını görüyorsun. Çünkü artık yabancı olmayınca korkmuyor. Bence insanların birbirini tanıması iyi oldu. Mesela ben yaşamadım ama ilk geldiğimizde komşularımız birkaç tepki vermişler özellikle yiyecek almama elinden gibi. Ama şimdi tam tersi herkes birbirine gidip gelir, lokmasını yer, kurbanını alır... (Kadın, 24)

11. Katılımcı: ...Biz bu konuları aştık. Burada herkes cem evine gelir. Mesela 12 Muharrem orucunda biz cem evinde iftar veririz. Oruç tutanda, Alevi olan da olmayan da gelir lokmamızı yer. Böyle olması lazım zaten. Aramızda bir sorun yok. Elbette eskiden açıklamaktan çekinirdik Alevi olduğumuzu ama bugün geçmişe oranla daha iyi ve insanlar bizi, biz de onları tanıdık. Mesela benim tüm komşularım Türk Sünni ve aramız çok iyi. Gelip gideriz aramızda hiç bir sorun yok... (Kadın, 39)

15. Katılımcı: ...Bugün geçmişe oranla daha iyi. Toplumlar bir araya geldi. İnsanlar Alevi-Sünni'yi bıraktı ekmeğinin peşine düştü. Bu durum bölgeden bölgeye de değişiyor ama. Mesela Çorum'da mahalleler bile ayrı ama Aydın'da öyle değil. Burası Aydın bir yer adı gibi. İnsanlar arası iletişim diyalog daha iyi... (Kadın, 26)

19. Katılımcı: ...Tabi eskiye göre insanların birbirini tanınması ön yargıları bir nebze aştı. Kişi tanımadığı, görmediği, bilmediği şeyden korkar. Tanımıyordu ve korkuyordu. Şimdi mesela görüyor. Nerede görüyor mahallede görüyor, televizyonda görüyor, İş'te görüyor. Tanımaya başlıyor. Bu sayede ön yargılarını yıkıyor...(Erkek, 50)

Tol'un (2016: 17-19) çalışmasında da açıklandığı gibi Alevilere yönelik ayrımcılık halleri iki kategoride incelenebilir. İlk olarak Alevilerin birey olarak tek tek değil, topluluk olarak karşılaştıkları Alevi nüfusunun bütününe yönelik ayrımcılıklar diğeri ise Alevi kimlik inşasında belirleyici olan Alevi bireyin kişisel olarak uğradığı mağduriyetlerdir. Alevi topluluğun tümüne yönelik ayrımcılıkta muhatap ağırlıklı olarak iktidar veya devlettir. Alevilerin ayrımcılıkla mücadele ve hak talepleri de gençlerin Alevi kimliğinin şekillenişinde inanç eksenine kıyasla politik eksenin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. İkinci başlıkta yer alan Alevilerin birey olarak mağduriyet yaşadıkları ayrımcılık pratiklerinde ise bu mağduriyetlere neden olanlar diğer yurttaşlar, müteşebbisler, yöneticiler veya kamu görevlileridir. Bu ayrımcı pratikler; kayırma ve izolasyondan hakaretlere, psikolojik ve ender rastlansa da fiziksel şiddete kadar varabiliyor. Alevi yurttaşlar, bu tarz ayrımcı pratiklere en fazla Ramazanda maruz kaldıklarını, oruç tutmadıkları için yoğun baskıya maruz kaldıklarını belirtiyorlar. Bununla birlikte Aleviler hakkındaki güçlü önyargı ve rivayetler, Alevi olmayanlarla kurulan temas ve ilişkilerde önemli kültürel ve psikolojik engelleri oluşturduğu ifade edilmektedir.

Araştırmamızda bu ayrımcılık hallerini anlayabilmek amacıyla gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, çalışmamız özelinde Aleviler ve diğer kimliğe sahip bireyler arasındaki ilişkilerin özellikle geçmiş dönemlerden farklılaştığı, ön yargıların karşılıklı tanınırlıkla aşmaya başladığı vurgusunun belirginleştiği görülmektedir. Dolayısıyla kentleşmenin her iki kesimin de birbirlerini keşfine olanak tanıdığı ifade edilebilir.

Tablo 3.15. Alevi Kimliği Eksenli Tepkiler ve Alevi-Sünni Evliliklerine Bakış

		%
Alevi olduğunuzu açıklamaktan çekinir misiniz?	Evet, çoğu zaman Alevi olduğumu açıklamaktan çekinirim	0,9
	Evet, bazen Alevi olduğumu açıklamaktan çekinirim	5,7
	Hayır, hiç çekinmem	93,4
Yaşamınızın herhangi bir anında Alevi olmaktan dolayı olumsuz bir tepki aldınız mı?	Evet	45,8
	Hayır	54,2
Sizce bir Alevi, Sünni birisiyle evlenebilir mi?	Evet	73,6
	Hayır	26,4

Tarihsel sürece baktığımız zaman Anadolu toprakları, farklı kimliklerin yüzlerce yıllardır bir arada yaşama kültürüne sahip olduğu ender coğrafyalardan birisi olmuştur. Ancak aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde, gruplar arasında zaman zaman çeşitli nedenlerde sosyal mesafelerin inşa edildiği, karşılıklı ön yargıların üretildiği, karşılıklı damgalamaların yapıldığı süreçlerin de yaşandığı bilinen tarihi bir gerçektir. Bir arada yaşama kültürüne sahip bir coğrafyada zaman zaman bu durumların yaşanmasının nedenleri elbette sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerin araştırmalarına konu olmuştur. Kendi araştırmamız açısından bu sosyal mesafelerin bugünün koşullarında ne düzeyde olduğunun anlaşılması önem arz etmektedir dolayısıyla bugünün çoğulcu kent yaşamında kimlikler arasındaki ilişkileri anlayabilmek için tabloda yer alan sorular oluşturulmuştur. Alevi kimliğinin açıklanması noktasında kişilerin verdikleri cevapların dağılımına baktığımızda, örneklem üyelerinin %93,4'ü Alevi kimliğini açıklamaktan hiç çekinmediğini belirtmiştir. Bu durum, kimliğin açıklanmasında kişilerin kimliklerine duydukları bağlılıkla birlikte, post modernizmin etkisiyle kimlik hareketlerinin günümüzde önem kazanmasının, Alevi kimliğinin kamusal alanda görünür olmasına imkân veren çeşitli Alevi örgütlerinin etkisinin, Alevi sivil toplum kuruluşlarının kamu nezdinde baskı grubu oluşturmasının, Avrupa birliği süreci içerisinde yer alan demokratikleşme adımlarının, kimlikler arası karşılıklı tanınırlığın ve bir arada görünürlüğün kentleşmeyle bağlantılı artmasının ve bunun süreçlerin yarattığı etkilerden de kaynaklandığı şeklinde yorumlanacağı gibi Alevi grubu arasında yaygın olan aslımı “inkâr eden bizden değildir” söylemiyle çelişmemenin de bir ifadesi olması noktasında anlamlı bir oransal dağılım olduğu ifade

edilebilir. Zira araştırmacı olarak özellikle çalışmanın yürütülmesi sürecinde çalışmayı kabul eden örneklem üyelerinin önemli bir oranın ilk olarak çalışmayı reddetmesi, araştırmanın amacına, araştırma verilerinin kullanılacağı yere ve kuruma, araştırmacının mesleğine, araştırmacının geldiğı yere ve kökenine, araştırmayı yürütme amacına ilişkin detaylı sorularının Alevi kimliğinin açıklanması noktasında halen var olan ekimsizliğin gözlemlenmesi açısından anlamlıdır.

Alevi kimliği nedeniyle yaşamının herhangi bir anında olumsuz tepki alanların dağılımına baktığımız zaman ise görüşmecilerin %45,8'i olumsuz bir tepkiyle karşılaştığını belirtmiştir. Hatırlanacağı üzere örneklem üyelerine komşuları ve yakın arkadaşlarından Alevi kimliği nedeniyle olumsuz bir tepki yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda bu oran %8,5 düzeyindeydi. Bu noktada olumsuz tepki alınan kaynakların görüşmecilerin komşuları ve arkadaşları dışında farklı kaynaklardan olduğu anlaşılmaktadır. Yine benzer şekilde yaşanan bu olumsuz tepkilerin, genellikle Alevilere karşı var olan stereotip olumsuz damgalamalar, n yargılı söz ve davranışlar şeklinde olduğu ifade edilmiştir.

Geleneksel anlamda Alevi kimliği, sonradan kazanılan bir kimlik olmadığı için doğuştan anne ve babası Alevi olan bir kişi, grubun doğal yesi kabul edilir. Bu nedenle de Aleviler arasında genellikle topluluk içi evlilikler yaygındır. Bu da, farklı kimliklerle evliliklerin oluşmasına engel teşkil eden durumlardan birisini oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüz seküler koşullarında gruplar arası evlilik kriterinde kimliğin etkili bir unsur olup olmadığı, geçmişte var olan değerlerle ne şekilde bir değişim içerisinde olduğu araştırmamıza konu olmuştur. Görüşmecilerin Alevi- Sünni evliliklerine bakışının yüzdelik dağılımlarını incelediğimiz zaman, örneklem üyelerinin %73,6'sı bu evlilikleri uygun bulabileceğini, %26,4' ise bu evlilikleri uygun bulmadığını aktarmıştır. Görüşmeciler kız çocuğunun Alevi olmayan biriyle evliliğine %71,7'i onay vereceğini , %28,3' ise bu evliliklere onay vermeyeceğini belirtmiştir. Görüşmeciler oğlan çocuklarının Alevi olmayan biriyle evlenmesine %72,2 onay vereceğini, %27,8'i ise onay vermeyeceğini belirtmiştir. Geçmişte düşkünlük nedeni bile olabilecek Alevi Sünni evlilikleri günümüzde grşmecilerce önemli bir oranda kabul edilebilir hale gelmiştir. Aynı şekilde derinlemesine görüşme gerçekleştirilen kişilere de Alevi birinin farklı bir inançtan kişiyle olan evliliklerine tutumları sorulmuş ve aşağıda yer aldığı şekliyle karşılık bulmuştur.

*1. Katılımcı: ... Uygun bulurum ama evlenecek olan kişiye dışlamayacak.
Ben burada kişiye bakarım. Diyelim evlendi sonra onu dışlayacaksa olmaz ama*

ona saygı duyarsa onu değişime zorlamazsa, olur. Kızım da oğlum da var evlenecekse, karşıdaki kişi onu dışlamazsa onay veririm evliliğine... (Erkek, 49)

13. Katılımcı: ...Aynı kültürden iki insanın evliliğinin daha sağlam ilerleyeceğini düşünüyorum. Elbette bu evliliklere karşı değilim ancak evliliğin daha sağlam ilerlemesi için benzer kültürden gelmenin avantaj olacağı kanaatindeyim... (Erkek, 57)

17. Katılımcı: ...Müdahale edilmedikçe ben sıkıntı görmem. Bize geldin kapanacaksın derlerse o zaman sıkıntı. Buna karşı dururum...(Erkek, 30)

19. Katılımcı: ...Şimdi evlilik işi de bir insan için önemli bir aşama. Kişinin anlayabileceği bir kişiyi seçmesi lazım ilk önce. Tabi kendi kültürel kesiminde bir kişiyle daha rahat anlaşılabilir bence. O nedenle ben Alevi olmasını tercih ederdim...(Erkek, 50)

20. Katılımcı: ...Ben de bekârken eşimin Alevi olmasını isterdim. Benim için tek kriter Alevilik değildi. Kişinin iyi bir insan olmasıydı. Ben evliyim şu an. Eşimle tanıştıktan sonra Alevi olduğunu öğrendim...(Kadın, 33)

Keskin (2007: 118-123) çalışmasında da belirttiği gibi evlilik seçiminde mezhep birliğinin yerini eğitim, siyasal görüş, iş sahibi olma vb. kategorileri almıştır. Ancak bununla birlikte bu evliliklerin kabul edilebilirliği yaşa, eğitim düzeyine göre değişmektedir. Genç kuşak ve eğitilmiş kuşak arasında bu evliliklerin kabul edilme oranı yükselmekteyken ileri yaş grubunda ise bu oran düşmektedir.

Çalışmamızda da derinlemesine görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan Alevi Sünni evliliklerini kabul edenler, dışlanmaya maruz kalınmaması, özellikle hayat tarzlarına, yaşam biçimlerine karışılmaması durumunda bu evlilikleri kabul edilebilir gördüklerini belirtmişlerdir. Yine görüşmeciler arasında aynı kimlikten kişilerin evliliklerinin kültürel uyumu kolaylaştırması nedeniyle daha kabul edilebilir gördükleri de ifade edilmiştir.

Tablo 3.16. Vakıf/Dernek Üyeliği ve Siyasal Eğilimler

		%
Aydın'da herhangi bir Alevi derneği veya vakfına üye misiniz?	Evet	42,9
	Hayır	57,1
Aydın'da bulunan Alevi dernek veya vakıflarının faaliyetlerine katılım sağlıyor mısınız?	Evet	79,2
	Hayır	20,8
Bir önceki genel seçimlerde oy kullandınız mı?	Evet	84,4
	Hayır	4,2
Bir önceki seçimlerde hangi partiye oy verdiğiniz?	CHP	63,2
	HDP	11,3

Alevi kimliği eksenli dernekleşme faaliyetleri özellikle 1980'lerin sonunda yaygınlaşmıştır. Bugün birbirinden farklı adlarla ve farklı görüşlerde birçok Alevi derneği kentlerde kurumsallaşmıştır. Bu kurumların farklı Alevilik söylemleri bulunmakla birlikte ortak nokta olarak Alevi kimliği için etkili ve yeni bir oluşum olmaları açısından önemlidir.

Bahadır (2008: 33), çalışmasında “Örgütlerin en önemli amacı, kent ortamında dağınık şekilde bulunan ortak kültür, inanç ve değerlere sahip bireyleri toparlayıp bir araya getirmektir. Örgüte katılanların kültürel inanç ve değerlerinde birbirine göre bazı farklılıkları olsa da, bu örgütler aracılığıyla ortak yönler bulunup aralarındaki ilişkiler kuvvetlendirilir. Gelenek-görenek, inanç ve kültürel öğelerin bağlayıcı gücü sayesinde, kentin farklı yerlerine yayılan bireylerin bir araya getirilmeleri, dayanışma ve bütünleşmeleri sağlanmaktadır” diye açıklamaktadır.

Çalışmamız açısından görüşmecilerin Aydın'da bulunan Alevi dernek veya vakıflarına üyelik durumlarının dağılımına baktığımız zaman %42,9'u Aydın'da bulunan Alevi dernek veya vakfına üye olduğunu, %57,1'i ise herhangi bir Alevi dernek veya vakfına üye olmadığını belirtmiştir. Üyelik durumu fark etmeksizin görüşmecilerin Aydın'da bulunan Alevi dernek veya vakıfların etkinliklerine katılımı sorulduğunda ise örneklem üyelerinin %79,2'si bu Alevi dernek veya vakıfların etkinliklerine katılım sağladıklarını belirtmişlerdir. Resmi üyelikleri bulunmayan(%57,1) görüşmecilerin de Aydın'da bulunan Alevi vakıf veya derneklerin etkinliklerine katılım (%79,2) sağladığını anlamaktayız.

Görüşmecilerin siyasal eğilimleri noktasında bir önceki genel seçimlerde kullandıkları oyların yüzdelik dağılımına bakıldığında %63,2'si CHP'ye, %11,3'ü ise HDP'ye oy verdikleri anlaşılmaktadır. Erdoğan'ın çalışması olan Antalya'daki Alevilerin Siyasi Eğilimleri çalışmasında, Alevilerin CHP çoğunluklu oy verme eğiliminde oldukları çalışma verileriyle (C. Erdoğan, 2011: 80), Aydın özelinde yapılan çalışmamızın siyasal eğilimler noktasındaki tercihlerinin benzer olduğu görülmektedir.

4. BÖLÜM

4. FARKLILAŞMA VE BÜTÜNLEŞME FAKTÖRLERİ

4.1. Araştırma Bulguları ve İlişkisel Kategoriler

Bir önceki bölümde araştırma verileri yüzdelerle dağılımlarıyla sunulmuştur. Bu bölümde ise araştırmamızın amacı ile araştırma konusu arasındaki ilişkiyi öğrenebilmek adına çapraz tablolar oluşturulmuş ve sosyolojik olarak analiz edilmiştir. Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen veriler olan musahiplik uygulaması, dinsel pratiklerin uygulanması, Alevi ocaklarına bağlılık, ilk kimlik tanımlamaları, dinsel kimlik tanımlamaları, dede-talip bağı kapsamında hanelere yapılan Alevi dedelerinin ziyaretleri, yerleşim alanı seçimi, Alevi dernek ve vakıflarına üyelik, cem evlerine gitme gibi durumlarla bağlantılı olan yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sınıfsal konum, yerleşim alanı özelliği ve Alevi dernek ve vakıf üyelikleri gibi nitelikler arasında çapraz tablolar oluşturulmuştur. Bu bölümde bu nedenle ilişkisel olduğunu düşündüğümüz veriler tablolarla sunulmuş ve analiz edilmiştir.

Tablo 4.1. Sınıfsal konuma bağlı ilk kimlik tanımlamaları

		Vasıfsız	Vasıflı					
		mavi yakalı	mavi yakalı	Yeni orta sınıf	Yeni alt orta sınıf	Geleneksel orta sınıf	Çiftçi Diğer	
		%	%	%	%	%	%	
Kimlik Tanımlaması	Salt Alevilik	66,0	47,6	16,7	25,8	50,0	83,3	50,0
	Önce insan	19,1	29,8	55,6	45,2	35,0	0,0	0,0
	Önce etnik kimlik	2,1	8,3	0,0	6,5	10,0	16,7	0,0
	Önce milli kimlik	4,3	2,4	0,0	6,5	0,0	0,0	50,0
	Diğer	8,5	11,9	27,8	16,1	5,0	0,0	0,0

Tablo 4.1’de örneklem üyelerin sınıfsal konumlarına bağlı olarak ilk kimlik tanımlamalarının verileri sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi çiftçilerin %83,3’ü, vasıfsız mavi yakalıların %66,0’ı, geleneksel orta sınıfın %50,0’ı, diğer kategorisinin %50’si, vasıflı mavi yakalıların ise % 47,6’sı kendisini salt Alevi kimliğiyle tanımlamıştır. İlk kimlik tanımlamalarda yeni orta sınıfın %55,6’sı yeni alt orta sınıfın ise %45,2’si önce insan olmak şeklinde kimlik tanımlamasında bulunmuşlardır. Farklı sınıfsal

konumlarda yer alan örneklem üyelerinde özellikle belirgin farklılık yeni orta sınıf ve yeni alt orta sınıfta dağılım sergilemiştir. Yeni alt orta sınıf ve yeni orta sınıfta diğer sınıfsal konumlarda yer alan üyelere salt Alevi kimliği vurgusunun yerini insan olmak vurgusu almıştır. Kırsal toplumsal yapıdan ayrılan Aleviler, kentleşme süreciyle birlikte yeni kuşak dikey sosyal hareketliliğe bağlı olarak orta sınıflaşmaktadır. Geleneksel kırsal toplumsal yapının dışında yer almaya başlayan Aleviler için Alevilik salt kimliksel tanımlama türü olmaktan çıkmakta üst kimliksel tanımlamalar (insan olmak gibi) da ön plana çıkmaktadır. Sınıflar arasında yaşanan bu farklı ilk kimlik vurguları sınıf ve kimlik arasında yaşanan karşılıklı etkileşimin de bir göstergesi konumundadır. Aynı kent mekânında birlikte yaşayan ancak farklı sosyal sınıflarda yer alan Aleviler için dolayısıyla ilk kimlik vurguları da değişmektedir.

Tablo 4.2. Yaşa göre dinsel kimlik tanımlaması

		Yaş			
		18-35	36-50	51-65	66-89
		%	%	%	%
Kimlik Tanımlaması	Müslüman	3,9	3,2	1,9	0,0
	Yalnızca Alevi	9,2	16,1	18,5	5,0
	Müslüman Alevi	57,9	51,6	44,4	95,0
	Alevi, Bektaşî	18,4	21,0	5,6	0,0
	Bektaşî	0,0	0,0	0,0	0,0
	Kızılbaş, Alevi	0,0	3,2	5,6	0,0
	Ateizm	9,2	1,6	22,2	0,0
	Diğer	1,3	3,2	1,9	0,0

Dinsel kimlik tanımlamalarının yaşa göre dağılımlarının verildiği tablo verileri incelendiğinde Müslüman Alevi kimlik tanımlamasının özellikle 66-89 yaş aralığında yer alan yaşlı kuşak arasında belirgin olarak vurgulanmakta olduğu görülse de her yaş aralığında ağırlıklı vurgunun Müslüman Alevi kimliği olduğu anlaşılmaktadır. Genç ve orta kuşak olarak da nitelendirebileceğimiz 18-35 yaş ve 36-50 yaş aralığında ise ikinci ağırlıklı dinsel kimlik vurgusu Alevi- Bektaşî kimliğidir. Aynı inançsal zeminde yer aldıkları gibi aralarındaki sosyal farklılık noktalarının bulunduğu bilinen Alevilik ve Bektaşîlik kimliği tek bir kimliksel tanımlama türü olarak genç kuşak arasında yaygınlaşmakta iken, Kızılbaş Alevi tanımlaması ise genç kuşak olan 18-35 yaş aralığında hiçbir karşılık bulamamıştır. Dinsel kimlik tanımlamalarına Ateizm olarak cevap veren görüşmeciler 51-65 (%22,2) yaş,

18-35 yaş (%9,2) ve 36-50 (%1,6) yaş aralığı olan kuşakta yer almaktadır. Genç kuşak arasında ateizmin kimlik ifadesi olarak yer alması sekülerleşmenin bir etkisi olarak yorumlanacağı gibi 51-65 yaş aralığında yer alan görüşmecilerin gençlik ve sosyalleşme deneyiminin özellikle 1970'lere denk gelmesi dönemin siyasal sol ideolojilerinde sosyalleşmiş, daha politik olan Alevi kimlik algısının günümüzdeki birer yorumunun izdüşümü olarak düşünülebilir.

Tablo 4.3. Dinsel pratikleri uygulama ve eğitim düzeyi ilişkisi

		Eğitim		
		Düşük eğitim	Orta eğitim	Yüksek eğitim
		%	%	%
Uygulama Pratiği	Evet	98,9%	85,3%	73,2%
	Hayır	1,1%	14,7%	26,8%

Alevilikte de çeşitli dinsel gereklilikler ve uygulanması dinsel motiflerle desteklenen pratikler mevcuttur. Bu pratiklerin uygulanmasının eğitim düzeyine göre dağılımının verildiği tablo verileri incelendiğinde, her eğitim düzeyi arasında dinsel pratiklerin ağırlıklı olarak uygulanması yüksek olmakla birlikte eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak dinsel pratiklerin uygulanmasında azalma olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak dinsel pratiklerin uygulanmasının da azalmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.4. Yaş ve eğitim düzeyine göre musahiplik uygulaması

		Yaş				Eğitim düzeyi		
		18-35	36-50	51-65	66-89	Düşük Eğitim	Orta Düzey Eğitim	Yüksek Eğitim
		%	%	%	%	%	%	
Musahiplik Uygulaması	Evet	6,6	21,0	35,2	60,0	40,9	16,2	3,6
	Hayır	93,4	79,0	64,8	40,0	59,1	83,8	96,4

Aleviliğin temel kurumlarından olan musahipliğin uygulanmasının yaşa ve eğitim düzeyine göre dağılımı incelendiğinde anlamlı bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Özellikle yaş düzeyi genç olan kişilerin bekâr olma oranının yüksekliği, gençler arasında eğitim düzeyinin de yükselmesine paralel olarak seküler eğilimli yönelişler, genç kuşakların kent

merkezinde sosyalleşmesi dolayısıyla aile anlayışları birer dinsel geleneksel kurum olan musahipliğin uygulanmasını yaşa bağlı olarak düşürmektedir. Benzer şekilde eğitim düzeyine göre musahiplik uygulamasının özellikle düşük eğitimliler arasında daha yaygın uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu duruma etki eden nedenlerinden biri kentleşme sürecinde musahiplik uygulamasının kentin koşullarına bağlı uygulanmasının zorlaşması, eğitimin dinsel uygulamalar ve kurumlar noktasında yaratmış olduğu seküler etki, ilk kuşak göçmenlerin kırsal kökenli olması nedeniyle düşük eğitimliler arasında yer alması gibi nedenler olarak sıralanabilir.

Tablo 4.5. Alevi ocaklarına bağlılığın yaş ve Alevi dernek/vakıflara üyelik durumuna göre dağılımı

		Yaş				Alevi Dernek/Vakıf üyeliği	
		18-35	36-50	51-65	66-89	Evet	Hayır
		%	%	%	%	%	%
Ocak	Evet	25,0	50,0	68,5	70,0	61,5	37,2
Mensubiyeti	Hayır	48,7	22,6	14,8	15,0	13,2	41,3
	Bilmiyorum	26,3	27,4	16,7	15,0	25,3	21,5

Alevilikte yer alan Ocak kavramının yaşa ve kentlerde var olan Alevi dernek ve vakıflara üyelik durumuna bağlı verilerin gösterildiği tablo verileri incelendiğinde yaş ve dernek ve vakıflara üyelik ile Alevi ocaklarına bağlılık durumu arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir. Alevi ocakları dedelik kurumuna temel teşkil eden kurumlardandır. Alevilikte ocakların yerini günümüzde Alevi derneklerin ve vakıfların işlevsel olarak alması, bu kavramın genç kuşak arasında bilinmemesine neden olmuştur. Özellikle genç kuşak arasında Alevi ocak kavramını bilmeme oranı yüksek olduğu gibi herhangi bir Alevi ocağına bağlılık da düşük düzeyde yer almaktadır. Alevi ocaklarına bağlılık, özellikle ileri yaş arasında daha yüksek oranda dağılım sergilemiştir. Alevi ocaklarının yerini gününüz kentlerinde Alevi dernekleri ve vakıfları almasına rağmen Alevi inancının kentlerde var olmasına ve kimliğin sürdürülmesinde almış olduğu yeni rollerle imkân veren yine bu kurumlardır. Bu nedenle Alevi dernekleri ve vakıfları, kentlerde yaşayan Alevi vatandaşların bir buluşma noktası olduğu gibi geleneksel Alevilik inancı noktasında bilgi aktarıcısı da olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle Alevi derneklerine ve vakıflarına üye olan kişiler arasında Alevi ocaklarına bağlılığın daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6. Yerleşim Mekânın Özelliğine göre Alevi Dedelerin Hane Ziyaretleri

		Kent Merkezi	Taşra İlçe	Turistik İlçe
		%	%	%
Alevi dedelerin hane ziyareti	Evet	53,2	85,5	67,5
yapma durumu	Hayır	46,8	14,5	32,5

Araştırma kapsamında seçilen örneklem alanları daha önce de ifade edildiği gibi kent merkezi, taşra ilçe ve turistik ilçe ayırımına göre nitelendirilmiştir. Taşranın kentin merkezinden uzak yapısı onu geleneksel formların yeniden üretildiği birer yapı olarak da konumlandırmaktadır. Bu nedenle örneklem alanının seçildiği yerleşim birimlerinin özelliklerine bağlı olarak Alevi dedelerin hane ziyaretleri arasında anlamlı bir bağıntı olduğu görülmektedir. Özellikle taşra ilçe kategorilerinde görüşmecilerin hanelerine Alevi dini önderleri olan Alevi dedelerin ziyaretlerinin daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum geleneksel Alevilikte var olan dede- talip bağının kent alanlarında özellikle taşra ilçelerde halen yoğun bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir. Geleneksel dede –talip bağının göstergesi olan hanelere dede ziyaretlerinin kent merkezinde azalma eğiliminde olduğu tablo verilerinden de anlaşılmaktadır.

Tablo 4.7. Alevi kurumlarına üyelik ve cem evine gitme sıklığı

		Üyelik	
		Evet	Hayır
		%	%
Cem evlerine gitme durumu	Evet, çok sık giderim	60,4	14,9
	Evet, sık olmasa da bazen giderim	37,4	73,6
	Hayır, gitmiyorum	2,2	11,6

1980'lerin sonlarından itibaren yaygınlaşan Alevi derneklerinin Alevi kimliğinin örgütlenmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Bu kurumlar, kentlerde yaşayan Alevi bireylerin kültürel ve inançsal birleşme noktaları olmakla birlikte Alevi inancının ve kimliğinin sürdürülmesinde de çok önemli rol oynamışlardır. Bu nedenle Alevi dernek ve vakıflarına üye olanların Aydın'da bulunan cem evlerine gitme durumlarının verileri incelendiğinde bu kurumlara üyeliği bulunan kişilerin cem evlerine gitme eğilimlerinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu nedenle Alevi dernek/ vakıflarına üyelikle cem evlerine

gitme durumları arasında anlamlı bir ilişki söz edilebilir. Bu duruma etki eden bir diğer durum ise cem evlerinin bugün dernek ve vakıf adı altında kurulmalarıdır. Dolayısıyla bu kurumlara üyeliği bulunan kişilerin daha aktif olarak cem evlerine gittikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 4.8. İlçelere göre yerleşim alanının seçiminde Alevi kimliğinin etkisi

		Aydın-Merkez	Nazilli	Köşk	Didim
		%	%	%	%
Yerleşim alanı seçiminde kimliğin etkisi	Evet	22,6	51,7	14,0	7,5
	Hayır	77,4	48,3	86,0	92,5

Örneklem grubun seçilmesinde dikkat edilen unsurlardan biri de kentin farklı yerleşim alanlarında yaşayan Alevi bireylerin kimliğe ve inanca dair tutumlarındaki farklılık ve ortaklık noktalarıdır. Bu amaçla Aydın ilinin dört farklı yerleşim alanında örneklem üyelerinin mekânsal yerleşmelerinin seçiminde Alevi kimliğinin etkisi tablo verilerinde gösterilmiştir. Tablo verileri incelendiğinde yerleşim alanına göre kişilerin mekân seçiminde Alevi kimliğinin etkisi arasında anlamlı bir ilişkinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Mekân seçiminde Alevi kimliğinin etkisi verileri incelendiğinde, özellikle taşra ilçelerde yerleşim alanların seçilmesinde Alevi bireylerin bölgede yaşamasının etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Tablo’ da kent merkezinde %22,6’lık bir oranın elde edilmesi kent merkezinde Alevi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Çeştepe Mahallesi verilerinden elde edilmiştir. Diğer kent merkezi mahallerinde önemli bir oranda kimliğin yerleşim alanı olarak seçilmesinde etkili olmadığı öğrenilmiştir. Benzer şekilde turistik bir ilçe olan Didim ilçesi ve Alevi kimliğinden ziyade hemşerilik kimliği eksenli yerleşim alanı sergilediği gözlemlenen Köşk ilçesinde salt Alevi nüfusunun bölgede yaşamasının etkisi düşük düzeyde kalmaktadır. Yerleşim alanı seçiminde özellikle Nazilli ilçesi ve kent merkezinde Çeştepe mahallesinde Alevi kimliğinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.9. Aydın’da Alevi dernek ve vakıflarına üyeliğin cinsiyete ve eğitim düzeyine bağlı durumu

		Cinsiyet		Eğitim Düzeyi		
		Erkek	Kadın	Düşük Eğitim	Orta Düzey Eğitim	Yüksek Eğitim
		%	%	%	%	%
Üyelik	Evet	53,9	32,7	56,8	45,6	17,9
	Hayır	46,1	67,3	43,2	54,4	82,1

Cinsiyete ve eğitim düzeyine göre Alevi dernek ve vakıflara üyelik verilerinin gösterildiği tablo verileri incelendiğinde, cinsiyet ve eğitim düzeyine göre Alevi dernek ve vakıflarına üyelik arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Kadın görüşmecilerin %67,3’ü Aydın ilinde bulunan Alevi dernek ve vakıflarına üye değilken, erkek görüşmecilerin %53,9’u bu kurumlara üyedir. Kadınların erkeklere oranla bu tür kuruluşlarda daha pasif bir katılımında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Salman’ın (2016:195) çalışmasında da belirttiği göç ve kentleşme, kadının konumunda sözde pseudo özgürleşmeye imkân tanırken, göç sonrası ilişki ağları ve kısa sürede değişmeyen ataerkil yapı alışkanlıkları, toplumsal rolleri yeniden üreterek yeni baskı alanları oluşturmaktadır. Alevi kadınlar da bireysel yaşantılarında, ailede, akraba çevresinde, Alevi ilişki ağları içerisinde ve yerel-inanç esaslı demokratik kitle örgütlerinde bu ikili etkiyi yoğun olarak deneyimlenmektedir.

Aynı durum eğitim düzeyi açısından incelendiğinde, yüksek eğitimli bireylerin Alevi dernek ve vakıflarına desteklerinin bulunmakla birlikte resmi üyeliklerinin oldukça düşük düzeyde kaldığı, düşük eğitim düzeyindekilerin ise bu tür kurumlara olan resmi üyeliğin daha yüksek oranda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bugün modernleşme ve kentleşmenin, kimlik üzerindeki etkisi gün geçtikçe daha çok hissedilmekte ve belirginleşmektedir. Ancak kimliğin dinamik bir yapıdan oluşması nedeniyle geleneksel aidiyet ve kimlikler, içine girmiş oldukları yeni yapının kurumları ve ilişki türleriyle kendilerini yeniden biçimlendirmekte ve var etmektedir. Modernitenin tarih anlatısında, geleneksel aidiyet ve ilişkilerin yok olacağı savı 21. yüzyıl sosyal gerçekliğiyle örtüşmediği, yaşanan kimlik hareketleriyle ortadadır. Bugün modernliğin evrensel savlarının ve modernleşmenin kent anlatılarının egemen olacağı düşüncesi, gerçekleşen yerel ve farklı tip modernleşme ve kentleşme deneyimleriyle örtüşmemektedir. Dolayısıyla modernleşmenin Batıda olduğu gibi her toplumda aynı tip bir gelişim güzergâhı izlemediği görülmüştür. Bugün ülkemizin de temel aldığı modernleşme görüşü kendine has nitelik ve sonuçlar barındırmaktadır. İncelendiği zaman görülmektedir ki ülkemizin kentleşme süreci, sanayileşmesine eş zamanlı gerçekleşmemiştir. Bu durumda ortaya çıkan yapıda enformel ilişki ağları, gecekondular gibi oluşumlar gözlemlenmiştir. Ancak altı çizilmesi gereken husus, ülkemizde oluşan gecekondular veya yerleşim alanlarında salt ekonomik alt yapıya göre bir yerleşim tercihi görülmemekte aynı zamanda ortak kimlik aidiyetleri de bu yerleşim alanlarında belirginleşmektedir. Mekâna göre kimlik kümelenmeleri gruplar arasında sosyal mesafeleri inşa edebileceği gibi bu yerleşim bölgelerindekilerin dışlanmasına ve damgalanmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla öteki konumunda olan yeni kent göçmenlerinin ortak aidiyetleriyle birlikte oluşturdukları yeni yapı, geleneksel değerleri yeniden üretmekte aynı zamanda kentle kurdukları etkileşimin yoğunluğuna bağlı olarak da dönüştürmektedir. Kentleşmenin salt mekânsal değişim hareketi olmadığı, ardında birçok sosyal ve siyasal sürecin bulunduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla kentleşme ve modernleşme süreciyle birlikte geleneksel aidiyetler, kimlikler şekillenirken aynı zamanda yeniden üretilmektedir. Ülkemizde 1950'lerden itibaren oluşmaya başlayan gerçek ivmesini 1960'larla kazanan kentleşme deneyimi, kendine has koşullara sahip olmakla birlikte kendine has sonuçlar da üretmiştir. Bu süreç içerisinde diğer birçok kimlik gibi Alevilik de etkilenmiştir. Kuramsal perspektifte de detaylı anlatıldığı gibi yaşanan sosyal ve siyasal sürecin etkisiyle Alevi kimliğine sahip bireyler, merkezi denetimden uzak alanlarda uzun bir süre yaşamak zorunda kalmışlardır. Yaşamış oldukları kırsal yerleşim alanı ve bu alanın imkânları Alevilerin sosyal ekonomik sınıfsal konumlarını belirlemiştir. Ülkemizin sosyal ekonomik yapısının üretmiş olduğu 1950'lerde başlayan kentleşme hareketi birçok grubu kırsal alanlardan kent merkezlerine

çekmiştir. Kentlerde artan oranda nüfus hareketliliğinin yaşanması artan nüfusun sosyal ekonomik profilinde değişime neden olmuştur. Özellikle göçmen grubun ikinci kuşağında yüksek eğitim, dikey sosyal hareketliğe bağlı olarak da sınıfsal konumları değişmiştir. Bu açıdan Alevilerin eğitime olan temel destekleri, eğitim düzeyinin ikinci kuşaklarda belirgin olarak artmasını sağlamıştır. Bu durum çalışmamız açısından da ortaya konulduğu şekilde Aydın'da yaşayan Alevilerin ebeveynlerinden farklı bir sınıfsal konumda yer almaları ve öğrenim düzeylerinin yükselmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmanın gösterdiği oranda örneklemin büyük bir bölümü halen vasıfsız mavi yakalı ve vasıflı mavi yakalı sınıf içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle genç kuşak arasında sınıfsal konumlarda değişim daha belirgin hale gelmektedir.

Araştırma bulgularının gösterdiği şekliyle Aydın'a göç eden Alevilerin kentleşme deneyiminin Türkiye'nin kentleşme süreciyle paralel ve temelde ekonomik nedenle gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu açıdan Aydın'da yaşayan Alevilerin ülkemizin yaşadığı kentleşme sürecinden eş zamanlı etkilendikleri ifade edilebilir. Aydın'da Alevi nüfusun demografik özellikleri incelendiğinde farklı bölgeler bulunmakla birlikte genelde Doğu Anadolu bölgesinden geldikleri tespit edilmiştir. Ülkemizdeki kentleşme deneyimine bakıldığı zaman göç eden grubun ilk temasları genelde tanıdık, akraba ve hemşehrilik gibi sosyal ağlar üzerinden olagelmıştır. Göçmeni, kentin anomik ve bilinmez ortamında yabancılaşmasını engelleyebilecek olan bu mekanizmalar aynı zamanda geleneksel davranışların yeniden üretilmesine, kentleşmenin temel sosyalizasyon sürecine uyumlu olamamasına vb. durumlara da neden olabilmektedir. Kentlerde göçmen grubun mekânsal dağılımları incelendiğinde zaman zaman ülkemizde kimliklere (hemşehrilik, etnik, inançsal vb.) dayalı mahallelerin oluşturulduğu bilinmektedir. Aydın özelinde çalışmanın sunduğu bilgiler ışığında, Alevi yurttaşların yerel kimlik eksenli dernekleşme gibi faaliyetlere oldukça düşük düzeyde bir ilgisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni, özellikle kentlere taşınan Alevi kimliğinin tarihsel süreç içerisinde yaşamış olduğu şiddet, saldırı ve travmatik olaylara bağlı olarak mikro ölçekli kurumsal yapılardan ziyade üst kimlik ekseninde bütünleştirici olan unsurlara yöneldikleri şeklinde ifade edilebilir. Kimliğe bağlı yerleşim alanı dağılımları incelendiğinde, Aydın'da Alevilerin yaşadığı yerleşim alanı seçiminde Alevi kimliğinin öncelikli belirleyici neden olmadığı, Aydın'da yaşayan Alevilerin yaşadıkları mahallelerin genelde farklı kimliklere de ev sahipliği yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kent içerisindeki refah alanı yüksek bölgelere yerleşimlerde Alevi kimliğinden ziyade sınıfsal konumların etkili bir öge olduğu

gözlemlenmiştir. Yine Aydın'da yaşayan Alevilerin farklı kimliğe sahip komşularla olan sosyal ilişkilerinin iyi düzeyde olduğu, ancak geçmiş dönemde ön yargılara maruz kaldığı fakat zaman içerisinde karşılıklı etkileşim ve diyalogla ön yargıların kırıldığı ve bugün itibarıyla sosyal ilişkilerin (komşuluk, arkadaşlık vb.) iyi konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aydın'a göç eden Alevi nüfusun, köken olarak gelmiş oldukları memleketleriyle ilişkilerini halen devam ettirdikleri ancak hemşehrilik kimliğine bağlı oluşumlara ilgilerinin oldukça düşük olduğu, bunun yerine üst kimlik unsuru olan Alevi kimliği ekseninde kurumsal mekanizmalara destek ve ilgilerinin yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kavramsal ve kurumsal çerçevede açıklandığı haliyle bugün Aleviliğin kimlik tanımlamalarında, Alevi kimliğinin üst bir anlatı olarak ediniminde, kelimenin etimolojik kökeninde, Aleviliğin İslam dini ile olan bağıntısında farklı değerlendirmeler mevcuttur. Bu değerlendirmelerin hepsi farklı bir Alevilik yazını ve tarihi inşa etmektedir. Bunun temel nedenlerinden birisi de araştırmacının konuya dair olan yaklaşımıdır. Kavramsal çerçevede üzerinde genel bir uzlaşma görebileceğimiz konu, Aleviliğin bir İslam inancı olduğu ancak İslam'ın genel Sünni inancından farklı kendine has öğelerini barındıran bir biçimde oluşudur. Bugün araştırma verilerimizin de bize sunduğu şekliyle farklı Alevilik tanımlamaları, Aydın ilinde yaşayan örneklem üyeleri arasında da mevcut olsa da %52,4'ü kendisini İslam dini içerisinde bir inanç olarak tanımlanmaktadır. Araştırma verilerimizle uygun olarak %85,8'i ise inandığı dinin İslam olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Aleviliğin bir kültürel kimlik olduğu, yaşam tarzı olduğu gibi ifadeler de karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de Alevilere yönelik üretilen ön yargılar beraberinde karşılıklı özcü tanımlamaları da üremiştir. Çalışmamızın derinlemesine görüşmelerinde de anlaşıldığı üzere gerçek İslam gibi gerçeklik ve tekilliğin tek bir gruba ait olduğu söylemleri de zaman zaman üretilebilmiştir. Bir diğer yandan araştırmanın sunduğu veriler, kentte yaşayan bir grup Alevinin ise kendilerini Aleviliğin inançsal motifleriyle değil, direniş kimliği, evrensel değerleri, yaşam felsefesi, kültürel kimlik referanslarıyla açıklamasıdır. Bu da bizlere kimliğe yüklenen anlamda sınıfsal konuma, eğitim düzeyine, sosyalleşme pratikleri, dünya görüşü gibi çeşitli kriterlerde farklı değerlendirmelerin olduğunu göstermektedir.

Kavramsal çerçevede de hatırlanacağı üzere Alevilerde, ocak ve dedelik kurumu, musahiplik kurumu, düşkünlük kurumu gibi çeşitli kurumsal mekanizmalarının var olduğu

ve bu kurumların geleneksel Alevilik açısından işlevsel oldukları açıklanmıştır. Alevi ocakları ve bu ocağa mensup dedelerin geleneksel rollerinde ve işlevlerinde kentleşmeyle birlikte değişim olmuştur. Bu değişimin en belirgin göstergesi, araştırmanın da sunduğu haliyle ocak kavramını bilmeyen ve bir ocağa bağlı olmadığını ifade eden üyelerin oranıdır. Bu geleneksel mekanizmalar yerini kentlerde, somut olan cem evleri kurumsallaşmalarına bırakmıştır. Bununla birlikte örneklem üyeleri büyük çoğunlukla hanelerine Alevi dedelerin ziyarette bulunduğunu ve dedeliğin inançlarında yer aldığı şekliyle soydan ilerlemesi gerektiği yönünde genel bir görüşte bulunmuşlardır. Ancak bununla birlikte eğitim seviyesinin yükselmesi, bilgi kaynaklarının çoğalması gibi etkiler dedeleri tek bilgi kaynağı olmaktan çıkmakta bu nedenle dedelerin bilgilerinin ve rollerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca Alevi dedelerin geleneksel toplum içindeki rollerinden birisi olan hukuksal rolünde ve düşkünlük kurumunda değişim yaşanmıştır. Bu duruma etki eden neden, kentteki topluluk üyelerinin davranışları noktasında denetimini sağlayacak kontrol mekanizmalarının zayıf olması, bireyselleşmenin artması, üyeler arasındaki sorunlarda karar merciinin resmi kurumlara devredilmesi, dede-talip bağının zayıflaması şeklinde sıralanabilir. Ancak bununla birlikte Aydın'da yürütülen çalışma verilerinin sunduğu kadarıyla örneklem üyeleri bugün düşkünlüğü halen çok önemli bir kurum olarak görmekte ve bugün için kentlerde ve kentlerdeki cem evlerinde işlevsiz kalmasından duydukları rahatsızlıkları ifade etmektedirler. Yine aileler arasında kurulan bir dayanışma türü olan musahiplik uygulaması, insan ilişkileri ve aile kavramının değişen rolüyle bugün kenttin yaşam biçiminde uygulamada zayıf kalmaktadır. Bunun yerine Alevi topluluğu arasında kurulan bağlar ve ilişkiler, ortak cem evi üyeliği, ortak sendika üyeliği vb. kent kurumları aracılığıyla tesis edilmektedir. Bu açıdan araştırmanın da ortaya koyduğu gibi bugün Aydın 'da Aleviler arasında bir önceki kuşağa göre musahiplik uygulaması düşmektedir. Dolayısıyla Aydın'da da bu sosyal ilişkilerin yerini dernekler, cemleri üyeliği gibi kurumsal mekanizmalar üzerinden yapılan ilişkiler ve dayanışma türleri almaktadır.

Araştırmanın bulgularından olan Alevi kurumlarının rolü araştırmanın konusu ve problemiyle bağlantılı olarak önemlidir. Hatırlanacağı üzere Alevi dernekleri ve vakıfları özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren yoğun bir şekilde artmıştır. Bugün Türkiye'de ve yurt dışında bulunan yüzlerce Alevi kurumları, kentlerde yaşayan Alevi topluluğu için çeşitli inançsal, kültürel işlevler sağlamakta aynı zamanda Alevi kimliğinin genel olarak talep ve hakları noktasında önemli kurumlar olarak rol almaktadırlar. Bu kurumlar ekseninde gerçekleşen örgütlenmenin Aydın ilindeki durumunu değerlendirdiğimizde,

özellikle Aydın ilinde çalışmanın bulgularının ortaya koyduğu ve edinilen gözlemlerle Aydın'da Alevilerin, yerel kimlik eksenli kurumsal mekanizmalardan ziyade Alevi kimliği ekseninde bir araya gelme eğilimde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kurumlar bir yandan Alevi kimliğinin temel değerlerini üyelerine aktarmakta, diğer yandan kimliğin ortak referanslarına, ortak taleplerine vurgu yaparak kimliği canlı tutmakta dolayısıyla Alevi kimlik mücadelesinin en temel kurumlarından biri rolünde bulunmaktadır. Bugün Aydın özelinde yapılan çalışma neticesinde, Aydın'da bulunan Alevilerin bu kurumlara olan destek ve ilginin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bununla birlikte bir grup Alevinin özellikle genç ve eğitilmiş kuşağın resmi üyelik noktasında daha çekimser oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma bulguları ışığında genel anlamda Aydın ilinde ortaya çıkan kent Aleviliğinde sosyal ilişkilerde geçmişin ön yargılı tutumlarında artan etkileşim ve karşılıklı diyalogla zamanla kırılmaların başladığı, toplumsal etkileşimin artmasının bireyler arasındaki iletişimi arttırdığı ve sosyal mesafelerin süreç içerisinde aşılmasına olanak tanıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Aydın'da bulunan Alevilerin köken, etnisite, sınıfsal konum, memleket gibi kategorilerde farklılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bununla birlikte araştırmanın örnekleminde de görüldüğü gibi göçmen grubun büyük bir bölümünü Doğu Anadolu bölgesi kökenli üyeler oluşturmaktadır. Yine benzer şekilde kentleşme ve modernleşme sürecinde ortaya çıkan yeni değerlerle birlikte Alevilerin bazı geleneksel kurumlarında işlevsel zayıflamalar görülmekte, bazı kurumların da revize edilerek farklı ağlarla ve yapılarla yeniden tesis edildiği uygulamaların Aydın ili özelinde de benzer şekilde olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak bugün Alevilerin kentleşme ve modernleşme sürecinde içine girmiş oldukları yapıda değişim unsurları bulunmakla birlikte değişmeyen olgunun Alevilerin temel hak talepleri noktasında göstermiş oldukları mücadeledir. Dolayısıyla bugünün küresel dünyasına göç ve kentleşme deneyimiyle yayılan Alevilik ve Aleviler, içine aldıkları yeni kavram setleriyle kendi kimlik taleplerini dile getirmekte, kimlikleri ve inançlarının asli unsurları noktasında göstermiş oldukları kararlı duruşlarıyla çağın önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Son olarak sosyoloji biliminin önemli kavramları arasında yer edinen toplumsal değişim kavramına şahit olan Alevilerin bu süreçteki geleneksel değerleri noktasında yaşadıkları değişim ve geçirmiş oldukları deneyimin kendine özgü koşulları,

konuyu özel bir konuma sokmaktadır dolayısıyla bu konuyu ele alan çalışmamız ilerleyen süreçte yapılacak olan araştırmalara önemli veri hazırlayacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Akın, E. (2018). Kültürel Bellek Aktarımında Sosyal Örgütlenme ve Kontrol Mekanizması İlişkisi: Musahiplik Kurumu Örneği. *Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, (18), 295-318.
- Akın, H. M. (2008). Sosyolojide Yöntem Sorunu Olarak Anlama ve Açıklamanın Sınırları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (20), 103-114.
- Aksüt, H. (2012). *Aleviler* (Üçüncü baskı). Ankara: Yurt Kitap- Yayın.
- Albayrak, A. (2015). Alevi- Bektaşi Ritüelleri ve Temel Kurumlarından Hareketle Sosyal Bütünleşme. *Sufi Araştırmaları*, 6(12), 21-36.
- Aslanoğlu, A. R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme* (İkinci baskı). Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Aydın, E. (2011). *Kimlik Mücadelesinde Alevilik* (Dördüncü baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aydın, E. ve Işık, C. (2018). *Horosan Erenlerinden Hüsem Dede ve Hüsem Dede Ocağı*. İzmir: Tibyan Yayıncılık.
- Bahadır, S. (2008). *1980 Sonrası İzmir'de Alevi Örgütlenmeleri ve Bu Örgütlerin Alevi Kimliği Açısından Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi* (Beşinci baskı). Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Bozkurt, F. (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik* (İkinci Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Castells, M. (2014). *Kent Sınıf İktidar* (Çev. Türkün, A.).Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Clarke, L. G. (2002). Ocakzade Dedelerin Geleneksel ve Güncel Durumu. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, VIII (30), 127-144.
- Çamuroğlu, R. (2008). *Değişen Koşullarda Alevilik* (Beşinci baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Dalkıran, S. (2002). Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme. *Ekev Akademi Dergisi*, 6(10), 95- 117.
- Dedekargınoğlu, H. (2012). *Dede Garkın Süreğinde Cem* (İkinci baskı). Ankara: Yurt Kitap- Yayın.

- Delibaş, K. (2016). Negotiating and Maintaining Identity in The Urban Jungle Alevi Organizations and Alevi Identity in Izmir. , Mollica, M., Khutsishvilli, K. (Editörler) *Fundamentalism: trans-nationalism and religious minorities* içinde (103-120). Zürich.
- Dikeçligil, B. (2002). Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metodlar Arası İşbirliği, *Dünyada ve Türkiye’de Farklılaşma-Çatışma-Bütünleşme-II*, Ankara, Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Doğanyılmaz, D. (2013). Religion İn Laic Turkey: The Case Of Alevis. *Quaderns De La Mediterrania*, 18-19, 191-202.
- Durkheim, E. (2008). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (Çev. Saraçoğlu, C.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Ecevitoglu, P. (2011). Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 137-156.
- Erdoğan, C. (2011). *Antalya’daki Alevilerin Siyasi Eğilimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme* (Üçüncü baskı). Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Erman, T. (1996). Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği “Niçin Köylüyüz Hala?”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 289-304.
- Erman, T. (2002, Kasım). Mekânsal Kümelenme, Siyaset ve Kimlik. Dikmen, A. A. (Ed.). Yazılı Bildiri, 7. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Kentleşme, Göç ve Yoksulluk Bildiri Kitabı*. Ankara, 1-17.
- Fırat, K. (2004). *Urban Alevilik: Self Perceptions Of Two Neighborhoods In Ankara*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Giddes, A. , Pierson, C. (2001). *Anthony Giddens’la Söyleşiler Modernliği Anlamlandırmak* (Çev. Sağlam, M. ve Uyrkulak, S.) İstanbul: Alfa.
- Giddens, A. (2014a). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. Kuşdil, E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2014b). *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Çev. Tatlıcan, Ü.) İstanbul: Say Yayınları.

- Gölbaş, H. (2007). *Alevi- Bektaşî Örgütlenmeleri (Sosyolojik Bir İnceleme)*. İstanbul: Alev Yayınları.
- Göle, N. (2014). *Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar* (Çev. Ünal, E.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güçlü, Ö. S. (2002). *Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci* (Birinci baskı). Ankara: Altan Matbaacılık Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi* (Çev. Soğancılar, E.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2006). *Postmodernliğin Durumu* (Çev. Savran, S.). İstanbul: Metis.
- Işık, O. (1994). Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (64-65),7-38.
- Kaleli, L. (2012). *Anadolu Gerçeği Alevilik* (Birinci baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2013). Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 2(4), 80-95.
- Kehl- Bodrogi, K. (2017). *Kızılbaşlar/Aleviler* (Çev. Değirmencioğlu, O. ve Aybudak, E. B.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası* (Sekizinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keskin, Z. (2007). *Kentsel İlişki Ağları İçerisinde Kimlik İnşası: Aleviler Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kösemihal, Ş. N. (1971). *Durkheim Sosyolojisi* (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Melikoff, İ. (1993). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları* (Çev. Alptekin, T.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ocak, Y. A (2003). *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, Y. A. (1999). Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 28, Kurt, İ. , Tüz, A. S. (Editörler). *Yazılı Bildiri, Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*. İstanbul: 385- 398.

- Öktem, P. (2003). *Sosyolojide Nitel Araştırma Geleneğinin Tarihçesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdalga, E. (2014). *Kimlik Denklemleri Türkiye'nin Sosyo- Kültürel Anlam Haritası Üzerine* (Çev. Tuncel, S.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özkırmırlı, A. (1997). Alevilik- Bektaşilik. Kaleli, L. (Editör), *Kimliğini Haykıran Alevilik içinde* (70-75) (Üçüncü baskı). İstanbul. Can Yayınları.
- Rençber, F. (2012). Alevi Geleneğinde "Cem Evinin Tarihsel Kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(3),73-86.
- Salman, C. (2019). *Lamekândan Cihana Göç Kimlik Alevilik* (Birinci Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Salman, C. (2016). Sözde Özgürlük ve Özde Eşitlik Tartışmaları Işığında Kentte Kadın ve Alevi Olmak. *Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 14, 163-198.
- Salman, C. (2017). Türkiye Göç ve Kentleşme Süreçlerinde Alevi Deneyiminin Yeri: Bir Dönemlendirme Önerisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24-51.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori Kentsel Sosyoloji* (Çev. Getir, D. S.). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama Dergisi*, 23(2), 67-76.
- Subaşı, N. (2010). *Alevi Modernleşmesi* (Üçüncü baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şahin, İ. (2012). Ocaktan Cemevine Yapısal Bir Dönüşüm: İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (63), 39-58.
- Şener, C. (1993). *Alevilik Olayı Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi* (On üçüncü baskı). İstanbul: Ant Yayınları.
- Tatlıdil, E. (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. *Sosyoloji Dergisi*, (3), 25-44.

- Tol, Ulaş (2016). Kentsel Alevilik ve Alevi Gençlerin Kimlik Arayışları 18 Temmuz 2019 <http://podem.org.tr/researches/kentsel-alevilik-ve-alevi-genclerin-kimlik-arayislari/>
- Uçar, R. (2004). Bir Fenomen Olarak Ayin-i Cem (Sosyolojik Bir Yaklaşım). *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 73-81.
- Üçer, C. (2005). Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslami İbadetlere Yaklaşımları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V(2), 161-189.
- Üzüm, İ. (2002). “Tanrı’nın Gönderdiği Kitabı Bilmeyen Tanrı’yı Nasıl Bilebilir?”: Temel Alevi Kaynağı Buyruk’ta Kur’an Anlayışı. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, VIII(30), 101-113.
- Wakamatsu, H. (2017). An Anthropological Analysis Popular Belief On Kurdish Alevis İn Turkey. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 3(1), 49-57.
- Weber, M. (2011). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. (Çev. Beyaztaş, M.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yaman, A. (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (60), 43-64.
- Yaman, A. (2012). Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, (63), 17- 38.
- Yıldırım, R. (2012). Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (62), 135-162.
- Yıldız, H. (2002). Alevi- Bektaşî Hukuk Sistemi. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, VIII (30), 181-186.
- Yılmaz, N. (2005). *Kentin Alevileri* (Birinci baskı). İstanbul: Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2011). *Türkiye’de Cemvleri Kurumsallaşmasının Alevi Kimliğine Etkileri ve Karacaahmet Sultan Dergahı Üzerinden Bir Alan Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zelyurt, R. (2005). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.

7. EKLER

Ek. 1. Derinlemesine Görüşme Soruları

ALEVİLİĞE İLİŞKİN DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Değerli görüşmeci, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. Yüksek lisans tezi kapsamında, Kentsel Alevilik ve Alevi Kimliği ile ilgili bir araştırma yapmaktayım. Sizinle yapacağım görüşmeden elde edilecek bulgular tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Göstereceğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür ederim.

SORULAR

- 1) Sizi tanıyabilir miyim? Kendinizi nasıl açıklarsınız? (Örneğin Nerede doğdunuz, kaç yaşındasınız, eğitim durumunuz, nasıl bir yerde doğup büyüdünüz)
- 2) Ailenizi tanıtır mısınız?(Aileniz nereli ve nasıl bir ailede büyüdünüz, ne iş yaparlardı, çocukluğunuz nerede ve nasıl geçti vb.)
- 3) Çalışma hayatınızı anlatır mısınız? Nerede çalışıyorsunuz, ne iş yaparsınız, herhangi bir nedenle Alevi kimliğiniz nedeniyle iş bulmakta zorlandınız mı, iş yerinde Alevi olduğunuz bilinir mi vb.)
- 4) Aleviliği nereden ve hangi kaynaklardan öğrendiniz, biraz anlatabilir misiniz?
- 5) Ailenizden Aleviliği, ne şekilde öğrendiniz, aileniz size Aleviliği nasıl öğretti?
- 6) Sizin de bildiğiniz gibi Alevilikte yer alan çeşitli dinsel uygulamalar mevcut bunları uygular mısınız? (Örneğin oruçlar, kurbanlar, cem törenlerine katılım vb.)
 - a) Oruç b) Kurban c) Cem törenleri
- 7)Alevilikte yer alan çeşitli kurumlar mevcut günümüzde bu kurumlar ne derecede etkili uygulanmaktadır, bunlar hakkında fikirleriniz nelerdir, öğrenebilir miyim?(Musahiplik, Düşkünlük, Dedelik)
 - a) Musahiplik b) Düşkünlük c) Dedelik
- 8) Bir Alevi olarak dede talip ilişkisini sürdür müsünüz? Bağlı olduğunuz Alevi ocağı var mı? Dedeler hanenize ziyaret yapar mı?
- 9) Günümüzde Alevi dedelerinin statüsü tartışılıyor, bir Alevi olarak sizce dedelerin Aleviler açısından önemi nedir?(Dedelerin dini eğitim düzeyleri sizce yeterli mi, dedelik sizce eğitim üzerinden mi soy üzerinden mi ilerlemelidir? Aleviler kentlerde dede ihtiyacını sizce ne şekilde çözebilir?)
- 10) Günümüzde Aleviliğin tanımlamasında çeşitli görüşler mevcut sizce Alevilik nasıl ve hangi tanımlar ekseninde açıklanabilir? Sizce Aleviliği belirleyen özellik nedir?

11) Aleviliğin İslam dini ile bağı, ilişkisi sizce nedir?

12) Aydın'da cem evlerine gider misiniz? Ne amaçla ve hangi zamanlarda gidirsiniz, Ailenizden öğrendiğiniz Alevilik ve sizin doğup büyüdüğünüz yerlerde gerçekleştirilen cemlerle Aydın'da gerçekleştirilen cem törenleri arasında farklar mevcut mudur? Sizin ailenizden öğrendiğiniz ve doğup büyüdüğünüz memlekette uygulanan Alevilikle günümüzde cem evlerinde uygulanan farklı bölgelerden Aleviler arasındakilerle farklılıklar var mı?

13) Günümüzde insanlar arası etkileşim sizin de bildiğiniz gibi arttı. Bugün Aleviler ile diğer inanç grupları arasındaki arkadaşlık, komşuluk ilişkisi sizce ne düzeyde? Bulduğunuz mahalleden hareketle bu ilişkiler hakkında neler düşünüyorsunuz?

14) Bir Alevi olarak farklı inanç gruplarından kişilerle Alevi birinin evlenmesini nasıl değerlendirirsiniz?

15) Aydın'da yaşayan bir Alevi olarak, kentlerde inşa edilen cem evleri ve derneklerin size katkısı ne olmuştur? Kimliğiniz için katkısı ve anlamı nedir?

EK. 2. Derinlemesine Görüşmeye Katılan Görüşmecilerin Özellikleri

Katılımcı Sıra No	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Eğitim Durumu	Doğduğu İl	Aile Kökeninin Geldiği Coğrafya
1.	49	Erkek	Esnaf	İlkokul Mezunu	Erzurum	Erzurum
2.	24	Kadın	Sosyolog	Lisans Mezunu	Erzurum	Erzurum
3.	60	Erkek	Emekli İnşaat İşçisi	İlkokul Mezunu	Erzincan	Erzincan
4.	62	Erkek	Emekli İnşaat İşçisi	Lise Mezunu	Erzincan	Erzincan
5.	59	Erkek	Esnaf	Lise Mezunu	Erzincan	Erzincan
6.	48	Erkek	İnşaat İşçisi	İlkokul Mezunu	Erzincan	Erzincan
7.	22	Erkek	Öğrenci	Lisans Öğrenimine Devam Ediyor	Konya	Erzurum
8.	70	Kadın	Ev Hanımı	Okur Yazar Değil	Erzincan	Tunceli
9.	24	Erkek	Beden Eğitimi Öğretmeni	Lisans Mezunu	Aydın	Erzincan
10.	48	Erkek	İnşaat İşçisi	İlkokul Mezunu	Bingöl	Bingöl
11.	39	Kadın	Alevi Derneğinde Kadın Kolları Başkanı	Ortaokul Mezunu	Erzincan	Erzincan
12.	27	Erkek	İnşaat İşçisi	Lisans Mezunu	Aydın	Tunceli
13.	57	Erkek	Emekli	Yüksek Lisans Mezunu	Gaziantep	Gaziantep
14.	43	Kadın	Memur	Lisans Mezunu	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş
15.	26	Kadın	Edebiyat Öğretmeni	Yüksek Lisans Mezunu	Çorum	Çorum
16.	28	Erkek	Edebiyat Öğretmeni	Yüksek Lisans Mezunu	Çorum	Çorum
17.	30	Erkek	Coğrafya Öğretmeni	Lisans Mezunu	Erzurum	Erzurum
18.	58	Erkek	İşçi Emeklisi	Ortaokul Mezunu	Çorum	Çorum
19.	50	Erkek	İşçi Emeklisi	Lise Mezunu	Tunceli	Tunceli
20.	33	Kadın	Öğretmen	Lisans Mezunu	Bingöl	Bingöl
21.	53	Kadın	Emekli Memur	Lisans Mezunu	Bingöl	Bingöl

Ek. 3. Anket Formu

ANKET TANITIM BİLGİLERİ		
ANKET NO □□□□□	AYDIN/09	
ANKETİN YAPILDIĞI YER.....		
SOKAK.....NO:.....		
Değerli Görüşmeci, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. Yüksek lisans tezi kapsamında, Kentsel Alevilik ve Alevi Kimliği ile ilgili bir araştırma yapmaktayım. Sizinle yapacağım görüşmeden elde edilecek bulgular tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Sonuçlar genel olarak değerlendirilecek ve kişisel bilgileriniz hiçbir biçimde kullanılmayacaktır. Yardımlarınız için çok teşekkür ederim.		

KİŞİLER	YAKINLIK DERECESESİ (Örneğin, anne, baba, eş vb.)	CİNSİYETİ	YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	YAPTIĞI İŞ
1-						
2-						
3-						
4-						
5-						
6-						
7-						
8-						
D:Demografik – Sosyo Ekonomik Bilgiler						
D.1	Cinsiyetiniz (sormayınız kodlayınız !)	Erkek	1			
		Kadın	2			
D.2	Yaşınız kaç?					
D.3	Medeni durumunuz nedir?	Evli	1			
		Bekar	2			
		Nişanlı	3			
		Boşanmış	4			
		Eşi vefat etmiş	5			
		Diğer	6			
D.4	Hanenizde kaç kişi yaşıyor					
D.5	Hanede birlikte yaşadığınız kişiler kimlerdir ve akrabalık bağlarınız nedir?(belirtiniz)					

D.6 Mezun ise Sorunuz!		Öğrenim durumunuz nedir? (Üniversite mezunu değilse neden öğrenimine devam etmediğini sorunuz)		Öğrenim Durumu (Belirtiniz!)		Neden devam etmedi? (üniversite mezunu olmayanlar için açıkça YAZINIZ)				
D.6 Öğrenci İse Sorunuz!		Devlet		Özel		Okulun Türü (Üniversite-Lise Vb.)				
D.7	Doğduğu İl	Doğduğu İlçe	Doğduğu Köy	Öğrenim Durumu	ÇALIŞIYOR		Çalıştığı Kurum		Maaş	
	Anne									
	Baba									
D.8	Nerede Doğunuz?		İl	Köy						
D.9	Mesleğiniz Nedir?									
D.10	Çalışıyor Musunuz?		Evet	1	Ne İş Yapıyorsunuz?(AÇIKÇA YAZINIZ! Sonra Kodlanacak!)					
			Hayır	Neden Çalışmadığınızı Öğrenebilir Miyim?						
D.11	Kamu Da Mı Çalışıyorsunuz Özel Sektörde Mi Çalışıyor Sunuz?		Kamu							
			Özel							
D.12	Nerede Çalışıyorsunuz?									
D.13	(Özel Sektörde Çalışan Kişiler İçin Sorunuz)		İş Yerinizde Kaç Kişi Çalışıyor?	Diğer Belirtilmesi Gereken Hususlar İçin Doldurunuz!						
D.14	Bu İşten Ne Kadar Ücret/Maaş Alıyorsunuz?									
D.15	Hanenizde Sizden Başka Çalışan Var Mı?		Evet	1						
			Hayır (İse D.17 Geçiniz.)	2						
D.16	Hanenizde Çalışan Kişi Varsa	Yakınlık Derecesi	Yaptığı İş	Çalıştığı Kurum	Sektör(Özel-Kamu)			Maaş		
D.17	Hanenize Giren Gelir Ne Kadar?									
D.18	Oturduğunuz Konutun Türü Nedir?									
D.19	Oturduğunuz Konut Kime Ait?			Kira İçin Ödediğiniz Miktar Nedir?						
D.20	Yandaki Tablodan Hangilerine Sahipsiniz?	Otomobil								
		Oturduğunuz Konut Dışında Daire, Ev								
		Yazlık								
		Tarla /Bağ/Bahçe /Arsa			Ne Şekilde Kullanırsınız?	Sahip Olduğunuz Toprağı İşler Misiniz?				
		Borsa ,Mevduat Hesapları								
		Dükkan /İş Yeri								

G:GÖÇ-MEMLEKET BİLGİLERİ						
	G.1	Aslen nerelisiniz?	İL	İLÇE	KÖY	
	G.2	Kaç yıldan beri burada (şu an yaşadığınız yerde) yaşıyorsunuz?				
	G.3	Buraya ailenizden ilk kim göç etti?				
	G.4	Buraya ne zaman gelmişler?				
	G.5	Buraya sizin veya ailenizin göç etme nedeni neydi?	Ekonomik nedenlerden (iş bulmak, vb.)	1		
			İklim ve çevre şartlarından	2		
			Tayin nedeniyle	3		
			Evlilik nedeniyle	4		
			Eğitim nedeniyle	5		
			Güvenlik nedeniyle (terör olayları, vb.)	6		
			Bilmiyorum	7		
			Diğer (Belirtiniz)	8		
	G.6	Memleketinize ziyarete gider misiniz?	Evet	1		
			Hayır	2		
	G.7	Memleketinizde yaşayan akrabalarınız var mı?	Evet		1	
			Hayır		2	
	G.8	Memlekete ziyarete gidiyorsa, genelde ne amaçla gidirsiniz?	Tatil		1	
			Akraba ziyareti		2	
			Cenaze gibi durumlarda		3	
			Diğer (Belirtiniz)		4	
	G.9	Memleketinize ne sıklıkta gidirsiniz?	2-3 yılda bir kez		1	
			Yılda 1-2 kez		2	
			Yılda 3-4 kez		3	
			Ayda 1 kez		4	
			Ayda 2 -3 kez		5	
	G.10	Memlekette yaşayan tanıdık veya akrabalarınızla görüşür müsünüz? Görüşmüyorsa G13' E Geçiniz!	Evet		1	
			Hayır		2	
	G.11	Görüşüyor ise ne sıklıkta sorunuz	2-3 yılda bir kez		1	
			Yılda 1-2 kez		2	
			Yılda 3-4 kez		3	
			Ayda 1 kez		4	
			Ayda 2-3 kez		5	

G.12		Görüştiğünüz tanıdık veya akrabalarınız ile ne şekilde iletişim kurarsınız	Sadece telefon ile görüşürüz	1
			Yüz yüze görüşürüz	2
			Hem telefon ile hem de yüz yüze görüşürüz	3
			İnternet aracılığıyla görüşürüz	4
			Diğer(Mektup, vb.)	5
G.13		Aydın'da köy veya hemşehri dernekleriniz var mı? (Hayır İse İ.1 Geçiniz!)	Evet	1
			Hayır	2
G.14		Peki bu derneğe üye misiniz?	Evet	1
			Hayır	2
G.15		Bu derneğin, etkinliklerine katılır mısınız?	Evet	1
			Hayır	2
G.16		Bu derneğin hangi veya ne tür etkinliklerine katılırsınız?	Geziler, kahvaltı etkinlikleri, özel anma organizasyonları	1
			Üye toplantılarına	2
			Panel,söyleşi organizasyonlarına	3
			Diğer (belirtiniz)	4

İ.İNANÇSAL-DİNSEL DEĞERLER				
İ.1	Kendinizi ilk olarak nasıl tanımlarsınız?			
İ.2	Herhangi bir dine inanıyor musunuz? (inanıyor iseniz belirtiniz)	Evet	1	(Açıkça YAZINIZ!)
		Hayır	2	
İ.3	Dinsel kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?	Müslüman	1	
		Yalnızca Alevi	2	
		Müslüman Alevi	3	
		Alevi, Bektaşî	4	
		Bektaşî	5	
		Kızılbaş Alevi	6	
		Diğer (YAZINIZ!)	7	
İ.4	Sizce Alevilik nedir? (Uygun bulunan seçenekleri işaretleyin. Birden çok seçenek işaretlenebilir)	Yol, tarikat	1	
		İslamın mezheplerinden biri	2	
		İslam'dan ayrı bir din	3	
		Kültürel bir kimliktir.	4	
		Diğer (Belirtiniz)	5	
İ.5	Alevilikte yer alan çeşitli dini gerekleri yerine getirir misiniz?	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.6	Cem ibadetine hiç katıldınız mı?	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.7	Muharrem (Matem) ayında oruç tutar mısınız?	Evet, düzenli olarak tutarım	1	
		Evet, düzenli olmasa da bazen tutarım.	2	
		Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden dolayı tutamıyorum.	3	
		Hayır tutmuyorum	4	
İ.8	Ramazan ayında oruç tutar mısınız?	Evet düzenli olarak tutarım.	1	
		Evet arada bir tutarım	2	
		Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden dolayı tutamıyorum.	3	
		Hayır tutmuyorum.	4	
İ.9	Hızır Günlerinde oruç tutar mısınız?	Evet düzenli olarak tutarım.	1	
		Evet arada bir tutarım	2	
		Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden dolayı tutamıyorum.	3	
		Hayır tutmuyorum.	4	

İ.10	Nevruz'da oruç tutar mısınız?	Evet düzenli olarak tutarım.	1		
		Evet arada bir tutarım.	2		
		Tutmak istiyorum ama hastalık, vb. nedenlerden dolayı tutamıyorum.	3		
		Hayır tutmuyorum.	4		
İ.11	Kurban bayramında kurban keser misiniz?	Evet, düzenli olarak keserim	1		
		Evet, düzenli olmasa da bazen keserim	2		
		Kesmek isterim ama ekonomik nedenlerden kesemiyorum	3		
		Hayır kesmiyorum	4		Nedenini Sorunuz?
İ.12	Alevilikte önemli bir gün olan Hızır Günlerinde kurban keser misiniz?	Evet düzenli olarak keserim	1		
		Evet düzenli olmasa da bazen keserim	2		
		Kesmek isterim ama ekonomik nedenlerden kesemiyorum	3		
		Hayır kesmiyorum	4		Nedenini Sorunuz? ...
İ.13	Matem ayının sonunda kurban keser misiniz?	Evet düzenli olarak keserim	1		
		Evet düzenli olmasa da bazen keserim	2		
		Kesmek isterim ama ekonomik nedenlerden kesemiyorum	3		
		Hayır kesmiyorum	4		Nedenini Sorunuz?
İ.14	Adak kurbanı keser misiniz?	Evet düzenli olarak keserim	1		
		Evet düzenli olmasa da bazen keserim	2		
		Kesmek isterim ama ekonomik nedenlerden kesemiyorum	3		
		Hayır kesmiyorum	4		Nedenini Sorunuz?
İ.15	Sizin musahibiniz var mı?	Kendi Musahibi	Evet	1	
			Hayır	2	
İ.16	Ailenizin musahibi var mı?	Ailesinin Musahibi	Evet	1	
			Hayır	2	
İ.17	Musahibiniz varsa görüşür müsünüz? (Kendi veya Ailesinin Musahibi olanlara sorunuz Yoksa İ20 Geçiniz)	Evet	1		
		Hayır	2		

İ.18	Musahibinizle ne sıklıkta görüşürsünüz?	2-3 yılda 1 kez	1	
		Yılda bir kez	2	
		Yılda 2-3 kez	3	
		Ayda 1 kez	4	
		Ayda 2-3 kez	5	
İ.19	Musahibinizle görüştüğünüzde ne şekilde görüşürsünüz?	Yüz yüze	1	
		Telefon ile	2	
		İnternet aracılığıyla	3	
		Hem telefonla hem yüz yüze	4	
		Diğer (belirtiniz)	5	
İ.20	Ailenizin bağlı olduğu Alevi ocağı var mı?	Evet	1	
		Hayır	2	
		Bilmiyorum	3	
İ.21	Sizin bağlı olduğunuz Alevi Ocağı var mı?	Evet	1	
		Hayır	2	
		Bilmiyorum	3	
İ.22	Hanenize Alevi Dedeleri ziyarette bulunur mu?(HAYIR ise İ24 Geçiniz)	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.23	Hanenize gelen Alevi Dedelerine Çıralık/Hakkullah verir misiniz?	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.24	Aşure yapar mısınız? (ayrı evde yaşayan veya evli olanlar için sorunuz!)	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.25	Aileniz aşure yapar mı?	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.2	Alevilikte yer alan Düşkünlük kurumu sizce önemli midir?	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.27	Yakın çevrenizde düşkün ilan edilmiş biri var mı?(HAYIR ise İ29 İGEÇİNİZ)	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.28	Düşkün ilan edilmiş kişi ile ilişkinizi sürdürüyor musunuz? (Yakın çevresinde düşkün ilan edilmiş olanlar için sorunuz)	Evet	1	
		Hayır	2	
İ.29	Alevilikle ilgili bilgileri nereden öğrenirsiniz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir)	Aile ve yakın çevremden edindiğim dinsel bilgiler	1	
		Cem evleri aracılığıyla verilen dini bilgilerden	2	
		Dinler tarihi üzerine yazılı kitaplardan	3	
		Alevi dedelerden	4	
		Diğer	5	

İ.30	Dini konularda Alevi dedelerine danışır mısınız?	Evet	1		
		Hayır	2		
İ.31	Sizce Alevi dedelerin dini bilgileri yeterli mi?	Evet, yeterli buluyorum	1		
		Hayır yeterli bulmuyorum	2		
			3		
İ.32	Sizce Dede soyundan olmayan herhangi bir Alevi dedelik eğitimi olarak dedelik yapabilir mi? (EVET Diyenler İçin K.1 GEÇİNİZ!)	Evet	1		
		Hayır	2		
İ.33	HAYIR diyenler için SORUNUZ! Neden yapamaz?				

K:KENT-KENTSEL İLİŞKİ AĞLARI					
K.1	İş yerinizdeki yönetici veya iş yeri sahibiniz sizin Alevi olduğunuzu bilir mi?	Evet	1		
		Hayır	2		
K.2	Şu an İkamet ettiğiniz yerde Alevi komşularınız var mı? (HAYIR ise K4 GEÇİNİZ!)	Evet	1		
		Hayır	2		
K.3	Şu an ikamet ettiğiniz yerin seçiminde Alevilerin bölgede yaşaması etkili oldu mu ?	Evet	1		
		Hayır	2		
K.4	Mahallenizde Alevi olmayan komşularınız var mı? (Hayır İse K.6 Geçiniz)	Evet	1		
		Hayır	2		
K.5	Alevi olmayan komşularınızla karşılıklı ev ziyaretleri yapar mısınız?	Evet	1		
		Hayır	2		
K.6	Şu an yaşadığınız mahallenizde Alevi olduğunuzu komşularınız bilir mi? (Hayır İse K.8 Geçiniz)	Evet	1		
		Hayır	2		
K.7	Komşularınız Alevi olduğunuzu ilk öğrendiğinde tepkileri nasıl oldu?	Olumlu tepki aldım	1		Nasıl bir olumsuz tepkiydi örnek verebilir misiniz?
		Olumsuz tepki aldım	2		
		Herhangi bir şey değişmedi	3		
K.8	Yakın arkadaşlarınız Alevi olduğunuzu bilir mi? (Hayır İse K.10 Geçiniz!)	Evet	1		
		Hayır	2		
K.9	Yakın arkadaşlarınız Alevi olduğunuzu ilk öğrendiğinde tepkileri nasıl oldu?	Olumlu tepki aldım	1		Nasıl bir olumsuz tepkiydi örnek verebilir misiniz?
		Olumsuz tepki aldım	2		
		Herhangi bir değişiklik olmadı	3		
K.10	Alevi olduğunuzu açıklamaktan çekinir misiniz?	Evet , çoğu zaman Alevi olduğumu açıklamaktan çekinirim	1		
		Evet , bazen Alevi olduğumu açıklamaktan çekinirim	2		
		Hayır hiç çekinmem.	3		
K.11	Yaşamınızın herhangi bir anında Alevi olmaktan dolayı olumsuz bir tepki aldınız mı?	Evet	1		Ne zaman ve ne şekilde olduğunu açıklar mısınız?
		Hayır	2		

K.12	Sizce bir Alevi, Sünni birisiyle evlenebilir mi?	Evet	1		
		Hayır	2		
K.13	Kızınız varsa ya da olsaydı, onun Alevi olmayan biriyle evlenmesine onay verir misiniz?	Kızı	Var	Olsaydı	Evet
					Hayır
K.14	Oğlunuz varsa ya da olsaydı, onun Alevi olmayan biriyle evlenmesine onay verir misiniz?	Oğlu	Var	Olsaydı	Evet
					Hayır
K.15	Kız kardeşiniz varsa ya da olsaydı onun Alevi olmayan biriyle evlenmesine onay verir misiniz?	Kız kardeşi	Var	Olsaydı	Evet
					Hayır

Ö:ALEVİ ÖRGÜTLERİ-DERNEKLER-VAKIFLAR					
Ö.1	Aydın'da herhangi bir Alevi derneği veya vakfına üye misiniz?	Evet	1		Hangisi olduğunu açıkça yazınız?...
		Hayır	2		
Ö.2	Bu Vakfın veya derneğin faaliyetlerine katılır mısınız? Hayır İse Ö.4 Geçiniz!	Evet	1		
		Hayır	2		
Ö.3	(Katılıyor İse) Ne tür faaliyetlerine katılım sağlarsınız? (Uygun olan seçenekleri İşaretleyin ! Birden çok şık işaretlenebilir)	Kültürel,sanatsal faaliyetlerine(konser,gezi vb.)	1		
		Sadece üye toplantılarına	2		
		Dinsel eğitici programlarına (Alevilik panelleri, söyleşileri vb.)	3		
		Diğer (Belirtiniz)	4		
Ö.4	Aydın'da cem evine gider misiniz? Hayır İse Ö.6 Geçiniz!	Evet, çok sık giderim.	1		
		Evet, sık olmasa da bazen giderim.	2		
		Hayır gitmiyorum	3		
Ö.5	Cem evine genelde hangileri olduğunda gidersiniz? (Uygun kutucukları İşaretleyin! birden çok seçenek işaretlenebilir)	Dinsel ibadetler, dini törenler, dini programlar olduğu zaman	1		
		Kültürel faaliyetler olduğu zaman (saz kursu, söyleşi vb.)	2		
		Yalnızca Cenaze törenleri için	3		
		Diğer (Belirtiniz)	4		
Ö.6	Bu Cem evlerine bağış veya yardımda bulunur musunuz?	Evet	1		
		Hayır	2		

S: SİYASAL TUTUMLAR				
S.1	Bir önceki genel seçimlerde, yani Haziran 2018'te oy kullandınız mı?	Evet	1	
		Hayır	2	
S.2	Hangi partiye oy verdiniz?	Yazınız!		
S.3	Bugün seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz?	AKP	1	
		CHP	2	
		MHP	3	
		HDP	4	
		İyi Parti	5	
		Saadet Partisi	6	
		Hiçbiri	7	
		Diğer	8	
S.4	Kesinlikle oy vermem dediğiniz parti var mı?	AKP	1	
		CHP	2	
		MHP	3	
		HDP	4	
		İyi Parti	5	
		Saadet Partisi	6	
		Hiç biri	7	
		Diğer	8	

ANKET BİTMİŞTİR. TEŞEKKÜR ETMEYİ UNUTMAYIN!

GÖRÜŞME DEĞERLENDİRME FORMU

KİŞİ HAKKINDA GÖZLEMLER

Lütfen her bir görüşmenin sonunda aşağıdaki başlıklar altına gözlemlerinizi mutlaka yazın!

BELİRLİ SORULAR HAKKINDA GÖZLEMLER

DİĞER GÖZLEMLER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Gamze SAĞIR

Doğum Yeri ve Tarihi: Aydın/ 18.08.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Akdeniz Üniversitesi /Edebiyat Fakültesi/ Sosyoloji

Lisansüstü Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/
Sosyoloji/Yüksek Lisans

Bildiği Diller: İngilizce (YDS: 85)

İş Deneyimi

İş: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı/ Sosyolog

İletişim

eposta adresi: sagir.gamze@gmail.com

Tarih

17.06.2019